

ОДБРАНА

Потпоручник
Драган Матовић,
најмлађи пилот

ЛАКА КРИЛА ВИЛИНОГ КОЊИЦА

Тема

НАЦРТИ ЗАКОНА
О ОДБРАНИ И ВОЈСЦИ
НА ЈАВНОЈ РАСПРАВИ

Специјални
прилог **8**
АРСЕНАЛ

НОВИНСКИ ЦЕНТАР
11000 Београд, Браће Југовића 19

ОДБРАНА

ПРЕПОРУЧУЈЕ

монографију 63. падобранске бригаде

Књига посвећена стварању и развоју чувене 63. падобранске бригаде изузетна је по много чему: садржају, илустрацијама и привлачном изгледу. Војници са две заклетве, како зову припаднике те елитне јединице, вечни су пример војничке части, пожртвовања и врхунске обучености, а надасве осећања оданости отаџбини и униформи коју поносно носе. Црвена беретка с падобранским знаком њихово је прво уочљиво обележје.

Текст је посвећен бригади, људима који су је стварали, бранили њен углед, ратовали за слободу свог народа, часно гинули и одлазили у легенду.

О њима можете читати, њих можете видети на бројним фотографијама које богато илуструју књигу вишегодишњег новинара листа „Војска“, сада официра 63. падобранске бригаде Владике Крстића.

Књига је обима 184 стране, формата 22x25 цм, тврдог повеза, с пуним колором и квалитетним папиром.

НАРУЏБЕНИЦА

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел. 011/3201-765 телефакс : 011/3241-363
Жиро-рачун : 840 - 49849 -58

Овим наручујем _____ примерака књиге о 63. падобранској бригади
„ВОЈНИЦИ СА ДВЕ ЗАКЛЕТВЕ“ по претплатној цени
од 1.512,00 динара

Књиге ћу платити (заокружити):

1. унапред у целости
2. у две месечне рате

У оба случаја обавезна је доплата 100,00 динара за поштарину.

Уз наруџбеницу послати доказ о уплати. Књиге се испоручују
након уплате целокупног износа.

Купац: _____

(име, очево име и презиме)

ЈМБГ _____

Број личне карте: _____ издате у МУП _____

Улица и број: _____ Телефон: _____

Место и број поште: _____

Датум _____

Потпис наручиоца _____

ОДБРАНА

ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин "Одбрана"

11000 Београд, Браће Југовића 19

Тел.: 3241-026, Факс : 3241-363

E-mail: odbrana@beotel.yu

Жиро-рачун : 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корична страна	22 x 30 цм	30.000,00
1/1 друга и трећа корична страна	22 x 30 цм	28.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	26.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	21.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	12.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	7.000,00
1 цм / стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	300,00
1 цм / 2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	600,00
1 цм / 3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	900,00
пословни мали оглас (до 20 речи)		300,00
мали оглас за замену стана (до 20 речи)		150,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.
Плаћање се врши унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

- За више објављених огласа одобрава се попуст 5-15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то :
  - за 3-5 огласа – 5 %
  - за 6-8 огласа – 10 %
  - за 9 и више огласа – 15 %
  - цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

- Огласи који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени.

- Материјал за објављивање мора бити достављен најмање 7 дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD-у, а може се послати и на E-mail адресу odbrana@beotel.yu.

"Одбрана"
Маркетинг

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

"Одбрана" наставља традиције "Ратника",
чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар "ОДБРАНА"
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Душан Мариновић (деск)
Драгана Марковић (специјални прилози)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић (интернет), мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
мр Зоран Миладиновић, потпуковник (дописник из Ниша),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, капетан I класе (одбрана),
Сања Савић, Мира Шведић (техника)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастијан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Миљалковић, Предраг Миљевић,
Миљан Милкић, Крссан Милошевић,
др Милан Милошевић, др Александар Мутавић,
Благоје Ничић, Никола Остојић, Никола Оташ,
Будимир М. Поподић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници), Весна Јовановић

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-104; 3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3241-363; 23-078
Редакција 2682-937; 23-810; 3201-576; 23-576
Прелом 3240-019; 23-583
Дописништво Ниш 018 /509-481; 21-481
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.yu
redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ "Одбрана"

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа "ПОЛИТИКА" АД, Београд, Македонска 29

ЦИП – Каталогизација у публикацији
Народне библиотеке Србије
ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

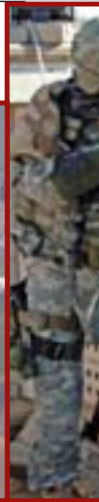
"Одбрана" је члан
Европског удружења војних новинара

Снимио Даримир БАНДА

14

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Др Иво Висковић, професор Факултета политичких наука

У ПОТРАЗИ ЗА ИЗГУБЉЕНИМ ВРЕМЕНОМ

8

Per aspera

ЦРТАЊЕ ЖИВОТИЊА

13

ТЕМА

Нацрти закона о одбрани и војсци на јавној расправи

РАЗВОЈ СИСТЕМА ОДБРАНЕ

14

ОДБРАНА

Команда за обуку Војске Србије

ЈЕДНАЧИНА БОРБЕНЕ МОЋИ

18

Сарадња становништва у Копненој зони
безбедности и припадника Војске Србије

ЈАЧАЊЕ ПОВЕРЕЊА

22

Прича са насловне стране:

потпоручник Драган Матовић,
најмлађи пилот међу авијатичарима

ЛАКА КРИЛА ВИЛИНОГ КОЊИЦА

24

Ученици Војне гимназије, будући студенти
војних академија у иностранству

МИСИЈА - ДИПЛОМА ОФИЦИРА

26

Шта мисле средњошколци о Војној академији

ИЗАЗОВНО СТУДИРАЊЕ

29

ЗАКОНИ

Фактори Закона о одбрани и Закона о Војсци на јавној су расправи од 1. августа. Министар одбране Драган Шутановац је на свечаности на аеродрому у Лађевцима, поводом обележавања Дана рода авијације – 2. августа, истакао да је тиме испуњен важан реформски корак у нормативној сфери, који је основа за даље спровођење реформи Војске и система одбране у целини.

По завршетку јавне расправе, усаглашени текстови оба нацрта биће предати надлежним телима Владе Србије на даље разматрање, а Влада ће их у форми предлога закона проследити Народној скупштини на усвајање.

Очекује се да ће закони бити усвојени до краја године и да ће се посланици према њима односити као према актима од опште националног значаја, без уношења страначких интереса и препуцавања.

Доношење нових закона о одбрани и војсци, основна је претпоставка за даљу изградњу и развијање јединственог система одбране. Управо чињеница да је Србија самостална и независна држава, после више деценија другачијих друштвених уређења, обавезује на одговорно сагледавање њеног новог међународног положаја и у непосредном окружењу, и пред изазовима глобалних ризика и претњи.

Одговорност је још већа после горких искустава из рата и страдања, што је оставило тешке социјалне последице и донело економско заостајање, али и због још увек отворених питања идентитета и опредељења, на којима се темељи национално јединство.

Све то обавезује на изградњу система одбране који може да обезбеди одбрамбене интересе, да заштити државу и грађане, гради поверења, одржава безбедност и стабилност у региону, јача сарадњу с међународним организацијама и отвара могућност за приступање институцијама регионалне и глобалне безбедности. Посебно је то важно за унапређење регионалне сарадње и заједничко решавање безбедносних ризика. То доприноси стабилизацији прилика у региону, омогућава бржи привредни развој читавог западног Балкана и приближава га европским интеграцијама.

Основна снага одбране у таквом систему јесте Војска. Она је организована оружана снага која брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке, у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе.

Видљива је намера да се Војска Србије учини ефикаснијом и спремнијом да одговори на могуће ризике и претње. Завршена је реорганизација, убрзано се ради на новим приступима обуци, планира се модернизација наоружања и опреме...

Држава Србија треба свом војнику – официру и подофициру, да врати достојанство професије. Не и привилегије, ако их је у неким ранијим временима и било, али свакако могућност професионалног испуњавања обавеза, за шта би био одговарајуће и плаћен.

Такав војник може бити ослонац нове професионалне војске, оспособљене да одбрани земљу, помогне свом народу у случају елементарних непогода и других акцидената, и да учествује у међународним мисијама мира компатибилна са оружаним снагама оних држава које односом према систему одбране и Војсци мере и одговорност према властитој земљи, народу и будућности. ■

Раденко МУТАВЦИЋ

58

74

ПРИЛОГ

АРСЕНАЛ - 8

31

ДРУШТВО

Потпуковник у пензији Рахман Бандић

ВОЈНИЧКЕ И ДРУГЕ РАНЕ

55

СВЕТ

Искуства из Ирака

РАТ СНАЈПЕРИСТА

58

ТЕХНИКА

Осврт на изложбу *Партнер 2007***КВАЛИТЕТ ОТВАРА ТРЖИШТЕ**

62

КУЛТУРА

Изложба на Калемегдану

ПОГЛЕДАЈ ДОМ СВОЈ АНЂЕЛЕ

66

ФЕЉТОН

Југословенски деташман тешких бомбардера (3)

КРВАВИ ДЕЦЕМБАР

70

ТРАДИЦИЈЕ

С поклоничког путовања у Хиландар

ТАМО ГДЕ ВРЕМЕ СТОЈИ

74

ЛИЧНОСТИ

Илија Гарашанин (1812–1874)

ТВОРАЦ НАЧЕРТАНИЈА

78

ПОЛИТИЧКО-БЕЗБЕДНОСНА СИТУАЦИЈА НА ЈУГУ СРБИЈЕ СТАБИЛНА

У Бујановцу је 9. августа одржан састанак Председништва Координационог тела Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа на коме је разматрана политичко-безбедносна ситуација на југу Србије. Састанку су присуствовали председник Координационог тела Расим Љајић, потпредседници Душан Спасојевић и Ненад Поповић, командант Копнене војске ВС генерал-потпуковник Младен Ћирковић, командант Четврте бригаде пуковник Милосав Симоновић и други чланови тог тела.

После састанка они су обишли место инцидента на путу Бујановац-Кончуљ, где су 4. августа терористи пресрели аутомобиле а потом и пуцали на припаднике Жандармерије. Том приликом председник Координационог тела Расим Љајић је оценио да је политичко-безбед-

носна ситуација на југу Србије стабилна и да нема потребе ни за повећањем ни за смањењем безбедносних снага.

Помоћник министра одбране за политику одбране мр Душан Спасојевић изјавио је да је инцидент „класично друмско разбојништво са мотивима кримногене природе. Али због осетљивости у региону може имати озбиљне политичке импликације. Ситуација јесте стабилна, али инциденти налажу озбиљне мере опреза. Присуство снага безбедности је неопходно, а ми ћемо у наредном периоду интензивирати сарадњу са Кфором и Унмиком и заједнички појачати контролу административне линије према Косову и Метохији“. Спасојевић је рекао да посебну улогу има Координационо тело које треба да реинтегрише албанску заједницу у друштвени систем Србије, али исто тако и да обезбеди опстанак и остатак Срба на југу централне Србије. „Војска Србије има у томе значајну улогу и имамо стратешко опредељење да будемо присутни на овом подручју и гарантујемо очување правног поретка и људских права свих који овде живе“, рекао је Спасојевић. Током дана он је обишао и градилиште војно-полицијске базе *Цепотина* и сагледао могућности за наставак градње тог комплекса. ■

З. М.

РАТНЕ ДНЕВНИЦЕ ИСПЛАЋЕНЕ СВИМ РЕЗЕРВИСТИМА

Државни секретар Министарства одбране Игор Јовичић изјавио је да су ратне дневнице исплаћене за свих 26.000 војних резервиста који су 1999. били на Косову и да се организовањем протеста резервиста из Куршумлије „неко игра са људима“.

Око 2.000 војних резервиста из Куршумлије и околине, незадовољних решавањем судских тужби које су поднете због неисплаћених дневница за учешће у оружаним сукобима на Косову и Метохији, блокирало је накратко магистралу Ниш-Приштина, тражећи исплату на дознаде.

Јовичић је за Телевизију Б92 изјавио да је реч о превари око 200 људи који су злоупотребили положај и овлашћења суда и успели да принудном наплатом добију велику суму новца, чиме је оштећена држава.

„Неко је мислио да ће добрим познавањем процесно-правних процедура успети да оштети државу и да оствари за себе право које му не припада. Наиме, имамо евиденцију да је 26.000 резервиста добило ратне дневнице у време када су исплаћиване. Неко је мислио је да ће остварити то право, уздјући се у то да Министарство нема евиденције о дневницима“, рекао је Јовичић.

Јовичић је додао да ће особе за које Министарство утврди да су злоупотребом положаја од државе изнудили новац бити кривично гоњене.

Према његовим речима, на основу сравњених података за 180 резервиста којима је исплаћено 68 милиона динара, против њих 29 већ је покренута тужба за повраћај новца и поднете кривичне пријаве за дело преваре из члана 208 Кривичног законика Србије. ■

МОДЕРНИЗА

Када се доноси војни буџет, много је оних који га критикују и кажу да нема потребе да он буде велики, а када дође до временских непогода сви траже помоћ, пре свега од Војске, зато што њој највише верују – рекао је министар одбране Драган Шутановац на свечаности у Лаћевцима, подсећајући на велико ангажовање пилота који су гасили пожаре на Старој планини.

Снимко Игор САЛИНГЕР

Централна свечаност поводом Дана рода авијације одржана је 2. августа на аеродрому у Лађевцима код Краљева. Прослави су присуствовали министар одбране Драган Шутановац са сарадницима, заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић, командант Ваздухопловства и ПВО генерал-мајор Драган Катанић, високе војне старешине, инострани војни представници, делегација локалне самоуправе, Министарства унутрашњих послова и бројни гости.

Традиција српског ваздухопловства датира од 2. августа 1893. када је у формацију свих дивизија српске војске уврштено по једно балонско одељење. Две деценије касније први авиони појавили су се на овим просторима, а краљевим указом од 1924. године одређена је крсна слава авијатичара – Свети Илија, која се од 1992. поново прославља заједно са Даном рода авијације.

Министар одбране Драган Шутановац честитао је ваздухопловцима празник, осврнувши се на организацијско-мобилизацијске

Министар одбране Драган Шутановац честита празник пилотима

ЦИЈА ВАЗДУХОПЛОВСТВА

промене које су завршене управо формирањем 98. авијацијске базе у Лађевцима пре око месец дана.

– Можемо да кажемо да смо значајан, али мањи део реформи у Војсци завршили и тај процес мора да се настави. Тада сам

ИНВЕСТИРАЊЕ У ТЕХНИКУ

Командант Ваздухопловства и ПВО генерал-мајор Драган Катанић је после свечаности одговарао на питања новинара која су се углавном тичала реформи и улагања у модернизацију летелица. Генерал Катанић је рекао да крајем године два од укупно пет авиона МиГ 29 треба да се врате са ремонта из Русије, док ће преостала три највероватније стићи почетком 2008. Према његовим речима, у току ове године из средстава Националног инвестиционог плана требало би да се у иностранству ремонтују три хеликоптера Ми 24 и два Ми 17, а хеликоптери Ми 8 ремонтвали би се у Ваздухопловном заводу „Мама Станојловић“.

Новинаре је посебно занимало са колико ће исправних хеликоптера опремљених за гашење пожара наша војска дочекати следеће лето.

– Постоје назнаке да ће се у току ове године обезбедити 50 милиона динара, а у првој половини наредне године још 50, што би било довољно за ремонт четири хеликоптера Ми 8 опремљених за ту намену – рекао је генерал Катанић.

рекао да нас чекају промене у области законодавства и да ћемо до краја јула завршити нацрте закона о војсци и одбрани. Данас кажем да смо то обећање испунили и они се могу погледати на Интернет сајту Министарства одбране. Идеја нам није да кажемо да смо направили најбоље законе, него да смо направили законе по мери наше државе и војске – рекао је министар Шутановац и позвао све заинтересоване да дају добронамерне сугестије у току јавне расправе.

Министар одбране и овога пута подсетио је на запажено ангажовање ваздухопловаца у гашењу пожара на Старој планини. Он је рекао да су, узевши у обзир ресурсе којима Војска располаже и издвајања из буџета за ту намену, постигнути резултати још значајнији.

– Када се доноси војни буџет, много је оних који га критикују и кажу да нема потребе да он буде велики, а када дође до временских непогода сви траже помоћ, пре свега од Војске, зато што највише њој верују – истакао је министар Шутановац. Он је рекао да наредни буџет мора предвидети средства за модернизацију летелица које ће, поред одбрамбене намене, моћи да гасе пожаре и помажу цивилном становништву.

На аеродрому у Лађевцима одржан је и летачки програм у коме су учествовали авиони *кранј*, *галеб 2*, *галеб 4*, *орак*, хеликоптер *газела*, акро-група *Звезде* и падобранци *Небеских видри* који су носили заставе Републике Србије и Војске Србије. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимио З. ПЕРГЕ

ДР ИВО ВИСКОВИЋ,
ПРОФЕСОР ФАКУЛТЕТА
ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
У БЕОГРАДУ

У ПОТРАЗИ ЗА ИЗГУБЉЕНИМ ВРЕМЕНОМ

Неразумевање промена у односима снага у свету, улагање наде у очување друштвеног система који је у том тренутку доживљавао пораз, а онда и испуштање могућности да се пропуштено надокнади, заједно са губљењем времена у расправама са политичким неистомишљеницима, Србију је коштало губитка наде за две-три генерације

Либерални капитализам, који је не тако давно тријумфовао над великим историјским противником – социјализмом, данас пролази кроз преиспитивање, које се огледа и у лаганом прекомпоновању односа на међународној сцени. У разговору са професором Факултета политичких наука у Београду др Ивом Висковићем, покушали смо да разумемо да ли је то наговештај могућег појављивања правог супарника садашњој светској суперсили – САД, и како се у тим померањима сналазила и сналази Србија.

Опијен победом либералне демократије над социјализмом, Фукујама је устврдио да је дошао крај историје. Његов је занос, међутим, био кратког даха – показало се да је идеја о крају историје преувеличавање једног тренутка.

– Крај хладног рата у коме је Запад осетио свој тријумф, Фукујама је изразио чувеним текстом под насловом „Крај историје“, који је, међутим, и сам касније довео у питање и на неки начин га се одрекао. Наиме, идеја му је била да покаже да је западни систем либералне демократије заправо изгубио историјског противника, да је поразом социјалистичких система дошло до тријумфа либералне демократије и у том смислу је Фукујама сматрао да такмичарског духа између различитих система више неће бити, јер се, по њему, у том тренутку доказало да је либерална демократија апсолутно најбољи друштвени систем. И то је смисао његове метафоре да је то крај историје. Наравно, ни он није мислио да је то крај развоја људског друштва.

Наравно, са крахом социјалистичких друштава, дошло је до великих промена у односу снага у свету. Чак и унутар већине тих друштава дошло је до суштинских друштвених промена и многе од њих су своје дојучерашње противнике почеле да сматрају узорима за сопствени развој.

Ту су можда и корени помало горке шале да је социјализам најтежи пут из капитализма у капитализам? До јуче највећи заговорници реалсоцијализма, преконоћ су постали жестоки заговорници реалкапитализма.

– Друштвени процеси су ипак много сложенији него што их та шала приказује. Један друштвени систем има историјског смисла само док даје резултате. Социјалистичка друштва нису била способна да се крајем прошлог века прилагоде новонасталим околностима. Те околности су се односиле не само на сферу материјалне производње, већ и на област друштвених односа. Многа од њих су крахирала, јер нису показала спремност да прихвате елементе либералне демократије, укључујући и једну врсту друштвене компетентности, конкуренције која је у социјалистичким друштвима била готово забрањена. А показало се да тај чинилац, тежња за слободом, демократијом, има значај готово једнак оном које имају основне људске потребе за храном, за опстанком. Због свега тога, социјалистички друштвени системи су се сломили, али то, по мом дубоком уверењу, не значи и да је нестала људска потреба за правдом, за праведнијим друштвеним односима од оних који постоје у типичним западним системима.

Социјалистички друштвени системи су се сломили, али то по мом уверењу не значи и да је нестала дубока људска потреба за правдом, за праведнијим друштвеним односима од оних који постоје у западним системима.

Показало се да су униполарни системи могући само за релативно кратко време и да они у себи носе клицу нестабилности.

Упркос тој тежњи за правдом, чини се да у овом тренутку западни модел нема конкуренцију. Али, остаје једна доза сумње – да ли је баш тако?

– Готово да јесте. Наглашавам готово, јер мислим да се појављују адаптације тога система, какви су рецимо модели скандинавских земаља и неки други који се сада више наслућују, и у не тако далекој будућности могу показати да ипак постоје алтернативе класичном либералном капитализму који се данас углавном заговара у најразвијенијим или водећим западним друштвима.

Либерални капитализам, било због унутрашњих проблема или због проблема на међународном плану, укључујући међународне кризе у које су се неке западне земље, а посебно САД као водећа међу њима, углеле, довео је у питање и неке основне вредности тих друштава. Због тога мислим да присуствујемо једној фази у развоју људског друштва када и друштвени систем који изгледа да је тријумфовао над великим историјским противником, ипак доживљава различите противуречности и, на основу тога, одређена преиспитивања.

Период готово некритичког обожавања оног што са догодило на Западу је превазиђен и сада се унутар њега, али и у срединама које су изван либералног капиталистичког поретка, поново јављају интелектуалци који све то доводе у питање. Упитни гласови у Србији, међутим, једва су чујни. Како то објашњава?

– Мислим да смо ми преокупирани другим проблемима. Тренутак огромног краха једног система и идеје довео је код нас у питање веровање огромног броја слободномислећих људи, који су се нашли у непријатној ситуацији да су идеје у које су веровали и које су заговарали, постале историјски поражене, те су почели да преиспитују сами себе. Историја показује да такви периоди не трају предуго. Након великих историјских ломова, настају периоди или великог узлета људске мисли, или њеног привременог застоја. И то се догодило широм света. На пример, покрет несврстаних прошао је дубоки период кризе, иако је реч о доброј идеји у оквиру међународног система. Наравно, то се одразило и на унутрашњи план многих земаља, укључујући и нашу.

Мислим да је за Србију посебно карактеристично то што је она прошла кроз паклене деведесете године, време у коме је дошло до губитка велике историјске шансе. Наиме, тада је, због стицаја више околности, дошло до избора погрешног правца историјског развоја. Направљена је катастрофална грешка тиме што није схваћено да је дошло до огромне промене у односима снага у свету и што су лажне наде биле уложене у очување друштвеног система који је у том тренутку доживљавао пораз. Остати сам, без икаквог савезника и, што је још горе, са потпуно погрешном проценом развоја међународних односа, у таквим тренуцима неминовно води у велике поразе.

У тој ситуацији није било лако смоћи храбрости, па и интелектуалне снаге, за велика историјска промишљања. Осека слободне, критичке мисли у Србији настала је и због тога што је велики број интелектуалаца доживео и огромно лично разочарање. Многи од њих су постали свесни последица које Србија неминовно мора поднети због свега што се деведесетих година догодило. Тиме не желим рећи да и део интелигенције не сноси одговорност за то што се догодило. Јер, било је и оних који су критички говорили о томе што се код нас догађа, али не и довољно. Већина се ипак на неки начин препустила тренутку, понесена демагошким обећањима о успешном развоју „из ината“. Када се то, наравно, није догодило, дошло је до својеврсне пасивизације, и чини ми се, код једног броја људи, готово депресије. То није добро ни за друштвени развој, ни за интелектуалну климу Србије.

Из тога се, мислим, извучи мо спорије но што би требало. Чињеница је да постоји све више

научних радова и озбиљних промишљања нашег места и уклапања у светске токове, али имамо превише отворених питања која су готово судбинског карактера по облику испољавања, односно јако озбиљна по последицама. И у таквој ситуацији (рецимо, дефинисање коначног и државног и симболичног значаја Србије – шта Србија јесте у територијалном смислу и у смислу идентитета) исцрпљују се интелектуалне снаге друштва које ни иначе нису велике. Ми смо данас мало друштво, и тога треба бити свестан.

Уз то, у деведесетим годинама 20. века, средњи слој друштва, у који објективно спадају интелектуалци, осиромашило је толико да се већина њих буквално борила за живот. У ситуацији када се осигурава гола егзистенција, не остаје пуно времена за озбиљна размисљања, за својеврсни интелектуални луксуз, како се то чини у таквој ситуацији.

Све речено је на неки начин умањило резултат промишљања наших интелектуалаца. Нема великих радова, нема великих књига и јавних полемика, које су биле карактеристичне за седамдесете, па и осамдесете године код нас. Заиста, тек када се поредимо са светом, видимо како смо заостали, не само на политичком и економском плану, него колико смо изгубили и на интелектуалном плану у односу на свет.

У том свету поново се мењају односи. Назиру се настојања да се доведе у питање положај САД као надсиле. Или то само тако изгледа?

– Сједињене Америчке Државе су заиста биле на челу, а у многу чему и испред, осталих чланица међународне заједнице у дефинисању новог међународног поретка на крају хладног рата. И заиста је остао јак утисак да су оне створиле нов облик међународног поретка, такозвани униполарни систем. Било је евидентно да се на неким плановима, нарочито војном, не може ни прићи моћи САД у том тренутку. Сам податак да војни буџет САД надмашује укупни буџет наредних тридесетак земаља заједно, говори колика је разлика у неким облицима моћи. Наравно, САД су то покушале и политички ефектирати – да дођу до политичког положаја који би за дужи период учврстио њихову моћ. Показало се, међутим, да су униполарни системи могући само на кратко време и да они у себи носе

клицу нестабилности. Сваки лаик би рекао да је систем у којем је једна сила на челу и у коме она апсолутно доминира, најстабилнији систем. Али, поново се потврђује да такви системи имају своје инхерентне слабости које доводе у питање примат те силе, било због унутрашњих противречности, било због онога што Пол Кенеди назива „превелико растезање“, било због нарастања других центара моћи који постају конкуренти у светским оквирима, или стварања савезништава против силе која доминира.

Иако су САД са савезницима у хладном рату поразиле Источни блок, нису могле суштински променити односе у свету. Односи који су настали након тог периода показали су тежњу ка стварању новог облика доминације. Проблем САД и јесте у томе што конкуренцију два друштвена система нису решиле тако да су створиле бољи, праведнији друштвени поредак, већ су само елиминисале политичког противника, а унутрашње и међународне противречности су остале.

Нестанак тако моћног противника какав је био СССР и цео социјалистички систем, није значио и нестанак друштвених противречности. Отворен је простор за нове изазове, ризике и претње, нове врсте конфликта.

– То је већ указивало на то да свет није изашао из периода конфликтног развоја и да ће западне државе имати проблема са налажењем одговора на нове изазове, било у појединим земљама, било у светским размерама. Неки од тих проблема последица су дубоких противречности у земљама Трећег света, односно, да их тако назovem, у непривилегованим земљама, онима које су у првом реду економски неразвијене или слабо развијене. Затим, појавио се низ проблема у регионима у којима су унутрашње противречности друштвено погрешно решаване. Реч је о такозваним неуспелим или пропалим државама. Оне су својим проблемима често дестабилизовале не само себе, већ и околне земље.

Запад је покушао да нађе одговоре на те проблеме. На један је нашао јако слаб одговор и чини ми се да је то данас постала доминантна претња миру, безбедности и стабилности у свету. Реч је о тероризму. У периоду након хладног рата, он је нарочито дошао до изражаја.

Значајне разлике у разумевању тероризма, његовог карактера и узрока, умногоме отежавају настојања да му се ефикасно супротстави.

– Америка је много уложила у борбу против појавних облика тероризма, али не и у решавање његових узрока. Став ЕУ је у том погледу много реалистичнији. У документу *Стратегија безбедности ЕУ из 2003.* године констатује се да такве појаве имају своје унутрашње разлоге, али и да су резултат беде, бесперспективности, осећаја тешке дискриминације и бројним земљама Трећег света, нарочито његовом арапском делу, што све рађа велике фрустрације, које се испољавају и тероризмом. Наравно, нико нормалан не може правдати тероризам и тврдити да је очај довољан разлог да се силом обрачунава са недужним људима. Но, чињеница је да на наше понашање утиче и то што ми доживљавамо као праведно или неправедно. Наравно, и део понашања неких терористичких организација мотивисан је тиме. Значи, проблем је много дубљи и никако се не може решавати само борбом против оних група које непосредно примењују тероризам у пракси. Треба дирнути много дубље у друштвене односе у земљама одакле тероризам највише долази. Мој утисак је да се до сада ту није много учинило.

Међународни односи непрекидно се мењају, што наводи на потребу да се преиспитају односи САД и других земаља, рецимо Кине, чији импресивни економски резултати дижу њену целокупну моћ, али све више и Индије.

– Док је постојао СССР, изгледало је да је он једини конкурент Америци. Његовим распадом чинило се да су САД за дуго време изгубиле глобалног конкурента. Међутим, на међународном плану појављује се Кина као земља која има значајне изгледе да у 21. веку буде велики конкурент САД, можда и већи него што је то у 20. веку био СССР. Наравно, по свом друштвеном производу Кина је далеко испод САД, али показује резултате који, ако опстану на дужи време, могу да доведу до битних промена у међународним односима. Економисти који пореде економску моћ земаља по куповној моћи, а не по формалном бруто националном доходу, указују на то да је већ у овом тренутку Кина четврта економска сила света. Да ли ће то бити праћено и растом војне моћи, тешко је прогнозировать. Али, историја показује да земље које имају велику економску тежу да је искажу и кроз војну моћ. У том смислу претпоставка да ће већ половином овог века Кина и САД да буду конкуренти, па чак и супарници, чини се прилично реална. Ипак, штошта зависи и од тога како ће се развијати сама Кина, да ли ће остати способна да одржи економски раст, да постави трајни и стабилни друштвени модел, или ће у њој доћи до проблема, па и политичких трзавица или сукоба.

На светској сцени јавља се још једна земља са бројним становништвом – Индија. Она је дуго изгледала као земља без шансе, земља која није пружала никакву наду сопственом становништву, а, наравно, ни другима није изгледало да она може решити велике проблеме, укључујући огромно сиромаштво. Међутим, показало се да су Индијци, стрпљивошћу и мудрим вођењем политике, успели да превазиђу и у великој мери да разреше бројне унутрашње проблеме укључујући и значајан проблем развоја. Индија већ излази из статуса неразвијене земље и улази међу земље са сасвим јасном перспективом развоја. То опет, слично кинеском случају, отвара питање да ли ће економска моћ бити претворена и у одређени облик војне моћи, односно ривалство са другима и покушај стварања сопствених интересних сфера.

Колико оствариво изгледа могућност удруживања земаља које би могле довести у питање садашњи распоред снага на међународној сцени? Заговорници теорије сукоба међу цивилизацијама верују да су разлике међу тим земљама сувише велике да би оне представљале озбиљну претњу садашњем стању, али историја говори другачије.

– Чињеница је да разлике постоје, али оне су у једном тренутку биле и преувеличане. Хантингтонова идеја о сукобу цивилизација

показала се ипак као претерана. Многи подаци потврђују да има више сукоба унутар појединих цивилизација, него међу њима. Али, наравно, ни тај моменат се не може искључити. У теорији међународних односа познато је да се најбољи резултати у сарадњи постижу између оних земаља које деле одређене вредности. И то су најприроднија савезништва. Но, питања савезништва и односа снага у међународним односима су много сложенија. Историја познаје и примере да су земље различитих друштвених уређења и аспирација у неким тренуцима сарађивале. Цинични енглески државник 19. века је заиста био у праву када је рекао да су у међународним односима вечни само интереси. Од интереса зависи да ли ће се одређене земље повезивати или не.

Ако светски развој буде ишао ка томе да доминација једне суперсиле смета осталима, није искључено њихово привремено или трајније повезивање и промена односа снага. Али, могуће је и да би такве земље деловале и свака за себе, независно једна од друге, што би продужило трајање садашњег међународног поретка.

Но, по ономе што теоретичари међународних односа уочавају, тешко ће овај тренутни однос снага, са апсолутном доминацијом једне силе, опстати задуго. Он се озбиљно доводи у питање. Тако, на пример, низ показатеља говори да економска моћ САД више није тако велика у односу на друге земље. Учешће САД у укупној светској привреди чак опада, за разлику од војне моћи која расте. Стога се поставља питање, може ли земља чија економска моћ не расте, да за дуго време одржи војну преоћу.

Након утврђивања „светских координата“, можемо се осврнути на Западни Балкан, који се од некадашњег првог кандидата за приближавање ЕУ, претворио у „зону сумрака“.

– Бојим се да је тзв. Западни Балкан пропустио велику шансу који је имао крајем осамдесетих година 20. века. Ратови на простору СФРЈ уназадили су могућности тих земаља да буду прихваћене као равноправни партнери у токовима развоја Европе, нарочито у погледу европске интеграције исказане Европском унијом. Некадашња Југославија, која је по свему била први кандидат за придруживање ЕУ и најближа томе да постане и пуноправни члан, уласком у унутрашњу кризу, потом и сукобе и грађанске ратове, дошла је у ситуацију да је остала на зачељу свих догађаја. У историјским процесима, изгубљене шансе се тешко наплаћају и не могу се за кратко време надокнадити. Пред целим Западним Балканом, па и Србијом, сада је велики задатак – да се надокнади изгубљено време. У том погледу правимо, по мом мишљењу, велике грешке, јер и данас себи дозвољавамо да губимо драгоцену време. Сама чињеница да Србији треба 25 година да се врати на оно стање где је била пре ратова, говори о страшном историјском губитку и огромној тешкоћи у којој се земља налази. Две-три генерације су тако изгубиле шансу.

Међутим, због познатог историјског парадокса, према коме они који заостају имају могућност да неке ствари ураде брже од других, који су то већ учинили – јер могу да користе њихова искуства – Србији се поново указује нека шанса. Сада углавном од нас зависи да ли ћемо је искористити. Ја се, међутим, бојим наше старе особине да шансе – упропастимо. По свему ономе што се дешава унутар нашег друштва, чини ми се да више енергије користимо на међусобне сукобе, на често непотребна препуцавања, за то време пропуштајући велике прилике. Као да је важније изборити интерну битку са својим политичким противницима и неистомишљеницима унутар земље, него решавати проблеме земље или њене односе са светом.

Помињете шансе пред Србијом. Шта у овом тренутку препознајете као шансу?

– Не указује се често прилика да добијете подршку других земаља и да се оне појаве као ваши донатори. Ми смо имали ту при-

лику после 2000. и нисмо је довољно искористили. У међувремену, занимања великих су се померила на друге тачке и ми смо остали у запећку. Сматрам да нам се, ако овако наставимо, задуго неће ukazати прилика да дођемо до средстава из фондова ЕУ, до значајније економске помоћи коју смо могли добити већ ових година. Испуштена је шанса и за обимнија страна улагања. Сада ћемо морати да се „зубима и ноктима“ боримо за места која су нам пре била готово осигурана, јер што ми пропустимо, користе други, који су мудрији или вештини.

Србија (н)и на Истоку, (н)и на Западу – како видите настојања да се уз помоћ различитих субјеката међународних односа остваре одређени интереси?

– Иако та дилема на први поглед изгледа озбиљна, у стварности ипак није тако. Док је постојао биполарни систем међународних односа, тадашња Југославија могла је да буде својеврсни политички, безбедносни, па делом и економски „мост“ између Запада и Истока. Данас то, због потпуно другачије међународне констелације, није могуће. Србија, истина, и даље у цивилизацијском смислу јесте „исток на западу и запад на истоку“, али то не можемо користити као директан приступ у нашој спољној и безбедносној политици. Знамо да се неки људи, због осећаја да западне земље (првенствено САД, али и неке најјугицајније чланице ЕУ) нису склоне да подрже неке наше виталне интересе, желе да се не интегришемо у западне економске, политичке и безбедносне интеграције, али се онда неминуовно поставља питање: А шта је алтернатива? Остати не само изолован од њих, него можда и ући у озбиљнију или трајнију конфронтацију с њима, било би веома неповољно за нас. Људи који се баве геополитиком знају да је најтежи положај у ком се нека земља може наћи тзв. положај државе у окружењу, то јест бити практично потпуно окружен, рећи ћу ублажено, „не-баш-пријатељским“ земљама. Ми смо то већ искусили деведесетих година 20. века и знамо какве су последице.

С друге стране, ниједна држава која желе да озбиљно води и укупну и спољну политику не понаша се по некаквим „шаблонима“, него озбиљно и одговорно разматра све аспекте и све последице могућих стратешких опредељења. Нажалост, ми као друштво у том погледу још не показујемо способност да створимо консензус о стратешким опредељењима и да, колико је год могуће рационалније, поставимо битне циљеве за наредни период, да бисмо онда више времена и енергије могли да посветимо разради, да кажем војнички, тактичких варијанти. А њих, наравно, има, па политичка елита у Србији, по мени, не само да може, него и мора да их, као свака мудра и одговорна друштвена елита, користи за добробит земље и народа. Лично сматрам да наше стратешко опредељење за интеграцију у Европску унију никако не сме да значи и губљење веза с другим нама

Проблем САД јесте у томе што конкуренцију два друштвена система нису решиле тако да су створили бољи, праведнији друштвени поредак, већ су само елиминисале политичког противника.

У Србији као да је важније изборити интерну битку са политичким противницима и неистомишљеницима унутар земље, него решавати проблеме земље или њене односе са светом.

значајним политичким и економским партнерима – Русијом, Кином, „трећим светом“... Ни садашње чланице ЕУ то не раде. Дакле, треба имати јасне стратешке циљеве, а модалитети практичне политике могу да томе прикључе и разне друге, наравно компатибилне циљеве.

Постоје, свакако, и питања која су за нас не само данас, него вероватно и за неки средњорочни период – због онога што се недавно догађало – још веома осетљива, као што је на пример наша евентуална интеграција у НАТО. И о томе се мора повести озбиљна и веома одговорна политичка расправа у којој треба пажљиво разлучити шта су интереси, а шта емоције. Ми смо, изгледа, склони да у таквим ситуацијама предност дајемо емоцијама, али то није добро. Њих не можемо занемарити, али предност морају имати суштински интереси. Само такав приступ гарантује мирну и просперитетнију будућност. ■

Снежана ЂОКИЋ

ПРИЗНАЊА ПОВОДОМ ДАНА АВИЈАЦИЈЕ

Поводом Дана авијације – 2. августа, заменик начелника Генералштаба ВС генерал-потпуковник Милоје Милетић примио је делегацију ВиПВО, честитао празник и пожелео даљи успешан род у спровођењу обуке и испуњавању задатака.

На свечаности у команди Ваздухопловства и противвоздухопловне одбране командант генерал-мајор Драган Катанић честитао је празник пилотима и нагласио да управо окончана организацијска реформа авијације није спроведена као пуко пресликавање иностраног модела, већ су решења усклађена са условима у Војсци Србије, капацитетима којима располаже и захтеваним степеном оспособљености. Нова решења треба да допринесу постепеном, али константном напредовању тог рода наше војске.

На свечаности је прочитана честитка начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковника Здравка Поноша у којој се каже да досадашњи резултати треба да буду подстицај како би род авијације постао препознатљив и уважен чинилац способности Војске Србије за извршавање додељених мисија и задатака.

Дан авијације већ традиционално је повод за доделу летачких значки, награда и признања. Наредбом команданта ВиПВО, потпуковницима Радету Ранђеловићу, Љубомиру Ђурђевићу и Горану Крнети, те мајорима Дејану Васиљевићу, Сашу Хафнру и Миодрагу Ристићу додељена су звања инструктора летења. Златне летачке знакове који се пилотима додељују за изузетан допринос и труд током каријере добили су пуковник Братислав Мартиновић, потпуковници Драган Злокас, Миодраг Панајотовић, Драган Миленковић и мајор Горан Млинар.

Почасне летачке знакове генерал Катанић уручио је генерал-мајору Миодрагу Јевтићу у знак захвалности за дугогодишњу сарадњу са Војномедицинском академијом и капетану у пензији Миленку Радосављевићу. Иста признања добили су и директор Директората цивилног ваздухопловства Драган Трговчевић и некадашњи професор Војне гимназије Љубинко Митранић. ■ А. П.

Испред Министарства одбране, Спасојевић је потпуковнику Наврезу уручио почасни пилотски бодаж, у знак захвалности за изузетно залагање за унапређење односа између две војске и два народа. ■

ДУШАН СПАСОЈЕВИЋ ПРИМИО ФРАНЦУСКОГ ИЗАСЛАНИКА ОДБРАНЕ

Помоћник министра за политику одбране мр Душан Спасојевић примио је 8. августа изасланика одбране Републике Француске у Србији, потпуковника Тијери Навреза, који ускоро одлази са те дужности.

Испред Министарства одбране, Спасојевић је потпуковнику Наврезу уручио почасни пилотски бодаж, у знак захвалности за изузетно залагање за унапређење односа између две војске и два народа. ■

НАШИ ПИЛОТИ НА АЕРОМИТИНГУ У МАЂАРСКОЈ

Два авиона нашег ваздухопловства, супер галеб Г4 и орао, са пилотима мајорима Сашом Грубачем и Миодрагом Ристићем, учествовали су 11. и 12. августа на аеромитингу у Кечкемету, једном од најзначајнијих те врсте у Европи.

Приликом повратка, на аеродрому у Батајници дочекао их је командант ВиПВО генерал-мајор Драган Катанић, и честитао на вештинама које су показали пред више од 100.000 посетилаца дводневног аеромитинга у Мађарској. Генерал Катанић је изјавио да ће наши пилоти убудуће чешће учествовати на аеромитинзима у иностранству, јер је то вишеструко значајно и за Војску и за државу. Према његовим речима, тиме показујемо спремност и способност да бранимо своје небо, али и да поседујемо ресурсе за обуку квалитетних пилота.

Већ у септембру српски пилоти требало би да путују у Брно у Чешкој, на аеромитинг који ће, као и протекли, окупити елиту европске и светске авијације. ■ А. П.

Снимио З. ПЕРТЕ

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

Многи експерти за теорију насиља тврде да је оно само последица „акумулације социјалног зла“, које долази из бесконачно много извора и убилачке историје. Сва највећа разарања у повести проглашена су неизбежним корацима ка победи. Или бар за заустављање великих разарања. Та енергија је неисцрпна, и још дуго ће великом снагом хранити разорни бес човека према својој сорти.

ЦРТАЊЕ ЖИВОТИЊА

Пре два месеца лондонска полиција је спречила терористички напад. Нашли су, ваљда, неку олупину од аута, пуну тротила, који није активиран.

И тако су показали да се против насиља не мора боровити у вечной дефанзиви.

Добро, то је у реду! Чак охрабрујуће после оног масакра из јула 2005. у Лондону. У међувремену, Енглези су се борили против аерсолних експлозива, који се, са своје стране, налазе у течном стању. Иначе су та бризантна средства, како каже пуковник Емил Шустер, бар дванаест пута разорнија од тринитротолуола.

Али, они (експлозиви) праве се од течних компоненти у тачно одређеној сразмери. Свака течност, која постаје разорна у посебном коктелу, сама по себи је безопасна: без боје, мириса и укуса. Чак је и неотровна. Али кад се промућка...! (Нека ми модерни инжењери не замере ако сам негде забрљао. Последње пољење тротила обавио сам на полигону у Покљуки, марта 1973. године)

Тако се лондонска полиција досетила да су од пластичних и других смеса – течности далеко опасније, па их је скоро забранила. Сви они који су носили кока-колу, киселу и негазирану воду, течност за сочива или начараре, козметичка, кисела и обична млека, јогурт, виски или жуту осу, или старо вино, или неку киселицу од ризле, или обичну брљу – морали су те драгоцености да покажу у пластичној кеси. Па ако таква мешавина не пукне, неће ниједна.

И на тај начин су лукави полицајци спречили бројне нападе на Хитроу и летећа средства око њега.

У ствари, проблем са тероризмом је врло једноставан: никада се не зна колико има узалудних покушаја. За теоретичаре насиља они и не постоје. Бележе се само успешни напади, једноставно зато што се они не доју сакрити. Изводе се само због тога да би били јавни, јер су ужасни, сурови и неселективни. Без традиционално угрожене јавности екстремно насиље нема никаквог смисла, а свака таква вест до модерног гледијаторског гледалишта стиже скоро истог часа.

Медији су незасита ала која је у експанзији тек онда кад је зло онај догађај који прекида све друге весте. Тако већ више деценија имамо неприродну, скоро перверзну везу између екстремизма и система информисања.

Тероризам не олптаје у анонимности и прећуткивању. Зато се бирају све значајније мете, са што више могућих жртава. Ма како све то било морбидно, медији не могу да изоставе вест са подацима врхунске страве. Напротив, они, бар у занатском смислу, симболички чезну за таквим вестима, јер се оне најбрже, чак и најбоље продају!

Тако испада да глобална публика страствено жели да види оно чега се највише плаши. Да није тако, зашто би медији повлађивали таквом, на први поглед настраном укусу? То је само привидна настраност конзумента најгорих вести, али психолози великих катастрофа тврде да је и то лако објаснити: Сваки гледалац телевизије,

која извештава о грозним разарањима са лица места, осећа прећутно задовољство „што није тамо!“ А то је сасвим људски, исто као што је свако (највеће) зло, углавном дело људских руку.

Природи морамо опростити кад подивља, (земљотреси, оркани, вулкани, валови цунами) јер можда не зна шта чини.

Професор Иван Штајнбергер, Бранислава Чолак и Ненад Милојковић, написали су књигу „у шест руку“, која се зове: „Како открити зло у себи и другима!“

Одговор је, бар по основној хипотези аутора, сасвим једноставан: лако. Лако због тога што зло живи у сваком од нас, а да ли ће нас и обузети – зависи од стицаја многих околности. Али да је у 20. столећу сатана владао владајућом елитом, дакле изабранима међу људима, у то нема нимало сумње. У прошлом веку, који је завршен пре нешто више од шест година, због људског зла страдало је 187 милиона људи! (Податак из НИИ-а, навод из књиге Ерика Хобсбаума „Доба екстрема“)

Није нимало пријатно следити траг оваквог суда о људској врсти. Ни Алфред Хичкок, славни филмски редитељ, није имао много похвала на рачун *хомо сапиенса*. Као мајстор страве, лако је одговорио на питање новинара шта је за њега најстрашније, шта га највише може уплашити! Он је рекао да највише страха може да изазове само човек, и да на овом свету страшнијег бића од њега нема, нити га је било.

Ако се вратимо зачетку насиља, можемо стићи до великих дубина људске историје. Мада су аутори књиге о злу склони да тврде да је човек био најхуманији у својој романтичној фази преисторијског ловца. Тада, наводно, није показивао нимало деструктивне суровости према припадницима своје врсте. То је онај уметник који је цртао животиње по шпилама.

Многи експерти за теорију насиља тврде да је оно само последица „акумулације социјалног зла“, које долази из бесконачно много извора и убилачке историје. Сва највећа разарања у повести проглашена су неизбежним корацима ка победи. Или бар за заустављање великих разарања. Та енергија је неисцрпна, и још дуго ће великом снагом хранити разорни бес човека према својој сорти.

Пре десетак дана обележена је годишњица атомског напада на Хирошиму и Нагасаки. У оба града, за само десетак секунди, умрло је више од 200.000 људи. И скоро још толико, нешто касније.

Биће које је лично бацило бомбу на Хирошиму, још је живо. Каже за себе да је миран, срећан породични човек, без гриже савести. „Зашто бих је имао?“ – пита он новинара.

Новинар ћути. Више нема питања ни одговора. Завршио је разговор са добрим дедицом, који је читав свој живот посветио борби за мир и љубав међу људима.

А старац на крилу држи мачку и праунуче, и смешка се гледалишту, увек жељном правде и слободе. ■

Аутор је коментатор листа „Политика“

РАЗВОЈ СИСТЕМА

Након усвајања Устава Републике Србије, основна претпоставка да се изгради и развија систем одбране јесте доношење системских закона – *Закона о одбрани* и *Закона о Војсци*. То не значи да се почиње од почетка, сва решења која су се у пракси показала добра биће задржана, али свест о томе да је Србија после више деценија самостална и независна, намеће много већу одговорност да се сагледа њена позиција у ужем и ширем окружењу и утврде обавезе које проистичу из безбедносних процена ризика и претњи.

Јавна расправа о *Нацрту закона о одбрани* и *Нацрту закона о Војсци* почела је 1. августа, када су на веб сајту Министарства одбране постали доступни текстови тих нормативних аката. Колико је јавност заинтересована за њих најбоље говори податак да је у првих 24 часа забележено укупно 5.997 посета тим страницама, те да до сада *Нацрт закона о Војсци* бележи преко 50.000 посета, а *Нацрт закона о одбрани* преко 10.000.

Основно полазиште за настанак нацрта закона налази се у чињеници да Република Србија, сада као самостална држава, уређује свој систем одбране на јединствен начин, као своју изворну надлежност. Такође, доношењем Устава Републике Србије и Уставног закона настала је обавеза усклађивања свих закона са тим највишим правним актом земље. Чак је према члану 3. став 2. Уставног закона ступање на снагу закона којим се уређује Војска Србије један од услова за расписивање председничких избора, као што је доношење новог *Закона о одбрани* предуслов да се институцијама Републике Србије омогући да преузму обављање свих функција одбране и функцију командовања и контроле Војске Србије.

Министарство одбране је за само два-три месеца успело да изнедри нацрте два важна системска закона, о одбрани и Војсци, и

Снимко Славиша ВЛАЧИЋ

да их понуди на увид јавности, очекујући предлоге и сугестије који би унапредили предложена решења.

Према речима државног секретара Министарства одбране Игора Јовичића, пристигли предлози и анализе које су у међувремену спровођене, донеће 15. августа прве корекције у понуђеним нацртима, а следеће ће уследити крајем августа. Планира се и трибина, заједно са Институтом за упоредно право, а онда би нацрти били упућени надлежним телима Владе Србије, која ће утврдити предлоге ових закона и упутити их Народној скупштини. Усвајање се очекује до краја године.

■ РАЗВОЈНА КОМПОНЕНТА

Концепт *Закона о одбрани* постављен је на стандардима по којима се праве савремене одбрамбене стратегије. Његова битна одлика је могућност развоја стратешко-доктринарне концепције. Та развојна компонента ових закона квалитет је коме се тежило. То проистиче из очекивања да ће и друштво које се развија имати све више снаге и могућности да садржајније уређује одбрамбена питања и да налази адекватне одговоре пре свега на безбедносне ризике из окружења, а онда и на оне које доносе промене у ширем међународном контексту.

Иманентно овим законима је да развијају сада преко потребну позитивну енергију када је реч о регионалној сарадњи, заједничком решавању безбедносних ризика, солидарности у случају елементарних и других акцидентних претњи... Такав приступ доприноси стабилизацији тешко успостављеног мира и изградњи поверења, ради усмеравање снага и средстава на бржи привредни развој читавог западног Балкана, који је својевремено пропустио сјајну историјску шансу прикључења европском развоју и изабрао рат, страдање и свеопште заостајање.

Државни секретар Јовичић истиче да је пред самосталном и независном Србијом сада задатак да изгради систем одбране којим ће моћи да контролише свој простор. У том процесу треба јачати државу јер ће утолико бити јачи и њен систем одбране, али и развијати однос грађана према својој држави уз свест да је то и њихов однос према самим себи. Све то, превредновано у дугој слободарској традицији, учиниће да учврстимо своју позицију на геостратешком простору који може бити управо развојни фактор Србије. Коридори десет и седам, затим идеални положај за услуге у ваздушном саобраћају за цео југоисток Европе, само су неке од актуелних предности које треба искористити за развојне концепције, а не да спутавамо себе старом флоскулом како смо саградиле кућу на ветрометини.

Зато, препознавањем развојних потенцијала и ресурса, знајући шта треба да штитимо и изградњом снага одбране примерним таквим проценама, сада, новим системским законима о одбрани и Војсци, постављамо стабилан развојни одбрамбени систем, из кога ће проистећи више закона, низ подзаконских аката и стотине правилника који ће регулисати једну и те како осетљиву и важну материју. Тако ће нови Закон о војној обавези објединити све три врсте обавеза: војну, радну и материјалну. Биће донет и

ЦИВИЛНА ЛИЦА У ВОЈСЦИ

Цивилна лица на служби у Војсци Србије су војни службеници и војни намештеници.

Војни службеник је лице чије се радно место састоји од послова из надлежности Војске Србије или с њима повезаних општих правних, информатичких, материјално-финансијских, рачуноводствених и административних послова.

Војни намештеник је лице чије се радно место састоји од пратећих помоћно-техничких послова у Војсци Србије.

Цивилна лица на служби у Војсци Србије која на дан ступања овог закона буду на служби у Министарству одбране, постају државни службеници или намештеници.

закон за поступање у ванредним ситуацијама, са основом за образовање посебне организације која ће бринути о томе.

Важно је истаћи, каже Јовичић, да ови закони нису идеолошки. Предложена решења дошла су из струке, из надлежних организационих јединица Министарства одбране и урађени су у релативно кратком времену, што говори о озбиљном приступу, доброј динамици, јасној намери и одговорности пред задатком.

■ НАЦРТ ЗАКОНА О ОДБРАНИ

Законом о одбрани уређују се систем одбране Републике Србије, надлежности државних органа и Војске Србије у одбрани, права и дужности државних органа, аутономних покрајина, јединица локалне самоуправе, грађана, привредних друштава, других правних лица и предузетника у одбрани, као и друга питања од значаја за одбрану.

Овако широко постављеним системом, одбрана се остварује ангажовањем расположивих људских и материјалних ресурса, а обезбеђује употребом Војске Србије и других снага одбране на заштити суверенитета, територијалне целовитости и безбедности.

Основни циљ одбране је одвраћање од напада и супротстављање војним и невојним изазовима, ризицима и претњама безбед-

ности земље и заштита грађана, материјалних добара и животне средине у условима ратног и ванредног стања.

Одбрана се спроводи јединственим системом организовања припрема грађана, државних органа, органа аутономних покрајина, органа јединица локалне самоуправе, привредних друштава, других правних лица и предузетника за извршавање задатака одбране и рад и употребу Војске Србије и других снага одбране у одржавању и очувању безбедности Србије и њених грађана.

Одбрана Републике Србије спроводи се самостално, али у интересу властите и заједничке безбедности може и у сарадњи с другим државама у оквиру институција система националне, регионалне и глобалне безбедности, ради очувања мира у свету и извршавања обавеза које проистичу из чланства у Уједињеним нацијама и обавеза преузетих међународним уговорима.

■ НАЦРТ ЗАКОНА О ВОЈСЦИ

Овим законом уређују се положај и надлежност Војске Србије, организација, састав и начела деловања Војске Србије, специфичности обављања војне службе, командовање и руковођење Војском Србије, чинови и звања у Војсци Србије, симболи и обележја Војске Србије, војни празници, верска служба, одговорност за штету коју причини Војска Србије, демократска и цивилна контрола, јавност рада, канцеларијско пословање у Војсци Србије, служба у Војсци Србије и друга питања од значаја за Војску Србије.

Војска Србије се дефинише као организована оружана снага која брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке, у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе.

Употреба Војске Србије ван граница Републике Србије уређује се законом.

Председник Републике одлучује о употреби Војске Србије и командује Војском Србије у миру и рату.

Министар одбране координира и спроводи утврђену одбрамбену политику и руководи Војском Србије.

Организациони делови Војске Србије су Генералштаб и мирнодопске и ратне команде, јединице и установе.

Генералштаб Војске Србије је највиши стручни и штабни организациони део за припрему и употребу Војске Србије у миру и рату, а налази се у саставу Министарства одбране.

Унутрашње уређење и систематизација формацијских места у Војсци Србије заснивају се на начелима која одређује Влада, на предлог министра одбране. Унутрашње уређење и систематизација формацијских места уређују се мирнодопском и ратном формацијом Војске Србије. Мирнодопску и ратну формацију доноси министар одбране, на предлог начелника Генералштаба Војске Србије, у складу са основама мирнодопске и ратне формације које утврђује председник Републике Србије.

Војска Србије се састоји од сталног и резервног састава. Стални састав чине професионални припадници и војници на служењу војног рока. Резервни састав чине резервни официри, резервни подофицири и војници у резерви. Резервни састав дели се на активну и пасивну резерву.

Војном лицу је забрањено присуствовање скуповима политичких странака у униформи и свака политичка активност изузев коришћења активног бирачког права. Професионално војно лице не може бити члан политичке странке, нема право на штрајк нити на синдикално организовање.

■ ПОЈМОВИ

У складу са модерном методологијом израде оваквих аката, *Нацрт закона о одбрани* одређује и основне појмове који имају следећа значења: *систем одбране* је део система националне безбедности и јединствен

облик организовања припрема за извршавање задатака одбране; *снаге одбране* у ширем смислу су људски и материјални потенцијали, а у ужем смислу снаге одбране чине организоване структуре субјеката система одбране; *војна одбрана* је део одбране који обухвата институције и активности на припреми и одбрани од војних изазова, ризика и претњи безбедности; *цивилна одбрана* је део одбране који обухвата институције и активности на припреми и одбрани од невојних изазова, ризика и претњи безбедности; *Војска Србије* је организована оружана снага која брани Србију од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке у складу с Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе; *ванредно стање* је стање јавне опасности у којем је угрожен опстанак државе или грађана, а последица је војних или невојних изазова, ризика и претњи безбедности; *ратно стање* је стање опа-

ВОЈНИ ПЕНЗИОНЕРИ

У јавној расправи има доста питања о будућем статусу и правима војних пензионера.

Државни секретар Игор Јовичић истиче да је то због неразумевања садашње ситуације, јер *Законом о министарствима* та материја је у надлежности Министарства рада и социјалне политике. Дакле, она је изашла из надлежности Министарства одбране и више се не регулише *Законом о Војсци*, већ ће бити регулисана изменама и допунама пензионих прописа Републике Србије.

Закон о Војсци само у прелазним и завршним одредбама регулише ово питање, како не би наступила правна празнина до наведених измена. Дакле, промена је учињена *Законом о министарствима*, а не вољом људи у Министарству одбране.

Снимио Игор САЛИНГЕР

Снимак Даринмир БАНДА

ности у којем је оружаном деловањем споља угрожен суверенитет, независност и територијална целовитост земље и мир у региону, које захтева мобилизацију снага и средстава за одбрану; *припреме за одбрану* обухватају активности које се заснивају на утврђеној стратегији одбране, а спроводе се у складу с плановима одбране; *одбрамбени интереси* су: одбрана државе и заштита њених грађана, изградња поверења, одржавање безбедности и стабилности у региону, сарадња с међународним организацијама и институцијама и приступање институцијама националне, регионалне и глобалне безбедности; *војни изазови, ризици и претње безбедности* испољавају се у облику: агресије, оружане побуне и других облика употребом оружане силе; *невојни изазови, ризици и претње безбедности* испољавају се у облику: тероризма, организованог криминала, корупције, елементарних непогода, техничко-технолошких и других несрећа и опасности; *људски ресурси у одбрани* обухватају демографски потенцијал државе који подлеже обавези одбране, способан је и обучен за укључивање у систем одбране; *материјални ресурси у одбрани* обухватају природне, привредне, финансијске, информационе и остале потенцијале државе, који се ангажују за потребе одбране.

УВОЂЕЊЕ ВЕРСКЕ СЛУЖБЕ

Једна од новина, о којој се и раније доста говорило, јесте увођење верске службе у Војску Србије и у Министарство одбране, при чему ће се међусобна права и обавезе Министарства одбране и традиционалних цркава и верских заједница, у вези са остваривањем верског живота у Министарству и Војсци, уређивати посебним уговорима.

Стратегијски преглед одбране Републике Србије је полазни програмски документ којим се дефинише средњорочно планирање одбране, ефикасно управљање ресурсима одбране, транспарентност послова одбране и изградња претпоставки за демократску и цивилну контролу, професионализацију и ефикасност Војске Србије у извршавању додељених мисија и задатака. Усваја је Влада Србије, а сагласност на предлог даје председник републике.

О рату и миру одлучује Народна скупштина и проглашава ратно и ванредно стање. Када није у ситуацији да се састане о томе одлуку доносе заједно председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе.

■ ДЕМОКРАТСКА И ЦИВИЛНА КОНТРОЛА

Демократска и цивилна контрола Војске Србије обухвата: контролу употребе и развоја Војске Србије, интерну и екстерну контролу трошкова за војне потребе, праћење стања и обавештавања јавности о стању припрема Војске Србије, обезбеђење слободног приступа информацијама од јавног значаја и утврђивање одговорности за вршење војних дужности у складу са законом.

Демократску и цивилну контролу Војске Србије врше државни органи у складу са својим надлежностима.

Идеја је да се таква демократска и цивилна контрола Војске Србије не пропише једним издвојеним законом, него да су институти те контроле природно интегрисани и иманентни целом систему. Све оно што подразумева демократска и цивилна контрола војске је оствариво уз нормално функционисање државних органа.

Важно је да се друштво и држава саживи са тим да једно уређено грађанско друштво функционише тако да омогућује демократску и цивилну контролу војске. ■

Раденко МУТАВЦИЋ

■ ДОКУМЕНТИ

Основни стратегијско-доктринарни документи у области одбране су: *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, *Стратегија одбране Републике Србије* и *Доктрина Војске Србије*.

Основни плански документи у области одбране су: *Дугорочни план развоја система одбране Републике Србије*, *Стратегијски преглед одбране Републике Србије* и *План одбране Републике Србије*.

Стратегија националне безбедности Републике Србије је највиши стратешки документ чијом реализацијом се штите национални интереси Републике Србије од изазова, ризика и претњи безбедности у различитим областима друштвеног живота. Усваја је Народна скупштина.

Стратегија одбране Републике Србије је највиши стратешки документ у области одбране којим се дефинишу ставови о безбедном окружењу, одбрамбеним интересима, мисијама и задацима Војске Србије, те структура функционисања система одбране. Усваја је такође Народна скупштина.

ЈЕДНАЧИНА БОРБ

Формирањем Команде заокружен је модел оспособљавања војника на служењу војног рока и старешина Војске и раздвојена функција обучавања од употребе тактичких јединица. Њена организација усклађена је према потребама система одбране, финансијским могућностима и постојећим техничким капацитетима. Нови доктринарни оквир, измењени планови и садржај обуке, јединствено планирање, реализација, контрола и вредновање тог процеса, али и менаџерски приступ задацима биће убудуће утемељени на светским стандардима.

Крајем августа завршава се оспособљавање прве генерације војника Војске Србије према новом моделу обуке. Обучавање су започели у јуну, у центрима за основну и специјалистичку обуку недавно организоване Команде за обуку. У редовима који следе говоримо о намени и задацима тог састава, његовим материјалним ресурсима, те новим доктринарним оквирима и стандардима на којима ће у будућности почивати обука војника на служењу војног рока, професионалних војника, али и старешина наше војске.

■ МИСИЈА

Ради унапређења борбене обуке, у оквиру реформе Војске Србије, 23. априла 2007. формирана је Команда за обуку. Чине је центри за основну и стручно-специјалистичку обуку организовани од јединица некадашњих Оперативних и Копнених снага Војске, те Ваздухопловства и противваздухопловне одбране. Команда се налази у Београду, а њени састави распоређени су на читавој територији Републике Србије.

У другој фази трансформације српске војске планирано је да се најпре осавремени систем обуке војника, а потом модернизују технички капацитети. Зато је на оперативном нивоу, уз два вида Војске – Копнену војску и Ваздухопловство и противваздухопловну одбрану, формирана посебна организацијска целина – Команда за обуку. Надлежна је за планирање, организовање, реализацију и контролу основне и стручно-специјалистичке обуке војника на служењу војног рока свих родова, служби и специјалности, као и мањих тимова и посада, што је, у миру, једна од основних функција Војске Србије. Формирање и оспособљавање територијалних бригада, сходно дефинисаним доктринарним опредељењима Војске, такође је

Ј С К Е С Р Б И Ј Е ЕНЕ МОЋИ

задатак тог састава – каже генерал-мајор Владимир Стојиљковић, командант Команде за обуку.

У будућности ће Команда оспособљавати и кандидате за војнике по уговору, професионалне подофицире, те организовати потребне курсеве за остале старешине Војске.

Како истиче заменик команданта пуковник Миодраг Вукмировић, у саставима Команде за обуку војници се оспособљавају прва три месеца служења војног рока. Најпре завршавају основну, а потом специјалистичку обуку. Надаље, бригаде до краја војног рока организују заједничку обуку на нивоу одељења, водова и чета, пошто у тактичке јединице долазе већ оспособљени војници за основне војничке дужности. Обука војника јунске генерације српске војске организована је, први пут, према таквом моделу.

– Оспособљавање војника започело је у центрима за основну обуку Команде и трајало је месец и по. Због уједначених планова и програма обуке, али и обучавања које се реализовало према истим критеријумима, војници су имали подједнаке могућности за стицање потребних знања и вештина, без обзира на војневиденциону специјалност за коју су регрутовани. После завршене основне обуке, у зависности од рода, службе и специјалности, оспособљавање су наставили, још месец и по, у центрима за стручно-специјалистичку обуку Војске. Такав модел обезбедио је да Команда за обуку прецизније вреднује и успешније контролише процес обуке, али и да утиче на њен квалитет – додаје пуковник Вукмировић.

■ КАДАР

Старешине Команде за обуку чине и језгро будућих ратних јединица Војске Србије. Центри за обуку војника Команде формирају осам територијалних бригада које се попуњавају резервним саставом. Оне ће бројати око 33.000 припадника. Процес њиховог оспособљавања биће селективан, јер зависи од финансијских могућности Војске.

Команда за обуку тренутно броји око 8.000 припадника, рачунајући и војнике на служењу војног рока, чији је одзив у јуну био око 90 одсто. Планирано је, међутим, да се професионални састав јединица Команде ограничи на око 3.200 припадника. Окон-

СТРУКТУРА

Попут осталих састава Војске Србије, Команда Команде за обуку у свом саставу има пет одељења – за људске ресурсе, оперативне послове, логистику, телекомуникације и информатику, те за обуку. Уз Оперативни центар и командну чету, у Команди постоје и четири реферата – за финансије, извиђање, цивилно-војну сарадњу и војну полицију. Унутрашња организација пројектована је према стандардима Натоа. Команда се налази у касарни *Топчидер*.

чан је први круг постављења старешина на дужности. Попуњено је близу 75 одсто формацијских места, а од тог броја око 120 ради у Команди тог састава Војске. Ипак, број војника по уговору у јединицама и центрима није одговарајући. Официри и подофицири који до сада нису испунили предвиђене услове, биће у наредном периоду, у зависности од потреба, распоређени или у поједине саставе Команде, или остале јединице Војске. У септембру се очекује пријем још око 4.800 регрута.

– Попуњеност центара за обуку и задаци које извршавају утичу на оперативну способност Војске Србије, њен углед у земљи и иностранству. Недавно је војничку каријеру у Команди за обуку започело деведесетак потпоручника и најмлађих подофицира. Намера Генералштаба јесте да управо младе старешине, када заврше школовање, у Команди стичу професионално искуство и потребна знања за даље ангажовање у тактичким јединицама Војске. Радом у саставима за обуку војника они се практично уводе у посао и *леку занат*. Команда се, међутим, не попуњава кадром само да би на папиру имала планирани број припадника, већ првенствено да се на одговарајуће дужности распореде најбољи. Њихов социјални положај убудуће би требало да одговара стручним квалификацијама које поседују – тврди пуковник Миодраг Вукмировић.

Према речима најодговорнијих официра Команде за обуку, обезбеђени су почетни услови – организацијски, кадровски и ма-

ДОКТРИНА

– Без одговарајуће доктрине обуке Војске Србије, у којој ће се прецизно дефинисати обука војника и старешина, није могуће знатније унапредити досадашњи систем обучавања. Команда за обуку и надлежне управе Генералштаба ће на стратегијском нивоу, до краја августа, уобличи такав доктринарни оквир. После тога, формираћемо подофицирски кор, који је у свакој савременој војсци темељ обуке, реда и дисциплине. Следе измене планова и програма обуке, како би се прилагодили дужини служења војног рока, савременим захтевима оспособљавања и задацима које извршава Војска – наглашава генерал-мајор Владимир Стојиљковић, командант Команде за обуку.

теријални да би обука војника била ефикасна и економична. На тај начин оправдан је у пракси нов модел обуке.

– Нови модел оспособљавања предвиђа да подофицири буду командири одељења и, уједно, инструктори који изводе обуку. У суштини, инструктори треба да буду мајстори свог заната, а не да се тако називају само зато што су по формацији постављени на те дужности. Проблем превазилазимо организовањем курсева за инструкторе и методским оспособљавањем подофицира за извођење обуке, у свим саставима који тренутно немају војнике на служењу војног рока. Све старешине у центрима за обуку Команде завршиће такво стручно усавршавање, а посебно оне које обуку са војницима изводе на одговарајућим техничким средствима и тренажерима – наглашава заменик команданта пуковник Вукмировић.

■ БАЗА

Команда ће убудуће квалитативно и квантитативно другачије организовати и користити материјалну базу обуке којом располаже.

– Нисмо у потпуности задовољни материјалном базом за извођење обуке. То није последица пропуста Команде, већ услова у којима је Војска протеклих година радила. Користимо само ону технику која се већ налази у нашим центрима за обуку. Да би војници стекли знања и вештине, уз квалитетан кадар, треба обезбедити и одговарајуће материјалне услове. Нити је могуће, нити је дидактички педесет војника обучавати и увежбавати на једном средству ратне технике. Зато Команда за обуку настоји да постојеће наставне капацитете правилно распореди у центре за основ-

ну обуку. Они се не могу користити и за обуку и за борбену употребу, односно средства на којима се обучавају војници не треба да буду истовремено и ратна техника наших јединица. Захваљујући бројним вишковима наоружања и војне опреме у саставима Војске Србије, Команда се може попунити техничким средствима – сматра пуковник Миодраг Вукмировић.

Наставни кабинети, полигони и стрелишта задовољавају тренутне потребе и стандарде. Команда за обуку брине о њиховом одржавању, али и осавремењивању, да би омогућила несметану обуку и њено унапређење. Куповина нових средстава за обучавање и тренажера зависи од опремања и модернизације Војске Србије. Надлежни истичу да је у плану и формирање центра за симулацију.

– За сада смо задовољни што имамо довољно потрошног материјала и артифиција, те што је број техничких средстава пропорционалан броју војника. У протекла три месеца омогућили смо да гађања на стрелиштима центара за обуку буду безбедна. Тешко је, ипак, ускладити савремене захтеве обуке са одобреним новчаним средствима. Свакако да то утиче на ниво способности наших војника и старешина. Поменуте тешкоће отклањамо коришћењем капацитета јединица Војске, али и правилним планирањем гађања и вежби у сарадњи са другим саставима. То захтева додатно ангажовање и више напора припадника Команде – наглашава пуковник Миодраг Вишић, начелник Одељења за обуку.

■ ЗАДАЦИ

Крајем августа завршава се обука прве генерације војника по новом систему борбеног оспособљавања. Одговорне старешине у Команди за обуку имају почетне показатеље колико се такав модел по садржају, регулативи и организацији приближио стандардима НАТОа. Детаљна анализа искустава тек следи.

Пуковник Миодраг Вукмировић, заменик команданта Команде за обуку

ПОЛИГОН

Убудуће, на интервидовском полигону *Пасуљанске ливаде*, који припада Команди за обуку, изводиће се гађања из наоружања којим је опремљена српска војска. И данас се на њему увежбава највећи број јединица, мада инфраструктура полигона не одговара будућим потребама Војске. У току је израда студија развоја полигона. Пошто се на *Пасуљанама* већ налази различита борбена техника, састави Војске који изводе гађања могу је несметано користити, избегавајући додатне трошкове транспорта.

ЦЕНТРИ

У протекла три месеца Команда за обуку формирала је седам центара за основну, односно општу обуку војника на служећу војног рока – у Сомбору, Панчеву, Јакову, Ваљеву, Зајечару, Крушевцу и Лесковцу. Ради стручно-специјалистичког оспособљавања образовала је пет центара – за војнике Копнене војске у Пожаревцу, Ваздухопловства и противваздухопловне одбране у Батајници, за обуку и усавршавање војника везе, информатике и електронских дејстава у Горњем Милановцу, а за логику и АБХО у Крушевцу. Центар за обуку логистике има јединице у Краљеву – за обуку војника саобраћајне службе, и у Нишу – за оспособљавање војника ветеринарске и санитетске службе.

– Формирањем Команде за обуку заокружен је процес оспособљавања војника и старешина Војске Србије – у Команди се обука планира, а реализују је центри за општу и специјалистичку обуку. Раздвојена је функција обучавања од употребе јединица.

Да би се смањило утицај субјективног, промениће се и начин вредновања способности војника. Оцењиваће се ниво знања и вештина којима су овладали. Центар ће остварити мисију обучавања уколико процентуално оспособи планиран број регрута. Менаџерским приступом обуци – правилним планирањем и организовањем, сходно расположивим финансијама, обезбедиће се реализација пројектованих задатака – тврди пуковник Вишић.

Према његовим речима, Команда је до сада успела да побољша ниво способности у роду пешадије, ОМЈ, инжењерије и АБХО. Унапређена је материјална база у Центру за обуку ВиПВО, у коме су се у јуну војници обучавали за 28 специјалности. Планирана су и новчана средства за модернизацију центара за обуку логистичких служби.

Током тромесечног борава војника у центрима за обуку Команде, како напомиње потпуковник Стева Стојановић, начелник Реферата за морал, старешине и психолози из превентивног ментално-хигијенског тима процењују психолошки профил регрута и прате њихово прилагођавање на нове услове живота. Они бирају кандидате за специфичне дужности и припремају војнике за теже задатке. Свакодневним саветовањима доприносе стварању повољних међуљудских односа у колективима и мотивацији војника. На тај се начин спречавају нежељени ванредни догађаји.

– Месец и по је довољан период да војник овлада основним војничким вештинама, а да се у наредних месец и по стручно оспособи за своју специјалност. Професионализацијом Војске Србије у центрима за обуку оспособљаваће се кандидати за дужности војника по уговору и професионалне подофицире. Да би побољшала попуњу својих јединица, Команда ће до краја године организовати више курсева за преквалификацију подофицира других родова у род пешадије. У наредне три године планирано је да већи број старешина наших центара и Команде заврше курс енглеског језика – каже пуковник Миодраг Вукмировић, заменик команданта. ■

В. ПОЧУЧ

Снимили Д. БАНДА и З. ПЕРГЕ

НА АЕРОДРОМУ БАТАЈНИЦА

СЕЛЕКТИВНО ЛЕТЕЊЕ БУДУЋИХ ПИЛОТА

Пет девојака и дванаест младића, кандидати за студенте–пилоте 132. класе Војне академије, током августа биће на једномесечној селективној обуци на аеродрому Батајница, у 252. мешовитој авијацијској ескадрили.

После лекарских прегледа на Војномедицинској академији, десетак дана проведених на својеврсном курсу из преживљавања у врлетима Старе планине и првог скока с падобраном, реализованог након једнедељне падобранске обуке у Нишу, најспремнији заљубљеници у пилотирање и плаву униформу припадника Ваздухопловства стекли су и почетна летачка искуства. Тиме су се, како кажу, још један корак приближили остварењу највеће жеље и давнашњег сна – да постану војни пилоти.

Током једномесечне селективне обуке на аеродрому Батајница кандидати за будуће пилоте реализоваће 67 летова у укупном трајању од око 12 сати. Овог пута у традиционално мушкој „групи изабраних“ налази се и пет психофизички најспремнијих девојака, од петнаестак, колико их се пролетос пријавило на конкурс за студенте Војне академије.

Поред рада у техничкој учионици, где се упознају са ваздухопловним карактеристикама летелице и основним радњама током летења, девојке и младићи, изабрани после строге селекције и тестирања, стечено знање практично проверавају у ваздуху, за командама утве, где уз инструкторе, савлађују најосновније елементе пилотске вештине. На крају обуке очекује их испитни лет, а коначну оцену успешности и способности за бављење изабраним позивом донеће стручна комисија састављена од искусних инструктора летења.

– Девојке и младићи с којима реализујемо ово селективно летење, прошли су све тестове, падобранску обуку и преживљавање у природи, а знање и упорност које показују у савлађивању основних пилотских вештина, дају нам за право да верујемо да ће им се остварити жеља да постану најмлађи студенти–пилоти Војне академије – каже генерал–мајор Видосав Ковачевић, начелник Војне академије.

– Њихов мотив за постизање успеха на обуци је традиционално веома висок, али ову генерацију кандидата карактерише и присуство девојака, најуспешнијих у досадашњим тестирањима, психофизички најспремнијих и свакако великих љубитеља летења. Познато је да ће ове године на Војну академију доћи и двадесетак девојака, на разне смерове, а најспособније од њих изабране су за кандидате за пилоте. Исти случај је и са младићима, избор је био строг, селекција ригорозна, тако да с правом очекујемо успешну реализацију њихове селективне обуке у летењу – истакао је генерал Ковачевић.

Новина у образовању будућих војних пилота је да ће се школовати по Болоњској декларацији, односно по наставном програму основних академских студија смера авијације на Војној академији и Одсека за ваздушну саобраћај Саобраћајног факултету у Београду. То ће им омогућити да на крају студија добију два звања – дипломирани официр–пилот и инжењер ваздушног саобраћаја. ■

Д. ГЛИШИЋ
Снимио З. ПЕРГЕ

САРАДЊА СТАНОВНИШТВА У КОПНЕНОЈ
ЗОНИ БЕЗБЕДНОСТИ И ПРИПАДНИКА
ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

ЈАЧАЊЕ ПОВЕРЕЊА

Команда гарнизона и Канцеларија за цивилно-војну сарадњу у Врању покренули су акцију пружања бесплатних медицинских услуга локалном становништву у општинама Прешево и Бујановац. Иницијативу су подржала и општинска руководства, а локално становништво, и Срби и Албанци, са задовољством су прихватили медицинске екипе које су ових дана обишле села Илинце, Мађере и Грамаду.

Сарадња Војске и народа у овом делу Копнене зоне безбедности и до сада је била добра, а најновија акција још више ће ојачати међусобно поверење. Мештани забачених села у припадницима Четврте бригаде виде праве пријатеље, јер су им они у више наврата и кад је било најпотребније притекли у помоћ.

Идеју команданта Четврте бригаде пуковника Милосава Симовића и потпуковника Игора Авдића и Игора Шћепановића из Канцеларије за цивилно-војну сарадњу да медицинске екипе повремено обилазе мештане удаљених села у Копненој зони безбедности, обаве лекарске прегледе и дају неопходне лекове, подржали су и председници општина Прешево и Бујановац, Рагми Мустафа и Нагип Арифи, и дали пуну подршку таквом односу Војске Србије према становништву у селима до којих се тешко и долази, а камоли да се организују овакве и сличне акције хуманости и солидарности.

„Четврта бригада једина је у Војсци Србије отворила Канцеларију за цивилно-војну сарадњу. Није случајно што је врањски гарнизон одабран за отварање поменутог цивилно-војног пункта, који ће допринети побољшању комуникације и наставку успешне сарадње између припадника Војске и локалног албанског и неалбанског становништва на југу Србије”, истиче командант пуковник Милосав Симовић и наглашава да су градоначелници Прешева и Бујановца у њу већ укључили и директоре домова здравља у поменутим градовима. „Без лажне скромности, Срби и Албанци искрено су дирнути пажњом Војске Србије”, каже пуковник Симовић.

Директор Дома здравља у Бујановцу др Бајрам Хасани већ је одредио тим лекара који ће ићи заједно са војним медицинарима у наредне посете селима у Копненој зони безбедности.

Забита планинска села Илинце и Мађере, у којима је настањен искључиво албански живаљ, припадају прешевској, а српско село Грамада је у бујановачкој општини. Војног лекара капетана Сашу Димитријевића и остало медицинско особље, албанско и српско становништво ових дана гледа очима испуњеним задовољством и радошћу.

Са Албанцима у селу Мађере

Помоћ старима у селу Грамада

ДОБРА ДЕЛА СЕ НЕ ЗАБОРАВЉАЈУ

Потпуковник Горан Станковић наводи пример од пре годину и по дана, када је петнаестогодишњи дечак Јетон Малићи из Прешева помагао оцу у шуми у сечи дрва и моторном тестером повредио ногу. Отац Скендер довео га је у војну базу Цворе. Прву помоћ повређеном пружио је капетан прве класе Јовица Босанац, који је наредио да се дечак санитетским војним возилом превезе до Прешева. После извесног времена, Јетон отац довео је у базу сина и донео пите, колача и сокове за војнике и старешине. „Припадници 78. моторизоване бригаде, због неприступачног терена, били су принуђени да ручно ископају канал дугачак 1,1 километар, захваљујући чему су Стана и Славомир Китановић добили воду. Нису заборавили ни породицу Славомира Китановића из Јабланице код Бујановца, чији је син Драган погинуо за време бомбардовања”, прича потпуковник Станковић.

Мештанима Муховца, у којем живе искључиво Албанци, припадници 78. моторизоване бригаде изградили су пут. Манастирски комплекс Свети Прокопије и пут до њега у Љиљанцу код Бујановца уредили су инжењерци врањског гарнизона. У општини Трговиште прочистили су на неприступачном терену километре путева. Војска је поправила и пут од Бујића до Ранитовца у дужини од осам километара, на чему су јој захвални тамошњи Албанци. Војни инжењерци уредили су и прилаз до џамије у Илинцу. Сестринству манастира Свети Пантелејмон у Лепчинцу код Врања војна инжењерија је изградила водоводну мрежу дугу шест километара.

За показану хуманост и добар однос према локалном становништву у Копненој зони безбедности, припадници мултинационалних тактичких снага „Исток” из састава Кфора у више наврата честитали су колегама из врањског гарнизона.

У Грамади самује свега осморо Срба, међу њима и Олга и Станимир Богдановић. „Неизмерно сам захвалан организаторима ове акције, која у нама буди осећај сигурности и безбедности и наду да нисмо заборављени. А охрабрило ме и што је локална самоуправа у Бујановцу, где су на власти Албанци, обећала да ће наше село ускоро да добије воду”, каже седмдесетогодишњи Богдановић.

Авдија Џелили из Илинца отац је деветоро деце. Беспарица и немаштина спречавају чланове тог бројног домаћинства да се запуте лекару у град. „Хвала пуковнику Симићу и војном санитету што су ми прегледали оца Бафтија и бесплатно дали лекове за моју породицу. Овакву хуманост никада нећу да заборавим”, каже Џелили.

Акцијом пружања бесплатних лекарских прегледа и издавања медикамената одушевљен је и сеоски уча у Илинцу Дељи Далипи, који је са супругом изродио чак десеторо деце. „Акција ће још више ојачати поверење које смо и до сада имали у нашу Војску”, истиче Далипи.

Припадници 78. моторизоване бригаде, која је недавно преформирана у Четврту бригаду Копнене војске, на југу Србије знани су не само по обезбеђењу 117 километара административне линије према Космету већ и по хуманости, племенитости, великом срцу и пружању свеколике помоћи локалном српском и албанском становништву.

Своја добра дела они настављају. И већ изграђено поверење са локалним становништвом још више продубљују. ■

Веселин ПЕШИЋ
Снимио Мирослав ВЕЉКОВИЋ

Војници граде водовод у Јабланици

ПРИЧА СА НАСЛОВНЕ СТРАНЕ:
ПОТПОРУЧНИК ДРАГАН
МАТОВИЋ, НАЈМЛАЂИ ПИЛОТ
МЕЂУ АВИЈАТИЧАРИМА

ЛАКА КРИЛА ВИЛИНОГ КОЊИЦА

Као дечак гледао је авионе како надлећу родне Брђане и филмове о пилотима, читао стрипове и књиге. Али то су само били младалачки снови, све док није уписао Војну гимназију, потом и студије на Војној академији. Данас је потпоручник Драган Матовић најмлађи пилот наше војске који лети и по земљи: живи у Новом Саду, ради на батајничком аеродрому, а одмара се у родној Шумадији. Небо је његова жеља, летење нада, а чврста вера да ће за наше ваздухопловство доћи бољи дани своје упориште налази у оптимизму и постојаности његовог карактера.

Негово родно место је у 252. мешовитој авијацијској ескадри. Ближе, пилот у одељењу. Најмлађи пилот међу српским авијатичарима. У ова времена када Војска Србије постаје поуздани и све цењенији партнер армијама високоразвијених земаља, ближи се час када ће бити могућности за више летења, ремонт постојећих и набавку нових летелица. Драган стрпљиво чека своју прилику. Такав драгуљ ће тек засијати на небу.

Тихи момак из Брђана не прича много, бира речи, делује скромно и надасве учтиво. Испод спољашњег мира крије се темперамент који знају само њему блиски. Живи у Новом Саду, дели стан са цимером из Академије потпоручником Бојаном Младеновићем. Велико другарство. Путују заједно на посао, излазе увече. Омиљени су им локали и добра музика у улици Лазе Телечког.

Своју интиму брижљиво чува. Ето, успели смо некако да са знамо како се једна лепа Новосађанка недавно нашла на домак његовог срца. Хоће ли се тамо уселити – показате време. Не оптерећује се мислима о породичном животу. Доћи ће и то кад се распламса она права љубав, за сва времена. Волео би да има бројну и сложну породицу, попут оца. Све срећне породице лице једна на другу.

■ ДЕЧАЧКИ СНОВИ

Драган је био од оне деце којима се може поверити свака обавеза, без трунке сумње да ће је обавити како ваља. Волео је да игра фудбал и кошарку, пецање на Дичини, другове из краја. Међутим, понекад, када би се појавили авиони, лопта је знала да прохуји поред њега, а његов поглед их је тражио и препознавао на небу. Опчињен изнова, пратио их је све док су у видокругу. А када нестану, у дечаковој глави остајала су питања. Ко су људи у њиховим кабинама, како изгледају, где су научили чудесну вештину господарења висинама? Уместо одговора, рађали су се снови. Снови који су се стално враћали...

Тешко је поверовати да су и на смени миленијума постојали ђаци пешаци, али када је о Драгану реч, то беше цела истина. Основна школа се налази у Прељини, па пет километара хода јесте добра рекреација, али када се наоштре ветрови и снегови покрију пречице, онда је то друга прича. Било је то у време свеколиких оскудица, гориво се сипало по прекој потреби. „Колико те ноге носе“, није се чуло само у изреци већ често виђало на терену. Било, не поновило се.

Оно што је ђацима обично баук, Драгану је био омиљен предмет – математика. Решавао је задатке попут занимљивог ребуса који има своја правила и логику. Математика се најпре разуме, а онда учи. То правило олакшаће му живот. Вукова диплома је награда за све што је показао као основац, а кришом чувана тајна упитник за родитеље. Саопштио им је одлуку да похађа Војну гимназију, на одобравање оца и бригу мајке како ће се сам сналазити у великом граду.

Добре оцене као основна препорука, а положени пријемни испит и резултати лекарских прегледа у складу са жељама довели су га до школске клупе Војне гимназије и њене 28. класе. Сасвим другачији начин живота. Али њему дружељубивом и вредном нису тешко падале обавезе од којих су неки брзо дизали руке. За почетак врло добар успех у првој години, солидан старт и наговештај да може више. Онда се видело шта значи математика. То је добро уочио разредни старешина, искусни педагог Бошко Шкрбина, професор математике и информатике. После друге године бирају се смерови, а будући ваздухопловци имају обавезу више. Ношен том мишљу, Драган ће забележити одличан успех. Опет додатни прегледи и тестови, па радост након сазнања да му је жеља испуњена. Био је то други корак ка циљу.

Логороване, гађање, војничка униформа... Да, обука у скијању на Копаонику. Све по плану и програму. Још један одличан успех у трећој години. Свакодневно учење, систематски рад, пажња на часу... То је његова формула успеха. Наравно, изласци у град, дружење, одлазак на фудбалске утакмице. Стадион „Партизана“ је у непосредној близини, а Драган је навијач црно-белих од малих ногу. Цимере да је бирао не би боље одабрао: Слободан Лукић из Бијељине, Бобан Љубић из Смедерева и Зајечарац Жељко Јевтић. Какав квартал!

У школском програму су предмети који га упућују на будући позив: основи ваздухопловне теорије и технике, основи аеродинамике и конструкција.

А где је небо?

Увек кад подигнеш главу, тамо су сунце, облаци и птице. Наравно и авиони. Најпре падобранци. Гимназијалци су одушевљени пријемом у чувеном 63. падобранском батаљону Војске Србије. Међу старешинама све сами асови. Обука па два скока у истом дану. Авион на 800 метара и команда: скачи! Отвара се широка купола, поглед на Ниш и околину. Какав осећај ширине и слободе.

Потом, правац планинско беспуће. На челу је искусни старешина из популарне „шездесеттреће“, старији водник Жељко Купрешак. Природа може да буде мајка ономе ко уме да се снађе у њеним недрима и маћеха незналицама. Јело се оно чега је било: коприве, месо жабе и корњаче. Чај од мајчине душице и камилице добро је освежење.

Најзад крила авиона. Аеродром поред Ковина, „утва-75“. Инструктор поручник Дарио Марковић. Да видимо шта смо научили? Слетање и узлетање. Вежбе у зони летења. Благи, оштри и борбени заокрет, симулација ноћног летења. Дванаест сати на небу!

■ СТУДЕНТСКИ ДАНИ

Јесен 2002. године. Драган је у строју 127. класе Војне академије, Смер авијација. Униформа, јутарња смотра, дизање заставе, вежбање... Озбиљно штиво: аеродинамика, ваздухопловни мотори, а за катедром бивши и садашњи асови ваздухопловства. Опет много рада и поуздан ослонац звани – математика. На крају прве године помешана осећања. Радост због одличног успеха и туга јер четири добра друга губе годину и могућност да постану пилоти. Такав је живот...

Небо је све ближе. Поред много теоријског знања стиче нова искуства у ваздуху. Обука из основног летења, навигације и групног летења. Лет по маршрути у задатом рејону, формирање пара, заокрет у групи. Увек када би сео за команде летелице чуо би речи првог инструктора: одморна и хладна глава, максимална концентрације и небо је твоје. Ко да заборави први самостални лет. Два школска круга. Десетак минута у ваздуху без ичије помоћи. Лет за десет.

Распуст. Брђани, наравно. Сложна породица Матовић на окупу. Родитељи, син јединац и три сестре. Долазе пријатељи, другови из детињства... Хоћемо ли на баскет или да скочимо до реке по неког клена, кркушу, скобаља...

Трећа година обећава озбиљну завршницу. Драган не одустаје од своје тактике. Сопствени план учења, полагања колоквијума и испита. Наравно, ту је време за спорт, одмор, забаву...

Сложена, али занимљива настава: механика лета, теорија гађања, рекетирање и бомбардовање, конструкција и опрема ваздухоплова, електронски уређаји и системи...

Често борави у библиотеци. Мир и пуна концентрација. Упија странице књига и часописа, обogaћује слагалицу, вежба мозгалицу.

Инструментално летење као припрема за ноћни поход неба. Види само инструменте, нема погледа изван кабине. До краја треће године Драган је уписао 60 сати у ваздуху.

Завршетак године значио је и опроштај од учионице, катедре, предавања, теорије... Завршни семестри биће посвећени летењу на основном типу ваздухоплова. Док је као дечак маштао о позиву пилота у свести му је био борбени авион, али јава каткад претекне снове. Искусни професори видели су га као пилота хеликоптера. Чудо од летелице, полети кад хоће, слети где стигне, лебди у ваздуху... Због изгледа и неслућених маневарских способности пореде га са вилиним коњицем. Ко бар једном није пратио и дивно се лету чудесног створења?

Драган је лако прихватио истину и настојао да јој се прилагоди. Када је тако, покушаће да буде међу најбољима. Небо је исто, ваља летети. Кабина „газеле“ је нови изазов. Али команде су другачије: циклична палица, колективна палица и ножне команде. Оном првом управља се нагибом, друга се користи за усмеравање снаге мотора, а ногама се одређује правац. За разлику од авиона, објашњава Драган, постоји такозвани негативни трансфер. Код авиона палица се помера уназад, код хеликоптера обрнуто. Ето мале школе пилотирања.

После осамнаест сати летења са инструктором, први самостални лет. Управља лаким крилима вилиног коњица. Ужива у пејзажу, памти лепоту коју гледају птице.

На промоцији испред Скупштине Србије, Драган Матовић се дичи чином потпоручника и успехом – трећи на смеру, са просеком 8,80. Неописива радост породице.

Имају се чиме поносити. ■

Бранко КОПУНОВИЋ

Снимио Даринир БАНДА

УЧЕНИЦИ ВОЈНЕ ГИМНАЗИЈЕ, БУДУЋИ СТУДЕНТИ ВОЈНИХ АКАДЕМИЈА У ИНОСТРАНСТВУ

МИСИЈА – ДИПЛОМА ОФИЦИРА

Изабрани међу кандидатима са најбољим школским успехом, ученици Војне гимназије који ће своје војно образовање наставити на престижним војним академијама у САД, Италији, Немачкој и Грчкој, већ на први поглед показују да ће примерно представљати Србију. Када говоре о својим будућим школским обавезама, плене младошћу и ведрином, одмереношћу и понашању и одговорним ставом.

Пре четири године уписали су Војну гимназију, отиснули се у нови живот, а топлину родитељског дома заменили школским интернатом. Била је то огромна промена за дечаке. Прилагођавање новим условима за учење, дружење, забаву, колективном живљењу уопште, никоје није лако пало. Тражили су своје место у новој средини, институцији која већ 31 годину образује будуће официре. У школски дневник уписана је и понека слаба оцена, у школском дворишту чула се каткад ружна реч.

Срећом, ту су били искусни професори, који свој посао не схватају само као подучавање већ и као васпитавање нараштаја који долазе. Поред њих су и школски педагози, психолози, наравно, и старешине, начелници класа, који су тим младићима, водећи их у првим корацима на путу официрске каријере, послужили као узор. Показали су им, пре свега, како се треба понашати, помоћи себи и другу, уз велико разумевање за све њихове школске и генерацијске проблеме.

■ ГИМНАСТИЧАР У НЕМАЧКОЈ

Ти исти момци, који су пре четири године бојажљиво крочили у круг интерната недавно су завршили Војну гимназију. Матурирали су и сада се припремају да наставе своје образовање, махом на Војној академији у Београду. За четири или пет година Војска Србије ће бити богатија за строј младих официра. Међутим, неће сви прве официрске чинове добити на промоцији студената Војне академије на Бањици. Седморица ученика Војне гимназије упутиће се ускоро у иностранство, где ће учити стране језике и уписати тамошње Војне академије.

Изабрани међу кандидатима са најбољим школским успехом, ученици Војне гимназије који ће своје војно образовање наставити на престижним војним академијама у САД, Италији, Немачкој и Грчкој, већ на први поглед показују да ће нашу земљу и традицију њене

војске достојно представљати. Плене младошћу и ведрином, али и одмереним понашањем и одговорним ставом.

Бранислав Крстовић долази из Београда, момак са Церака. Примљен је на школовање у Немачкој.

– Школовали смо се четири године да бисмо ишли на нашу војну академију, али пружила нам се могућност да одемо у иностранство. Већ су две генерације Гимназијалаца, у нешто мањем броју, имале такву могућност. Они су отишли у Грчку и Италију, а ове године је и Немачка постала актуелна. Понуђен нам је смер пешадије, на који сам примљен – каже Бранислав.

Како су га обавестили, првих шест месеци боравка биће посвећено интензивном учењу језика. Војни део школовања у Немачкој почеће у јуну 2008. и трајаће до маја 2015. године. Хоће ли због дужине школовања добити неко боље радно место када се врати, Бранислав још не може да зна, али је уверен како ће стечено знање моћи да примени у Војсци Србије.

Знање језика је, како мисли Бранислав, данас постало веома важно. Нашем официру који ће ускоро радити у међународном окружењу биће неопходно да се добро споразумева са колегама из света. Ако је неке ствари неминовно урадити, треба што пре са тим започети.

– Мало су ми познате прилике у Немачкој, чак не пратим ни фудбал као већина вршњака, па не знам много ни о Бундес лиги, јер сам се од спорта највише бавио гимнастиком, која је у Војној гимназији врло заступљена. Седам година је преда мном и волео бих да о Немачкој попричамо када се вратим – уз осмех поручује Бранислав.

Бранислав Крстовић

■ ТРАЈНО ПРИЈАТЕЉСТВО

Радован Илић је из Пожеге. Он истиче да је на време схватио како је Војна гимназија школа у којој се цени рад и труд. Мора се много учити да би се успело. Педагози, професори и начелници класа били су спремни да помогну у сваком тренутку.

Шта Радован каже о другарству војних гимназијалаца, популарних „војјеваца“?

– Даноноћно смо заједно и међу нама се рађају пријатељства која ће се наставити вероватно током целог живота. У осталим школама можете с неким бити у разреду, а да никад не размените неку реч о приватним стварима. Овде је то много другачије. Ми пре свега живимо заједно у интернату и делимо све, од купатила до трпезарије. Ишли смо заједно и на терен у трећој години, где смо извршавали војничке задатке, подељени у групе које су морале тесно да сарађују. Знамо се у душу, тако да можемо један другом да припомогнемо када наиђе неки тежак тренутак у животу – одговара Радован.

Све предмете учио је с подједнаком пажњом. Војна обука с којом су ученици отпочели прошле године крунисана је гађањима, и тада су бар делимично осетили како изгледа бавити се војним „занатом“. Радован иде у Италију, на Смер пешадије на италијанској академији копнене војске. Школа заједно с учењем језика траје пет година. У гимназији је учио нешто мало италијанског и тек планира да га усаврши, а раније је учио француски, што ће му бити од помоћи.

– Очекујем да ћу тамо стећи знатно савременије образовање него овде. Не потцењујем нашу академију. Напротив, али мислим да

Радован Илић

они себи могу да приуште боље услове за рад и усавршавање. Када се вратим волео бих да затекнем трансформисану Војску Србије, која неће много да се разликује од онога што ћу у Италији да научим – сматра Радован.

■ РИМСКА ДИСЦИПЛИНА

Рајко Гујаничић из Нове Вароши такође ће пут Италије, али на Смер ваздухопловнотехничке службе. То је техничка академија која се налази у Риму и траје пет година. Определио се за њу зато што мисли да је то одлична прилика да се стекну нова знања и искуства, науче језици и боље упуту у тајне војног позива који се све више профилише према западном систему.

Понуда за Ваздухопловнотехнички смер свидела се Рајку, јер би и овде конкурисао на неки од техничких смерова. Како каже, ово је, ипак, 21. век и природно је што га веома занима техника. Нашој војсци следи модернизација и ускоро ће се у њеном саставу наћи и нови ваздухоплови, за чије ће одржавање бити стручан.

На Рим ће се лако навикнути, сигуран је Рајко. Истина, речено му је да је та Војна академија једна од најстрожих што се тиче дисциплине, а то му ни у Београду није била јача страна. Међутим, нада се да ће се некако прилагодити ригорозним правилима живота. Он верује у своје квалитете и не мањка му самопоуздања. Раније се бавио спортом, каратеом и рукометом, касније се концентрисао на учење, и у свему је био успешан. На питање хоће ли да „гледа“ лепе Талијанке, Рајко одговара: „Гледаће оне мене, видите какав сам!“ – и шеретски намигује.

Рајко Гујаничић

■ ГРУЖАНИН У ХЕЛАДИ

Миломир Миљковић из Витановца код Краљева уписаће Војну академију у Грчкој, Смер ваздухопловнотехничке службе.

– Догодило се то да управо прошле године, када сам одлучио да учим грчки, стигне понуда да се на основу успеха у школи двојица ученика упишу на њихову војну академију – каже Миломир.

Курс грчког језика је уписао на трећој години, и тада није ни размишљао о томе да један део живота проведе у Грчкој. Школовање у Хелади ће трајати укупно шест година, тако да ће се Миломир, како каже, навикнути да „ломи језик“. Још није сигуран да ли се његова будућа школа налази у Атини или Солуну, а очекује да ће упис бити у септембру. Нада се да ће тамо срести бар неке од четворице наших студената, који су раније уписани на грчку војну академију, те да ће му они пружити неопходну подршку.

Миломир Миљковић

Није до сада много сазнао о искуствима тих момака, али претпоставља да неће бити проблема у школи, јер је чуо да су се, од свих страних студената, младићи из Србије убедљиво најбоље показали на тестовима. Математика и физика, као најважнији предмети, тако су добро изучавани у Војној гимназији да се не боји да упише било који факултет и не брине за успех из тих „најтежих“ предмета.

У свој родни Витановац, овај млади Гружанин ће вероватно моћи да долази само за време летњих и зимских распуста, али верује да ће му и живот у Грчкој бити довољно интересантан. У Војној гимназији је научио да се са свима у класи добро дружи, па се нада да ће и у Грчкој пронаћи праве пријатеље.

■ МОМАК С ЈУГА

Далибор Стојиловић долази из Трговишта, малог места на крајњем југу Србије. Каже да му је Војна гимназија пружила много тога што ниједна друга школа не би могла.

– Онај ко је хтео да учи, ко је био амбициозан и уложио пуно рада, тај је и успео. Ако си упоран и ако професори виде да вредно радиш, помоћи ће ти и извући из тебе квалитет који до тада ниси могао сам у себи да пронађеш. У првој години, у периоду прилагођавања, добио сам неколико слабих оцена, али сви су ме подржали и успео сам да Гимназију завршим с одличним успехом – објашњава Далибор.

У Грчкој ће Далибор уписати Војну академију Копнене војске, Смер пешадија. Миломир и он ће, највероватније, бити на истој академији, јер је код њих, како је обавештен, ваздухопловнотехничка служба коју Миломир уписује део инжењерије.

Трговиште, место у ком је рођен, подједнако је удаљено од Београда и Солуна, па се нада да ће нешто чешће моћи да оде до куће, али каже да није проблем ни да са чека распуст. На то се већ навикао током школовања у Београду.

– Не знам хоћемо ли тамо добити и цивилне дипломе, али мени је првенствени циљ да postanем официр копнене војске, војник у правом смислу. И овде ми је пешадија била једна од жеља. Мислим да ћу у Грчкој, уз учење језика, за пет година савладати све садржаве тактичке обуке. Моји су срећни, ја сам можда и први човек из Трговишта који ће на дужи рок отићи на школовање у иностранство. То ми доста значи и зато ћу се потрудити да у иностранству лепо представим не само себе него и крај из којег потичем и земљу из које долазим – додаје Далибор.

Далибор Стојиловић

■ ДЕЧАЧКИ САН

Бојан Удовичић се родио у Тузли. Детињство је провео у Ужицу, где је његов отац, иначе официр, после Тузле и Ниша, био на служби. У доба када је Бојан уписао Војну гимназију сви су се преселили у Београд. Очева професија одмалена је била и његова жеља. Мајка се није баш сплагала с тим, али њега је војни позив толико привлачио да је решио да упише Војну гимназију у време када Војска не стоји баш најбоље. Хтео је да једног дана ради у Војсци и сањао да седне у кабину авиона. Док многи о томе само маштају, Бојану се пружила прилика да оствари све своје најинтимније снове.

Бојан Удовичић

– У гимназији има времена за све, али акценат је на учењу. Определио сам се да следим своја интересовања и учим најпре оно што ће ми у будућој каријери највише користити. Осим језика, то су пре свега техничке науке – уверен је Бојан.

Од свих ученика са Ваздухопловног смера Гимназије имао је најбољи успех на тестовима SAT, које иначе полагају и страни и амерички студенти ако желе да упишу факултете у САД. Због тога што позив пилота захтева савршено здравље, још од друге године ученици су били подрвнгути детаљним медицинским прегледима – и он је био један од неколицине који су задовољили оштре здравствене критеријуме

– Људи из америчког изасланства су доста отворени. Они су ми рекли да ће у Колорадо Спрингсу бити доста тешко, посебно на пешадијском тренингу, који траје шест недеља, где се доста трчи, раде се склекови... На сву срећу, Војна гимназија у Београду пружа добру основу за бављење физичким активностима, па се не бојим како ћу издржати напоран тренинг – каже Бојан.

Колико је обавештен, систем школовања пилота у САД је нешто другачији него код нас. Они се тек у петог години обучавају за летење, а прве четири године се стиче опште образовање, док се код нас пилоти све време усмеравају на активности везане за обуку у летењу.

Енглески учи од петог разреда, и солидно га говори, што су показали резултати теста SAT, који је урадио боље од многих рођених Американаца. На Академији у Колорадо Спрингсу има мало страних студената. Он је у класи један од петнаесторице. Зна да је по један студент из Албаније, Пољске, Шри Ланке и Ирака. Академија има више хиљада студената, и прави је град у малом. Унутар њених ограда има све што је студентима потребно.

– Клима је, како кажу домаћини, доста пријатна. Рекли су ми да због надморске висине пијем доста воде, да не дехидрирам. Отац ми је са Златибора, одрастао сам у Ужицу, па ће и гени ваљда учинити своје да се добро снађем и у далеких Стеновитим планинама – оптимиста је Бојан.

■ СТОПАМА ПРЕДАКА

Душан Ранђеловић из Житковца код Алексинца тврди да је школовање у Војној гимназији било најлепши период у његовом животу.

– Многи тако говоре и када остаре, а ја искрено могу да кажем да је, и поред тешких тренутака, успона и падова, све у свему, било прелепо дружити се са друговима из целе Србије и научити много тога од изванредних професора – оцењује Душан.

Више му, како каже, иду природни предмети, мада све учи подједнако. Информацију о могућности да се школује у иностранству добио је у трећој години, када су неки ученици завршне године пошли у Италију и Грчку. Ове године су још у октобру започели курсеви италијанског и грчког, а први пут и немачког језика, чије је основе савладао. Пре отприлике месец дана расписан је конкурс за два места у Немачкој, пријавио се и „платко“ прошао.

Душан Ранђеловић

– Школовање ће трајати укупно седам година, од тога је скоро година дана посвећена учењу језика. Војна академија Копнене војске, Смер пешадија, који ћу уписати, налази се у Хирту, између Келна и Бона. После пет година учења, годину дана стажира се у јединици. У Србију се враћамо као поручници. Овде сигурно не бих одабрао пешадију, али у Немачкој, колико сам информисан, многе службе су повезане с пешадијом – претпоставља Душан.

Немачка војска је, према његовом уверењу, једна од најсавременијих и најјачих у свету. Када се врати, он жели да пренесе искуства која тамо буде стекао, јер мисли да се од Немаца много може научити о организацији једне модерне армије. Душан у шали каже да га ни поред његових плавих очију пословично хладни Немци неће препознати као свог. Сувише је, како каже, јужњачки темпераментан. Иако га родитељи и другови веома подржавају у свему, свестан је да ће често осећати носталгију.

Војна гимназија пружа могућност за бављење многим ваннаставним активностима. Душан је био члан хорске и стрељачке секције, завршио је курс роњења и постао члан клуба подводних активности у школи. Поред немачког, учио је и италијански језик, а успут је био и на курсу плеса, баш као и српски официри с почетка двадесетог века. И они су своја знања стицали и усавршавали на војним училиштима широм Европе и света. Пожелимо зато срећу моћцима који су ове године кренули стопама својих славних предака. ■

Александар АНТИЋ

ШТА МИСЛЕ СРЕДЊОШКОЛЦИ О ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ

ИЗАЗОВНО СТУДИРАЊЕ

Недавно емпиријско истраживање показало је да Војна академија има позитивну наклоност средњошколске омладине, што свакако треба искористити за медијску афирмацију Војске и популаризацију војног образовања

Школовање и усавршавање кадра за потребе војске у центру је пажње готово свих држава и армија света. Систем образовања наше земље заснован је и функционише по досадашњим моделима и принципима образовања у друштву, са сталним усавршавањем, праћењем и увођењем новина. Школовањем у систему војног образовања обезбеђује се професионални кадар оних образовно-стручних профила који се не могу добити у грађанству.

Анализом система војног образовања других земаља, пре свега чланица Програма Партнерство за мир и НАТО, уочава се општи тренд рационалног система школовања и усавршавања кадра за потребе система одбране. Иако врло оперативан, наш садашњи систем војног образовања мора бити усаглашен са материјалним могућностима земље и редефинисаном улогом Војске, сагласно стандардима и захтевима најразвијенијих земаља и земаља у окружењу које су већ обавиле значајне реформе у тој области.

Опредељење Србије за целовиту реформу система одбране засновано је на спознаји о неопходности промена и у том сектору. Упоредо са транзицијом друштва и стварањем услова за равноправност полова, све је веће и учешће жена у оружаним снагама страних земаља. Од школске 2007/2008. године прихваћен је нови модел школовања на Војној академији у Републици Србији, којим се, први пут, пружа могућност школовања девојака за официрски позив.

■ ДЕВОЈКЕ БИ У БОРБЕНЕ АВИОНЕ

Тим поводом Институт за стратегијска истраживања Министарства одбране спровео је емпиријско истраживање на тему „Ставови средњошколске омладине о школовању на Војној академији“. Циљ је био да се утврде ставови средњошколске омладине о наставку школовања и школовању на Војној академији, перцепцији личних могућности и успеха, њихова очекивања и степен обавештености о војнообразовним установама.

Наиме, током истраживања било је важно утврдити каква је мотивисаност средњошколске омладине за студирање на ВА, изворе и степен информисаности младих о условима тог студирања и повезаност опредељења да се студира на ВА са различитим социоекономским, образовним и демографским карактеристикама испитаника.

Резултати истраживања показали су да 90 одсто од укупног броја испитаника планира да настави даље школовање. Од тог броја, око 10 одсто се изјаснило да жели да студира на Војној академији (ВА). Средњошколци су имали могућност да се изјасне на ком од факултета у нашој земљи желе да наставе школовање. Они су се определили за 27 високошколских установа у Србији. Међу њима, Војна академија заузела је четврто место са 248 ученика који би желели да је упишу. Од испитаника који су се изјаснили да желе да студирају на ВА, младићи би најчешће школовање наставили на смеру копнене војске, док женски испитаници највећу заинтересованост исказују за смер авијације. За школовање на ВА мотивисала би их могућност континуираног усавршавања у земљи и иностранству, те благовремена и широка информисаност о школовању на Академији и служби у Војсци Србије. Највећи број ученика (86 одсто) сматра да ВА пружа добро и свеобухватно образовање и да је позив официра изазован и ризичан. Сматрају да су упорност и јака жеља да се заврши ВА најважнији услови успешног завршетка Академије.

Обезбеђивање економске сигурности и развој психофизичких способности су потребе које средњошколци истичу да би могли да задовоље студирањем на Војној академији.

Један од циљева истраживања је био да се испитају ставови средњошколаца о новом моделу школовања девојака на ВА, али и о томе шта мисле о добрим и лошим странама активног ангажовања жена у Војсци. У вези са тим 68 одсто испитаника позитивно оцењује модел школовања девојака на ВА, уз испољавање сазнања о сложености официрског позива. Свој став објашњавају идејом о равноправности полова и улогом жене у друштву. Да је то добар избор, али да постоје и негативне последице, женски испитаници објашњавају најчешће одговором да на ВА не постоје добри услови за школовање жена, док мушки сматрају да жена официр неће моћи на прави начин да одговори на улогу мајке. Да ВА није добар избор за девојке изјаснило се 817 (32 одсто) испитаника. Свој став женски испитаници најчешће објашњавају губитком женствености, а мушки сматрају да жена официр неће моћи на прави начин да одговори на улогу мајке. У том смислу се слажу и мушки испитаници који школовање девојака на ВА оцењују позитивно и они који сматрају

УЗОРАК ИСПИТАНИКА

Теренско истраживање је реализовано од 26. марта до 26. априла 2007. Спровео га је истраживачки тим из Института за стратегијска истраживања МО у саставу: руководиоца истраживања др Јованка Шарановић, потпуковник др Небојша Николић, потпуковник мр Срђан Миленковић, дипломирани психолози Анита Ђорђевић и Татјана Штетин, пуковник мр Драгослав Динић и потпуковник Драго Марић.

Узорак у истраживању чинило је 2.527 ученика четвртих разреда гимназија и техничких школа из свих 25 округа на територији Републике Србије (61 град и 67 школа).

СКУП ПСИХОЛОГА

Део резултата истраживања ставова средњошколаца према школовању на ВА изложен је на 55. научностручном скупу психолога Србије у Лепенском виру. Презентовани резултати покренули су стручну дискусију психолога запослених у Војсци на различитим дужностима, те психолога запослених у установама које се баве професионалном оријентацијом, селекцијом и саветовањем за наставак школовања на средњем и високом образовном нивоу.

Презентација истраживања на скупу психолога

да то није добар избор. Испитаници који сматрају да школовање девојака није добар избор, али да он има и својих позитивних страна, свој став објашњавају полном равноправношћу и једнаким улогама у друштву.

ПОЗИТИВНА НАКЛОНОСТ

Други задатак истраживања био је да се утврди степен и извор информисаности средњошколаца о условима школовања на Војној академији. На питање колико су обавештени о Војној академији, средњошколци су најчешће одговорили да су, по њиховој процени, информисани мало или да нису уопште обавештени. Као изворе информисаности они најчешће наводе телевизијске емисије посвећене војсци, остала средства јавног информисања, родитеље, садашње и бивше студенте Академије.

У највећем броју средњошколцима су непознати програм студирања на ВА, услови живота и рада студената Академије. Утврђено је да више од 50 одсто испитаника не зна како се финансира то школовање, да ли је на буџету или самофинансирање, што може бити врло важан податак при опредељењу за школовање на тој високошколској установи.

С обзиром на распоред између степена информисаности и процене квалитета образовања које се стиче на Академији, може се закључити да ВА, као „бренд“, већ има позитивну наклоност средњошколске омладине. Ту наклоност треба искористити за медијску афирмацију Војске и популаризацију војног образовања.

Закључак дискусије поводом овог емпиријског истраживања, а покренуте на Секцији војних психолога на недавно одржаном скупу психолога Србије у Лепенском виру, јесте да неколико година уназад не постоји адекватна информисаност о војнообразовном систему и условима школовања, иако код средњошколске омладине постоји интересовање за послове из области одбране и заштите. Сходно томе, закључили су психолози, неопходно је боље информисање средњошколске омладине и ученика основних школа осмог разреда, евентуалних кандидата за Војну гимназију. То подразумева благовремено достављање информатора, рекламних флајера, организовање занимљивих предавања прилагођених интересовању и узрасту средње и основне школе. Такође је неопходно редефинисати и критеријуме конкурса за пријаву кандидата за школовање на Војној академији.

Све у свему, целокупно истраживање дало је резултате који мотивишу али и обавезују, што значи да је омладина позитивно вредновао рад и образовни процес на Војној академији, па би очекивања средњошколаца – требало испунити. ■

Татјана ШТЕТИН
Анита ЂОРЂЕВИЋ

С п е ц и ј а л н и п р и л о г

АРСЕНАЛ 8

ЗАСТАВИН ЦЗ 999

ВЕЛИКИ
БОРБЕНИ
ПИШТОЉ

МИНИЈАТУРНЕ
БЕСПИЛОТНЕ
ЛЕТЕЛИЦЕ

НЕБЕСКИ
ИЗВИЋАЧИ

ПОВРАТАК РУСИЈЕ
НА СВЕТСКЕ ОКЕАНЕ

НОВИ
НОСАЧ
АВИОНА

ВЕЛИКИ БОРБЕНИ ПИШТОЉ

САДРЖАЈ

Заставин ЦЗ 999 ВЕЛИКИ БОРБЕНИ ПИШТОЉ	32
Британска пушка SA80 ОРУЖЈЕ СА МИЛИОН ПРОБЛЕМА	35
Самоходна хаубица 155 mm NLOS-с АУТОМАТИЗОВАН СИСТЕМ	38
Минијатурне беспилотне летелице НЕБЕСКИ ИЗВИЂАЧИ	41
Јужнокорејски турбопроп КТ-1 АВИОН ЗА ВЕЛИКИ ЛЕТ	46
Повратак Русије на светске океане НОВИ НОСАЧ АВИОНА	49
Крај блиставе каријере ПРАГЕ НА БАЛКАНУ	51

Уредник прилога
Мира ШВЕДИЋ

Нови Заставин пиштољ је веома сигурно и прецизно оружје, које се, за сада, производи у два калибра – 9 mm пара и .40 S & W. Многи познаваоци оружја сложиће се да је завршна фаза обраде код ЦЗ 999 на веома високом нивоу, чак на нивоу оних ЦЗ 99 који су се деведесетих година извозили за америчко тржиште.

Када би некој реномираној фабрици процес производње био спречен као Застава – оружју, многи би одустали од израде појединих модела. Али не и Крагујевчани. О чему је реч? Све је почело појавом великог борбеног пиштоља ЦЗ 99. Застава се на светском тржишту наметнула квалитетом, једноставношћу у руковању и ценом, те је њен производ био доста високо котиран. Нови пиштољ успешно је конкурисао чак и на америчком тлу и то берети 92 која је заменила чувеног колта у службеном наоружању. Међутим, санкције наметнуте нашој земљи помутиле су рачуне домаћим оружарима.

ПРОИЗВОДЊУ ДИКТИРАЛЕ БОМБЕ

Иако је земља била под економском блокадом, процес производње се у Застави наставио, а поједини примерци оружја стизали су чак тамо где нико није очекивао. Слушајући сугестије корисника, оружари су како-тако исправљали и унапређивали пр-

вобитни модел. Тако је на тржиште стигао и ЦЗ 99 контакт који је био видно поправљен и улепшан. Но, није се стало само на томе, већ се наставио процес усавршавања, и то веома успешно. Поред усавршавања старог борца ЦЗ 99, па чак и компакта, стекли су се услови и за нови тип пиштоља. Добио је још један број у ознаци модела и тако је настао ЦЗ 999.

Урађени су прототипови, испитано понашање материјала у свим условима експлоатације и, на крају, када су били прикупљени сви папири за серијску производњу – почела је агресија НАТОа на нашу земљу. У бомбардовањима су страдале и неке фабрике наменске производње. На удару су се нашли и *Застава* – оружје и њени погони. У једном од њих требало је да се покрене линија за производњу ЦЗ 999. Било је питање дана када ће отпочети производња, али су је бомбе НАТОа у томе спречиле. За кратко. И отприлике након годину дана по окончању агресије, захваљујући великој упорности и труду запослених, уништени погони су обновљени и отпочела је серијска производња новог пиштоља.

ПРЕДНОСТИ И МАНЕ

Када се ЦЗ 999 упореди са старијим братом ЦЗ 99 одмах се уочавају најважније измене. Поредимо ли димензије, нови пиштољ је у односу на ЦЗ 99 мањи у ширину за око два милиметра. Та два милиметра су и те како видљива јер је пиштољ постао виткији, а навлака која је била претерано

робусна и велика постала је лакша. Сем тога, наши конструктори нису могли да заобиђу још један тренд у свету – крупно нарезивање навлаке. Тако се на крају саме навлаке налазе крупни нарези који су предвиђени за прихватање слободном руком приликом повлачења навлаке у задњи положај. То је био главни недостатак ЦЗ 99, али отклонивши га, три деветке добијају праву форму и максималну ширину, која га чини погодним и за прикривено и за отворено ношење.

Следећа видна промена јесте сам ручкохват. Он је у односу на ЦЗ 99 умањен и нешто исправљен. На тај начин пиштољу не само да је смањена тежина него је добио и на ергономији, па сада могу да га користе и борци са мањом шаком. Оно што још пада у очи јесте редизајнирање обарача и ороза. Код новог модела обарач је много више закривљен у односу на стари, па прст приликом повлачења обараче не клизи надолу, а и сама тачка окидања је померена нешто унапред – на право место. Поред тога, његово даље пропадање (по опалењу) износи свега још два до три милиметра, што је без *тригер-стопа* одлично за ту врсту пиштоља. На сам ороз има неколико примедби, али и похвала. Као прво похвално је да је нешто продужен, па се сада без страха може ручковати са њим и не мислити да ли ће због величине једноставно исклизнути испод палца.

Постоје и замерке на облик ороза који је шпицаст и закривљен према доле, уместо према горе. Тај шпицаст облик онемогућава брзо потезање пиштоља и то нарочито ако се носи на опасачу испод гардеробе јер у том случају оштра шпица ороза (која је поред свега заокривљена надолу) може да закачи и поцепати гардеробу, те спречи потезање оружја.

На навлаци, после отвора за избацивање чаура, налази се идентификатор метка у цеви. Како је навлака у завршној обради одрађена на високом нивоу мат црном бо-

јом, идентификатор, односно њена иглица, веома лако пада у очи ако се метак налази у цеви. На самом ручкохвату појавила се још једна новина која је веома студиозно разматрана на почетку 20. века, а то је да пиштољ, а не стрелац, броји утрошак муниције, односно да пиштољ упозорава стрелца када у оквиру остане одређена количина муниције. На западу та идеја није баш била прихваћена, али су то решење, по потреби наручиоца, ипак уграђивали у своје моделе и Беретта и Цолт, па чак и Смитх & Њеасон.

Код старијег модела је, на навлаци, отвор за избацивање чаура максимално увећан. То доприноси директном прљању лежишта метка, а у исто време пиштољ чини веома сигурним и поузданим оружјем (као поуздано оружје рекламирао га је и Џеф Купер). Код модела ЦЗ 999 тај отвор је идентичан што теоретски додатно умањује могућност да дође до застоја.

Најквалитетнији део са ЦЗ 99 – тврдо хромирана цев – употребљена је и код три деветке. Има новина и на повратној опрузи. Она је сада израђена плетеним, што је унапредило тај модел пиштоља.

У зависности од купаца, *Застава* је спремна да на горњи део навлаке угради полугу за режим рада (DA/DAO) и да га чак пусти у серијску производњу. Ротацијом полуге за 90 степени стрелац се опредељује за класичан DA режим или за такзовани DAO (dabl eksen onli), што значи да по опалењу ударач не остаје у задњем положају већ се враћа у предњи, тако да је сваки хитац испален у DA режиму. Шта пружа ова полуга стрелцу? Понајвише сигурност, а затим и прецизност. То се искључиво односи на стрелце који нису сигурни у себе или су имали слабију обуку у ручковању са пиштољем.

Поред тих карактеристика, не би било у реду не споменути оно што *Заставу* ипак краси, а то је завршна фаза обраде пиштоља. Многи познаваоци оружја сложиће се да је завршна фаза обраде код ЦЗ 999 на веома високом нивоу, чак на нивоу оних ЦЗ

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКИ ПОДАЦИ

Калибар	9 мм ПАРА	.40 S&W
Механизам	DA/SA/REV	
Капацитет оквира	15 метака	10 метака
Укупна тежина са празним оквиром	922 грама	912 грама
Укупна тежина са пуним оквиром	1034 г	
Дужина	198 mm	
Висина	140 mm	
Дебљина преко корица	34 mm	
Дебљина преко полуга	42 mm	
Дужина цеви	108 mm	
Материјал	челик и легура AL	
Сила окидања DA	4 daN	
SA	2 daN	
DA Револвер	4 daN	
Завршна израда	брунир / фарба	
На захтев купца	полирање / хромирање / пескарење	

99 који су се деведесетих година извозили за америчко тржиште. Мат црна боја јесте високог квалитета и не постоје прелазни који се појављују на пиштољу од уста цеви па све до руковата.

НИШАНИ

Као велики борбени пиштољ ЦЗ 999 задржао је квалитет старијег модела, чак је и прецизнији. То је постигнуто лако уочљивим нишанима – како предњим тако и задњим. Захваљујући њиховој величини лако се уочавају и поравнавају и на мале и на велике циљеве, непокретне или покретне. Поред нишана на прецизност је у великој мери утицао и направљен облик обараче, јер у овоме случају прст приликом повлачења не клизи према доле.

Ипак, нишани имају и ситнијих недостатака. Главни је у подешавању предњег и задњег нишана. Они се померају само по правцу, док појединци који себе сматрају

одличним стрелцима предњи нишан померају и по висини и то „турпијајући“ висину предњег нишана, што никако није препоручљиво, јер пиштољ излази из фабрике као упуцано и прецизно оружје са сликом погодака. „Турпијајући“ предњи нишан може се само делимично поправити слика погодака. Прва помоћ после тога јесте слање оружја у фабрику или радионицу у којој се нишан мења и поново упуцава.

И код овога пиштоља се на нишанима налазе беле тачке које не сијају у сумраку или ноћи, али олакшавају нишањење. По наруџби могу се уместо њих фабрички уградити трицијумске цевчице које у току ноћи и сумрака светле и помажу при нишањењу.

Главна замерка коју ће изрећи сви који су видели, а нарочито они који су држали ЦЗ 999 јесу корице од пиштоља. Пиштољ попут ЦЗ 999 са

којим *Застава* жели да конкурише на светском тржишту наоружања у категорији великог борбеног пиштоља, на руковату мора имати корице које пружају максимални ужитак приликом руковања. Под тим ужитком подразумева се да су делом анатомски обликоване и прилагођене облику шаке, затим да су израђене од материјала који омогућава лаган хват, и да се шака не зноји. За сада се корице које су постављене на ЦЗ 999 израђују од пластике веома велике тврдоће – бакелита и црне су боје.

Саме корице нису баш добро дизајниране јер је у горњем делу, где се налази декодер, мало задебљање, што онемогућава дубоки хват пиштоља, па се опет дешава да људи која имају мање шаке не могу успешно да рукују њим.

До сада је фабрички регулисано да се пиштољ ЦЗ 999 производи у два калибра и то у 9 mm пара и .40 S & W, тако да купци који желе да га имају могу бирати калибар. Да ли ће се у наставку појавити и неки нови калибар остаје да се види. ■

Иштван ПОЉАНАЦ

ПОРЕЂЕЊЕ CZ 999, CZ 99 И SIG SAUER 226

Калибар	CZ 999		CZ 99		SIG 226
	9 mm ПАРА	.40 S&W	9 mm ПАРА	.40 S&W	9 mm ПАРА .40 S&W и .357 SIG
Механизам	DA / SA / REV		DA / SA		DA / SA
Капацитет оквира	15 метака	10 метака	15 метака	10 метака	15 метака (9 mm) и 12 метака (.40 и .357)
Укупна тежина са празним оквиром	922 грама	912 грама	970 грама	960 грама	Алуминијумски рам: 870 g (9 mm) и 920 g (.40 и .357) Рам од нерђајућег челика: 1.180 g
Укупна тежина са пуним оквиром	1.034 грама		1.145 грама		990 g (9 mm) и 1.070 g (.40 и .357)
Дужина	198 mm		190 mm		196 mm
Висина	140 mm		140 mm		-
Дебљина преко корица	34 mm		42 mm		-
Дебљина преко полуга	mm		48 mm		-
Дужина цеви	108 mm		108 mm		112 mm
Број жлебова	6		6		6
Нишанска линија	155 mm		155 mm		-
Почетна брзина зрна	350 m/s		350 m/s		350 m/s

ОРУЖЈЕ СА МИЛИОН ПРОБЛЕМА

Чак и после вишедеценијског развојног периода, пушка британске армије SA80 није успела да у потпуности превазиђе мноштво проблема са којима се сусреће од свог настанка. То оружје је током развојног периода дужег од 30 година претрпело 83 модификације и британске пореске обвезнике коштало око 470 милиона фунти, а у њега војници и даље немају поверење.

Ордањачко оружје армије Велике Британије се још од 18. столећа углавном пројектовало и производило у *Royal Ordnance Factories*, великој фабрици која је смештена у Енфилду. Овде је, такође, пре усвајања у наоружање испитивано и страни оружје, као што су чувени пушкомитраљез *збројовка* ЗБ30 или пушка FN FAL, чија је лиценца за производњу накнадно откупљена.

Крајем четрдесетих година, пројектанти из Енфилда креирали су јуришну пушку радикално новог концепта, у калибру 7 mm. Названо EM2 (експериментални модел) то оружје је један од првенца из породице тзв.

bullpup пушака, код којих је механизам за окидање смештен испред оквира. На тај начин знатно се умањује укупна дужина оружја и пушка постаје компактна. То се сматрало врло значајним будући да се пешадија у то доба све више превозила оклопним транспортерима, а касније и хеликоптерима, где је простор увек био скупен.

Британска армија није, међутим, прихватила нову пушку, јер није била спремна за производњу, већ је уместо ње усвојена белгијска FN FAL, која се у британској варијанти (означена као L1 SLR) разликује од осталих модела по томе што нема могућност селективне, већ само јединичне ватре.

КОЛИКО ПЛАТИШ – ТОЛИКО ДОБИЈЕШ

Развој EM2 се наставља крајем шездесетих година, али у калибру 4,85x49 mm. Под ознаком SA80 била је британски кандидат на конкурс за нову пушку НАТОа. Испитивања су спроведена у периоду од 1977. до 1979. године, али на крају нису резултовала избором нове пушке. Усвојен је само нови метак калибра 5,56x45 mm, у белгијској варијанти, са тежим зрном од америчког, уз ознаку СС109. Сходно томе, SA80 је редизајнирана за нови метак, а планирана је производња целе породице

оружја базиране на основној пушци, коју чине *L85 IW (Individual Weapon)*, тј. лично оружје, означен и као SA80A2, затим *L86 LSW (Light Support Weapon)*, лако оружје за подршку, односно, пушкомитраљез, са ножицама, дужим цеви и измењеним рукохватом), *карабин* L22 A1 и тренажна варијанта L89A1 CGP.

Модел SA80 функционише на принципу позајмице барутних гасова, кратким ходом гасног клипа смештеног изнад цеви, што је систем изведен од оног који користи америчка пушка *Armalite AR18*. Она се у то време, по лиценци, такође производила и у Великог Британији, у фабрици *Стерлинг*. И

заиста L85A1 је компактно оружје, јер му је дужина 785 mm, уз цев од 518 mm, а код пушкомитраљеза LSW уз цев од 646 mm, укупна дужина износи 900 милиметара. У поређењу са њима, M16A2 има цев дугу 508 mm и укупну дужину 1.006 mm. Са друге стране, SA80 има велику масу и она са пуним оквиром од 30 метака износи чак 5,2 килограма. То је чини далеко најтежом од свих модерних војничких пушака. Велики део масе отпада на SUSAT, оптички нишан са четвороструким увећањем, који уз то има и трицијумски обележивач за нишањење у условима смањене видљивости. Захваљујући њему исказује се и највећи квалитет ове пушке – прецизност. Наиме, иако се као ефикасан домет наводи одстојање од 400 м, добри стрелци са лакоћом погађају мету чак на 500 метара. Модел LSW, који има дугу цев, сада се чак користи у улози прецизне пушке, јер је уместо њега као пушкомитраљез усвојен белгијски FN Minimi.

Сва оружја породице SA80 хране се оквиром од 30 метака, а каденца ватре износи 650 метака у минути, осим за тренажни L98A1 који дејствује јединачном ватром, уз мануелно руковање затварачем.

Услед догађаја везаних за Фокландски рат, нова пушка усвојена је тек 2. октобра 1985. То оружје је током развојног периода дужег од 30 година претрпело 83 модификације и британске пореске обвезнике коштало око 470 милиона фунти, а у њега војници и даље немају поверење. Како се то догодило?

Према извршном и свеобухватном чланку који је *Гардијан* објавио октобра 2002. године, прича о SA80 указује на суноврат британске машинске технологије – жртвовању вештине (у изроди оружја) зарод политичког и финансијског добитка, самозадовољној хладноратовској војној бирократији и улози Британије као подређеног америчког савезника у Европи. Наиме, Министарство одбране је инсистирало да нова пушка буде пре свега јефтина, лака и прецизна. Поузданост и чврстина оружја дошле су у други план. Буџет је дозвољавао да цена једног примерка буде највише 250 фунти у време када је пушка исте намене стојала око 500 фунти.

„Колико платиш – толико добијеш“, речи су једног официра који је учествовао у развојној програму. Да би пушка била лака, са провереног начина производње оружја глодањем метала, уз употребу дрвета за израду рама и кундака (у чему су инжењери и радници из Енфилда имали велико искуство током деценија производње пушака SMLE, SLR и пушкомитраљеза BREN), морало се прећи на израду оружја пресовањем лима, уз коришћење пластике. Ту технику, која знатно убрзава и појефтинjuje

производни процес, увели су Немци крајем Другог светског рата, а потом је усавршили Совјети и користили у изради АКМ.

Током развоја SA80 десило се неколико кадровских промена у тиму одговорном за пројект и сматра се да је то један од узрока који су допринели чињеници да није уложен довољан напор у решавање проблема повезаних са новом технологијом производног процеса. Уз то, наводе се самоувереност и мањак потребног знања. Развојни тим је једноставно преузео и копирао затварач, носач затварача, оквир, опруге и ударну иглу са AP18, а да се ниједном нису обратили произвођачу, фирми *Стерлинг*, за обавештења у вези са том пу-

шком. При томе је, наводи извор *Гардијана*, у најмање једном случају дотична компонента погрешно копирана, што се засигурно негативно одразило на поузданост оружја.

Током прве половине осамдесетих, енглеска влада одлучила је да приватизује фабрике оружја у Енфилду, па је међу радницима настала узнемиреност проузрокована страхом од могућег отказа. У фабрици се осећала мешавина горчине, беса и апатије. Радници су сматрали да их је влада издала. Све ово се неминовно одразило на квалитет производње и финалног продукта. И заиста, 1987. године затворена је производна линија у Енфилду и даља производња SA80 премештана је у Нотингем, због чега је 1.200 квалитетних и искусних радника остало без посла. Уместо њих, састављање пушака у новом погону поверено је полуквалификованим радницима који су изводили само 15 од 230 потребних поступака за израду оружја. Остале делове почеле су да производе мање фирме.

ЗА ПАМЕТНЕ ВОЈНИКЕ

Када је половином деведесетих година творац АК-47 Михаил Калашњиков посетио Велику Британију и обишао фабрику оружја у Нотингему, показана му је L85A1 и пред њим расклопљена. Генијални конструктор је неко време разгледао делове пушке, кратко размислио и потом рекао: „Вама су потребни врло паметни војници“.

АКО МОГУ РУСИ, ЗАШТО НЕ И МИ

Војни оружар у пензији показао је новинару *Гардијана* чивије за брављење са SA80, које треба уклонити да би се пушка раставила ради чишћења. Оне се са лакоћом могу потпуно извући, а при покушају да се утисну, пробије се танки челични лим од ког је пушка направљена и тако се онеспособи оружје. Потом је направио поређење са АКМ-47 и нагласио да је совјетска неупоредиво издржљивија, те поставио питање: „Ако они могу да направе такву, зашто то не можемо и ми?“

УОЧЕНЕ МАНЕ

Производња је касније компјутеризована, али је све то проузроковало велико закашњење производног програма. Уз то се, у међувремену, испољио проблем утврђивача осигурача. Наиме, две пушке су послате фирми Хеклер и Кох (ХК), која је требало да учествује у производњи вежбовне муниције. Недуго након тога, из фабрике су позвали официра који је послао пушке. Глас са друге стране му је рекао да га зову у вези са британском пушком и одмах упитао: „Да ли знате да она окине када падне на тврду подлогу?“. Официр није знао ништа о томе, те је донео једну пушку из оружарнице, напео је и испустио на тло. Она је окинула, а и свака следећа. Звучи невероватно да овако крупан недостатак није раније откривен.

Након тога метални утврђивач осигурача замењен је пластичним, али се и тада испољило мноштво мана. На ниским температурама постајао је крт и снажан притисак на обарач га је ломио, док би у влажним условима набрекао и заглавио се у откоченом или закоченом положају, а песак и блато су га увек блокирали. На крају је проблем идентификован у квалитету полимера од ког је израђен утврђивач, те је након његове промене производња пушке најзад отпочела маја 1990. године, скоро пет година након усвајања у наоружање.

Са терена је убрзо почело да пристиже мноштво притужби. Леворуки стрелци морали су да држе пушку на десном рамену, јер их у противном избочене чауре ударају у лице (код пушке Штајер AUG се отвор за избацивање чаура може преместити на супротну страну). Дугме утврђивача оквира није било заштићено те је он лако испладо из оружја. То није уочено током испитивања јер су војници носили празне пушке до стрелишта и тек тамо добијали оквира са муницијом.

Опруга доносача метака израђена је од метала лошег квалитета, па се, иако је

максимални капацитет оквира 30 метака, препоручивало пуњење са највише 25. У противном, често је долазило до недоношења метка. У односу на оквире америчке производње, са британским се то дешавало пет пута чешће. Зидови лежишта затварача били су толико танки да је снажан обухватни притисак шаком блокирао ход затварача. Ударна игла се често ломила, те је 1985. године замењена новом, уз образложење да „није издржљива“, потом и 1991. јер „није робусна“ и, најзад, 2000. године, али сада уз објашњење да „није издржљива“.

Избацивање чаура је одувек представљало проблем, јер се мењао угао под којим се оне избацују услед загревања оружја током ватреног дејства, што би на крају доводило до застоја. Зато је отвор за избацивање чаура био великих димензија, али је и то имало ману – олакшавало је продор песка и прашине. Лошег квалитета били су и пластични делови па су се често ломили, уз то се пластика показала преосетљивом на средство против комараца којим су војници мазали лице. Оно је топило пластику кундака. Застоји су се дешавали и услед тога што је ручица за запињање одбијала делимично избачене чауре назад у отвор за избацивање.

Гасни механизам је био познат по томе што је повремено одбацивао поклопац, тако да се морао причврстити лепљивом траком. Уочено је и да се чешће дешавају застоји при екстремно ниским или високим температурама због скупљања, односно ширења металних делова оружја. Дршка бајонета, која је од метала, додирује цев и ако је бајонет на оружју, током паљбе постоје врела. Стога, LSW не може да дејству-

је дугим рафалима, како због прегревања цеви после само 120 до 150 испалених метака, тако и због хранења оквирима од 30 метака уместо редеником. На SA80 се није могао монтирати потцевни, спрегнути бацач граната. Наведени недостаци су се одразили на продају оружја – усвојиле су је само војске Јамајке, Зимбабвеа и Мозамбика, и то махом као војну помоћ.

БРОЈНЕ МОДИФИКАЦИЈЕ

Годину дана након почетка производње започео је Заливски рат и теренски услови су само допринели испољавању свих уочених мана. Према извештају војне инспекције, пешадинци нису имали поверења у своје оружје и многи су очекивали застој током првог испаленог оквира. Поједини официри су сматрали да би губици услед застоја на оружју били високи само да је непријатељ пружи иоле озбиљан отпор. Британски медији су са поругом писали о SA80, а у једном документарном филму се чак наводи: SA80 је смртоносно оружје, поготово за оног ко из њега покуша да пуца.

Ове чињенице довеле су до Парламент поведе истрагу 1993. године, током које је генерал Ентони Стоун изјавио да је Министарство одбране инсистирало да се јединице што пре опреме оружјима породице SA80, без обзира на мноштво недостатака, уместо да производња полако отпочне, а да се уочени недостаци отклањају у ходу.

И поред обиља проблема и неколико квалитетних иностраних модела пушака, није се одустало од SA80, али је индикативно да су специјалне јединице британске армије (SAS, SBS, Brigade Patrol Troop No3 Comman-

ПАРКЕРОВ ИЗВЕШТАЈ

Након Првог заливског рата 1991. године, пуковник Дејвид Паркер, помоћник директора Сектора за оперативне потребе при Главном штабу Копнене војске, саставио је извештај о катастрофалном учинку SA80 и LSW. Извештај није објављен, али су његови делови доспели у неке медије. Пуковник Паркер до пензионисања није напредовао у служби и међу његовим колегама владало је уверење како је разлог томе „политички неприхватљиво разоткривање недостатака пешадијског оружја“.

do Brigade i Pathfinder Platoon) због веће поузданости и мање масе усвојиле канадску верзију пушке M16. Године 1997. модел SA80 изостављена је са списка оружја које је званично одобрио НАТО, што је био још један показатељ неповерења у поузданост и квалитет британске пушке. Из наведених разлога склопљен је уговор са фирмом ХК за потпуну модификацију до тада произведених оружја по цени од 92 милиона фунти. Тражене промене су подразумевале: унутрашњу обраду металних делова ради уклањања застоја при доношењу метака и извлачењу чаура, нови механизам затварача и сам затварач, извлакач са опругом, повратне опруге, ударну иглу, ручицу за запињање, потпуно нови оквир од пресованог челика, запушач коморе и гасни цилиндар, обарач и нову цев за LSW.

Модификације су свакако биле неопходне, јер је у извештајима британских официра са Космета 1999. године SA80 оцењена као „непоуздана и недовољно робусна“. Са преправком се отпочело 2000. године, темпом од 3.000 пушака месечно, а од маја 2002. број је увећан на 4.000. Модификована пушка добила је ознаку L85A2, а од 320.000 произведених оружја преправљено је 200.000.

Ратови у Авганистану и Ираку поново су ставили SA80 на искушења. Краљевски моринци су известили о честим застојима на L85A2, разнородне природе. Након анализа које је на терену спровео тим Опитно-развијног одељења за пешадијско оружје у чијем саставу су били и стручњаци фирме ХК, закључено је да су застоји последица неодговарајућег одржавања оружја. С обзиром на то што су моринци професионални војници са дугогодишњим искуством, извештај није дочекан са одобравањем.

Јула 2006. године, Министарство одбране Велике Британије издало је саопштење у коме се наводи да ће SA80 бити замењена новом пушком 2020. године. На основу непотврђених информација, један од највероватнијих кандидата могла би бити пушка ХК Г36. ■

Др Александар МУТАВЦИЋ

Године 1998. спроведено је испитивање SA80 у условима екстремних температурних разлика на Аљасци и Кувајту. Процент пушака које су поуздано функционисале у тим условима износио је само 20 одсто, а LSW тек 5 одсто.

Један војник који је учествовао у испитивању L85A2 у Авганистану изнео је занимљиво запажање према ком поузданост оружја зависи и од врсте коришћене муниције. Он је уочио да немачка муниција 5,56 mm веома брзо „запрља“ оружје, док америчка често нема довољно јако барутно пуњење које би обезбедило правилан ход затварача, услед чега се застој дешава бар једном при два испалена оквира.

АУТОМАТИЗОВАН СИСТЕМ

Хаубица има магацин за 24 пројектила, и може да испали четири пројектила под различитим елевацијама и са различитим барутним пуњењима тако да они истовремено падну на циљ

Крајем прошлог века Копнена војска САД обзанила је да креће у највећу трансформацију у последњих 50 година. Промене ће се огледати у новој организацији, доктрини, обуци, тактици и средствима наоружања и војне опреме. Организација армије ће бити бригадног типа. Последица реформе треба да буде војска која има пуно боље перформансе. У оквиру трансформације кључно место заузима пројекат опремања јединица средствима наоружања и војне опреме тзв. Future Combat System (FCS). FCS подразумева развој 18 нових борбених система који ће америчкој војсци омогућити да прва види, схвати, дејствује и уништи непријатељске циљеве на бојном пољу будућности. Основне карактеристике нових система требало би да буду већа убојитост, способност преживљавања, краћа припрема за дејство, већа мобилност и аутономност...

Један од чланова фамилије борбених система будућности требало би да буде и самоходна хаубица 155 mm NLOS-C (Non-Line-Of-Sight Cannon). Наиме, када је 2002.

године амерички Конгрес наложио да се обустави пројекат самоходне хаубице 155 mm Crusader, новац је усмерен на развој лаке самоходне хаубице 155 mm NLOS-C. Иначе, развој Crusader-а је трајао од 1994. године. Направљен је функционални модел оруђа на коме су примењене најсавременије технологије. Од те хаубице се одустало због велике масе – 40 тона, а трансфер технологије обављен је на NLOS-C. Посао је добио BAE Systems који је у року од шест месеци израдио функционални модел оруђа, користећи знања и технологије са пројекта Crusader. Модел је од августа 2003. године на тестирању на полигону Yuma (Аризона).

У основи система је возило гусеничар (United Defense, California), масе 20 тона, на које се уграђује модификован горњи лафет хаубице 155 mm M777, тако да је укупна маса оруђа око 23 тоне, са тенденцијом смањења. Оруђе има потпуно аутоматизован систем за пуњење, магацин за 24 пројектила, модерне гусенице погонене хибридном дизел-електричним мотором и друго. Функционални модел треба да покаже да ли

постојеће возило платформа може да издржи велика ударна оптерећења која се јављају при опалењу, те да се провере нека нова технолошка решења примењена на систему. Резултати испитивања возњом послужиле и за процену да ли се постојећа шасија може искористити и код неких других возила из програма FCS.

ДВА КАЛИБРА

Хаубица NLOS-C представља потпуно аутоматизован систем (са два члана посаде), који може да испали шест пројектила у минути и достигне домет од 26 километара. Аутоматизација омогућава растерећење војника и повећање укупне ватрене моћи система. За разлику од већине данашњих артиљеријских система, код којих се за пуњење оруђа користи снага човека, NLOS-C поседује аутоматски пуњач који спрегнут са балистичким рачунаром омогућава да системом управљају само два војника, уместо пет колико опслужује америчку хаубицу 155 mm M109A6 паладин. Притиском дугмета на дисплеју, софтвер аутоматски бира барутно пуњење, пројектил и упалач, даје сигнал пуњачу да обави пуњење и након тога опали. Припаљивање барута, које се до сада обављало ударом игле у капислу, сада је комотније, и остварује се ласерским путем.

Када су се постављали тактичко-технички захтеви за нову хаубицу у оптикају су била два калибра 120 и 155 милиметара. Донета је одлука да се искористи склоп цеви са хаубице 155 mm M777 који је потом и уграђен на шасију возила. Током испитивања испалено је више од хиљаду пројектила из овог технолошког демонстратора. Балистички систем калибра 155 mm и дужине цеви 39 калибра омогућава домет од 30 километара. Међутим, средином 2004. године долази до обрта и мења се балистички систем оруђа, односно усваја се нова концепција цеви калибра 155 mm и дужине 38 калибра. Променом дужине цеви смањила се маса оруђа за око 600 килограма, али и домет за четири километра (користећи активно-реактивни пројектил M549).

Код овог оруђа примењен је концепт бимодуларног барутног пуњења. Првобитни захтев који се поставио пред светске стручњаке био је да се развије унимодуларно барутно пуњење које би се користило код балистичких система 39 и 52 калибра, што је са логистичког аспекта било веома добро решење. Али, након многобројних покушаја нису били задовољени основни постављени захтеви – остворивање минималног домета, максималног притиска у границама издржљивости пројектила, адекватна преклапања места пада пројектила, ерозија цеви... То је резултирало када је у оквиру НАТОа усвојен Меморандум о разумевању који указује да треба прећи на

бимодуларна барутна пуњења. За разлику од унимодуларних, код бимодуларних барутних пуњења за зоне 1 и 2 користила би се једна врста барута, а за зоне 3, 4, 5 и 6, друга врста барута. У старом систему означавања зоне су ишле до 10, а по новом, када се користе модуларна барутна пуњења, зоне иду до 6.

Хаубица NLOS-C користи модуле M231 (за зоне 1 и 2) и M232 (за зоне 3 и 4) и они су прилагођени ласерском начину припаљивања. Освајање технологије производње модуларних барутних пуњења (МБП) био је предуслов за употребу аутоматског пуњача. Американци су били веома скептични према МБП и каснили су у односу на неке друге земље (Немачка, Француска, Јужна Африка...). У САД се такође дуго година радило на развоју течне и електропропулзије, али се, изгледа, није далеко одмакло.

ТЕХНОЛОШКИ ДОМЕТИ

NLOS-C има могућност испаливања четири пројектила под различитим елевацијама и са различитим барутним пуњењима тако да они истовремено падну на циљ. Пошто магацин има 24 пројектила, онда се може обавити шест таквих мисија. Мора се признати да су то импресивни технолошки домети.

Током 2005. године испитиван је упалач који ће омогућити корекцију путање пројектила у току лета (Course Correcting Fuze). Ти упалачи ће бити универзални и моћи ће да се наврну на сваки пројектил 155 милиметра. Захтев је да се обезбеди кружна грешка не већа од 30 до 50 метара. Принцип рада упалача заснива се на аеродинамичким корекционим елементима и ГПС технологији.

Возило покреће тзв. хибридни електрични мотор који се састоји од интегрисаног дизел мотора и мотор-генератора при чему се остварује снага од 410 kW или 17,8 kW/t. На тај начин возило дупло брже постиже убрзање, а уштеда је 10 до 30 одсто у односу на друга самоходна оруђа. Литијум-јонска батерија омогућава хаубици да се креће у „тихом“ моду и да брзином од 30 km/h пређе око четири километра, што је нарочито важно за борбе у градским срединама.

Гусенице су тракасте и другачије од класичних металних сегментних. Израда је таква да се смањују маса, бука, отпор при кретању и потреба за интензивним одржавањем. Животни век тих гусеница је дужи у односу на стандардне. Све те карактеристике повећавају шансу за преживљавање на бојишту.

Унутрашњост возила (кокпит) је дигитализована и обезбеђује реал-тима информације возачу и нишанцији. Такав приступ до сада није виђен.

Предвиђено је да се оруђе транспортује авионом S-130 и то са четвртином муницијског комплекта.

Оруђе NLOS-C биће у командно-информационом систему са осталим борбеним подсистемима пројекта FCS. Информације ће се преносити путем видео записа, звуком и текстуалним порукама.

Треба нагласити да су Американци ушли у пројекат опремања КоВ новим средствима наоружања и војне опреме (FCS) са великим ризиком. Наиме, на самом почетку нису имали развијене 32 технологије. Трошкови пројекта FCS процењени су на 120 милијарди долара, а сам развој NLOS-C ће коштати више од 500 милиона долара. ■

Игор МИХАЈЛОВИЋ

ОКЛОПНО БОРБЕНО ВОЗИЛО GEFAS

Познати немачки произвођач ратне технике Rheinmetall Landsystem произвео је прототип новог вишенаменског модуларног оклопног борбеног возила GEFAS 4x4, које представља технолошки врхунац у бар три подручја – модуларности, дизел-електричном погону и заштити. Возило је масе 17,5 т, дужине 7,83 м, ширине 2,55 м и висине 2,4 метра. Носивост му је 1,5 тона, а опслужује га посада од два-три члана. Покреће га 10-цилиндрични дизел-мотор MTU 4R890, снаге од 490 kW, који му обезбеђује максималну брзину кретања од 105 km/h. Наоружан је са митраљезом 7,62 или 12,7 мм, којим се управља из унутрашњости возила.

Највећа новина односи се на оклопну заштиту која посаду штити од свих савремених класичних и кумулативних противоклопних мина и противоклопног оружја. Заштита је остварена комбинацијом употребе композитних материјала, конструкцијским решењима облика и применом система SLVPS

(3x5 бацача димних кутија), MuSS (комбинација ИЦ и сензора за ометање) и НРЕМ (високонапонски електромагнетни ометач). Предвиђено је да се возило GEFAUS израђује у шест различитих модела. ■

С. А.

ТЕРЕНСКО ВОЗИЛО DURO III

Швајцарска фирма MOWAG закључила је уговор са немачком компанијом Rheinmetall Landsystem о испоруци 100 нових вишенаменских лаких теренских возила DURO III 6x6 за потребе немачке војске и полиције. Реч је о модуларним возилима, масе 12 тона, носивости 5,5 тона, са двочланом посадом и могућношћу превоза 11 војника. Возила се могу транспортовати ваздушним путем – авионима C-130 Hercules, C-160 Transall или са A400M. Возила DURO III обезбеђују одговарајући степен балистичке заштите од дејства стрељачког оружја малог калибра (Nato STANAG 4509), те од противпешадијских мина (Nato STANAG 4509 ниво 1). ■

С. А.

PATRIA ПОБЕДНИК ХРВАТСКОГ ТЕНДЕРА

Према извештајима хрватске агенције ХИНА, финска компанија PATRIA победила је са моделом AMV на тендеру за ново оклопно возило хрватске војске. Вредност аранжмана процењује се на око 200 милиона евра. Укупно ће бити испоручена 84 оклопна транспортера точкаша у верзији 8x8.

Овом фамилијом возила, PATRIA је до сада победила и на тендерима словеначке, јужноафричке и пољске војске. ■

С. В.

НЕБЕСКИ ИЗВИЂАЧИ

Када се помисли на беспилотне летелице обично се створи слика летелице релативно малих димензија у односу на борбене авионе, али никад толико мале да их може руком лансирати војник. Конструктори минијатурних беспилотних летелица данас теже толиком степену минијатуризације да се предвиђа смањење највеће димензије на свега 15 центиметара!

Беспилотне летелице су од појаве до данас од куриозитета убрзо постале сасвим уобичајена појава. Такође, и њихова намена од строго извиђачке, проширена је на борбену (а то су пратиле и њихове карактеристике и димензије). Данас имамо читав спектар различитих беспилотних летелица, од оних великог радијуса дејства које имају глобално покривање и располажу врло напредним сензорским комплетима (чиме су постале замена за одређене врсте шпијунских авиона), до оних најмањих, које су тема овог текста.

Најмање, односно минијатурне беспилотне летелице обављају исте задатке извиђања као и рани типови беспилотних летелица, али је технолошки напредак у правцу минијатуризације погона и сензора омогућио драстично смањење њихових димензија. Смањењем димензија постиже се изузетно важно снижење могућности откривања, у одређеној мери смањење цене и, што је важно, трошкова коришћења, тако да се оне могу користити за непрестану контролу одређених подручја. На тај начин, поред употребе у конвенционалном рату, беспилотне летелице добијају своје место у оквиру противдивер-

зантске и противтерористичке борбе, контроли линија снабдевања и важних комуникација, типа путних или железничких праваца, околина аеродрома, војних база или пограничног појаса. При томе, лете на релативно малим висинама и ефикасност им није нарушена временским условима, као што је облачно у случају са сателитима. Осим тога, цена им је неупоредиво нижа него код сателита. Велика предност је и чињеница да летелице овог типа могу користити и пешадијска одељења за контролу ситуације буквално „преко плота“ или „иза угла“, тј. откривања противничких снага на најмањим растојањима, што је од виталног значаја у борбама у урбаним срединама.

С обзиром на основну карактеристику да имају мале димензије и масу, лансирају се ручно или помоћу гумене траке, испуштају се са других, већих беспилотних летелица или се лансирају из цеви артиљеријских ору-

Top I Vision Casper 200

ђа. Слећу најчешће на скије или доњи део саме конструкције летелице, пошто због врло мале масе и чврстине коришћених материјала нема бојазни од оштећења.

Минијатурне беспилотне летелице могу се поделити у три групе: ручно лансиране минијатурне беспилотне летелице, паразитске и беспилотне летелице лансиране из цеви, те беспилотне микролетелице. Као посебна врста минијатурних беспилотних летелица намећу се и минијатурни беспилотни хеликоптери.

БАТЕРИЈЕ

Материјали за израду тих летелица морају бити пажљиво одабрани, будући да је мала маса од суштинског значаја. Обично је реч о композитима. Врло је интересантна употреба пенстих материјала, због изузетно мале масе и повећања крутости конструкције. Најновија тенденција је употреба батерија или горивих ћелија са аеродинамичним профилем, које уз обезбеђење енергије за кретање уједно дају и узгон.

Погонска група се заснива на електромоторима који обезбеђују мањи акустични и термални одраз од клипних. Најважнија компонента су, међутим, батерије, коришћене и за напајање сензора. Најчешће се користе литијумске, мада су последњих година успешно тестиране цинк-ваздушне батерије са за трећину већим капацитетом, мада се у будућности очекује масовнија употреба горивих ћелија. Оне функционишу на принципу обрнутом електролизи (разлагање воде на водоник и кисеоник употребом електричне енергије) – код горивих ћелија спајањем водоника и кисеоника ослобађа се електрична енергија, која покреће електромотор и даје напајање сензорима.

Сензорски комплети су измењиви, тако да се летелица може прилагодити условима извиђања. Маса износи од неколико десетина грама до око једног килограма. Састоје се од ТВ или ИЦ камере, док неке могу понети и акустични сензор, системе за детекцију хемијско-биолошких агенаса и опрему за електронско ратовање. Навигација је код све већег броја преко ГПС-система, док се за везу са оператером тежи коришћењу што је могуће виших фреквенција – на тај начин се смањују димензије антена. Оператер ове врсте летелице

обично не управља директно, већ на лаптоп рачунару прати програмирану путању и уноси корекције с обзиром на ситуацију на терену.

Ручно лансиране минијатурне беспилотне летелице у већини случајева имају класичну аеродинамичну шему. Прва летелица из ове групе била је америчка AeroVironment Pointer, масе четири килограма распона крила два и по метра, која се појавила 1989. Располагала је дневноноћним сензорима и била намењена специјалним снагама у оквиру борбеног тима. Та летелица је широко коришћена у Авганистану и Ираку, где је показала

велик потенцијал, али је затражено смањење масе и димензија, како би је могао преносити један, а не два војника. Тако је настала летелица RQ-11 Raven, са практично истим сензорским комплетом, мањом масом и димензијама и смањеном аутономијом са 90 на 80 минута. Такође је важно да су димензије и маса контролног модула на земљи преполовљене. У оперативној употреби америчке армије налази се око 1.300 испоручених летелица, а у плану је набавка додатних 2.000. Цена једне беспилотне летелице RQ-11 Raven износи 35.000 долара, док је комплетан систем (три летелице и командни модул на земљи) 225.000 долара.

Јединице Маринског корпуса САД користе летелицу Dragon Eye (342 система од по две летелице) која се заједно са контролним модулом раставља у пет модула. Та летелица има два електромотора у крилима, а унутрашњост трупа и крила испуњена је пенастим полимером за повећање крутости. Сензорски систем тежи мање од 0,4 kg и садржи бочну црно-белу камеру ниског осветљаја, чија слика се бежично може слати до даљине од 10 km. Последња модификација носи најновији ИЦ сензор високе резолуције. Оператер контролише летелицу

Припадница британских оружаних снага са летелицом Desert Hawk

преко наочара које се спајају са лаптоп компјутером. Цена система са две летелице, четири камере, два замењива носна дела и контролног модула на земљи је 60-70.000 долара.

ОТКРИВАЊЕ ТЕРОРИСТА

Desert Hawk је производ гиганта Lockheed-Martin и налази се у саставу Ратног ваздухопловства (РВ) а служи за контролу подручја око аеродрома у Авганистану (наручена су 44 система од шест летелица) да би се открили талибански тимови наоружани ракетама земља-ваздух. Такође, у структуру летелице уграђен је пенести полипропилен, а сензорски комплет садржи ИЦ камеру оријентисану према доле или три колор ТВ камере оријентисане бочно и доле. За овај систем одлучила се Британија, а њено РВ наручило је четири система од по шест летелица, а очекују се набавке и за специјалне јединице. Занимљиво је да су Британци одустали од употребе тих летелица у Ираку јер се показало да их омета ирачка мрежа мобилних телефона. Цена једног система од шест летелица и контролног модула је око 300.000 долара. Модификација X-63 имаће побољшане сензоре, систем везе који је теже ометати и побољшан погонски систем са већом аутономијом.

Међутим, највећи број типова беспилотних летелица ове врсте понудио је Израел. Класична летелица је Elbit Skylark чији се сензорски комплет налази испод трупа у посебном кућишту. У стандардној опреми је дигитална камера, а опционо се може добити и ИЦ камера за ноћ. Фебруара 2004. та летелица победила је на конкурс израел-

Rafael Skylite B

ских оружаних снага, тако да је у лето прошле године, током сукоба са Хезболахом, обилте коришћена. За њу су се одлучиле и аустралијска и канадска армија. Israeli Military Industries (IMI) развила је две летелице BirdEye 100 и 500, намењене за полицијску, војну и, што је интересантно, за паравојну употребу. BirdEye 500 демонстрирана је у Холандији, где је успешно контролисала друмски, водени, ваздушни и железнички саобраћај. Располаже широкоугаоном дневном камером високе резолуције масе 850 грама.

Компанија Rafael је развила летелицу Skylite, која се може сместити у компактни цилиндрични контејнер. Два војника са две летелице посебно развијене за дејства у урбаним условима чине тим оператера. Како би се постигла задовољавајућа стабилност у условима ветра, летелице имају нешто већу брзину, а захваљујући високом степену аутоматизације, употреба је изузетно једноставна. Летелица се лансира као ракета земаља-ваздух, помоћу ракетног бустер-мотора, чак и из затворених простора, након чега се аеродинамичне површине аутоматски отварају. То је од велике предности у односу на друге летелице ове врсте, јер се оне транспортују у деловима и пре лансирања се склапају. Лансирање се може извести и даљинским путем, што омогућава употребу из тенкова или оклопних транспортера.

Skylite B је нешто увећана и способнија верзија, са већим капацитетом литијум-полимерних батерија, већим распоном крила и V, али не X задње аеродинамичне површине, тако да је аутономија удвостручена. Сензорски комплет такође обухвата замењиви модул, са дневном или ноћном камером.

Мање позната фирма Top I Vision, развила је врло лагану летелицу Casper 200, која се нуди израелској Ков, у замену или допуну Skylark-у. Склапа се веома брзо, без алата, конструисана је од композита и показала је одличне могућности избегавања препрека захваљујући усавршеном аутоматском пилоту, што је препоручује за лет на врло малим висинама и у градским условима. Може понети дневну или ноћну ИЦ камеру, масе до 200 g и увећања два пута. Знатно теже сензоре, масе до 800 g, може понети варијанта Casper 250, са троосном стабилизацијом и увећањем 25x.

Тренутно технолошки најсавршенија беспилотна летелица овог типа је Aeronautics Defence Systems Orbiter са аеродинамичном шемом летећег крила. Дневна дигитална колор камера има увећање од 10 пута и масу 0,65 kg, а ноћна, са појачивачем светла, 0,98 kg. Такође, у перспективи је могуће уградити и теже и комплексније сензоре, до 1,2 kg. Посебно развијени систем везе обезбеђује даљину слања слике чак до 15 km, а руковање је максимално поједностављено тако да летелицу користи један војник.

Интересантно решење ручно лансиране минијатурне беспилотне летелице представља двотрупна турска летелица Baykar Bayraktar, са два електромотора у крилима. На располагању су дневни и ноћни сензори, а намењена је турској армији.

Французи су у оквиру програма пешадинца будућности FELIN развили летелицу Sagem Merlin, необичне конфигурације са два смакнута крила. Летелица се може лансирати руком или помоћу гумене траке, а спушта се падобраном. Постоје три различита сензорска комплета: дневна камера са увећањем 10 пута и два типа дневно-ноћних сензора са уграђеном термалном камером.

ПАРАЗИТСКЕ ЛЕТЕЛИЦЕ

Коришћење паразитских или беспилотних летелица лансираних из топовских цеви анулира се највећи недостатак летелица те врсте – мали долет.

Америчка армија се после пројекта WASP, од кога се одустало и који је подразумевао летелицу лансирану из морнарничког топа 127 mm на удаљеност 20 km, окренула пројектима Wing-store UAV и Raytheon Silent Eyes. Обе летелице су пречника од око 70 mm и у склопљеном стању имају цилиндричан облик са заобљеним носним делом са ТВ или ИЦ камером. Намењене су за артиљеријско извиђање. Разлика између њих је да се прва лансира из вишецевног лансера невођених ракетних зрна Hydra, монтираном на хеликоптеру, а друга се испушта са беспилотне летелице *Предатор* или крстареће ракете. После лансирања, летелица се „расклапа“, односно, отварају се крила и репне површине.

Израелци су развили летелицу Elbit Seagull, која се одликује стреластим крилом, врло великом аутономијом од чак четири часа, брзином 35–75 km/h, те најновијим стереоскопским сензорским системом са две ТВ или ИЦ камере који даје тродимензионалну слику. Лансира се са других авиона или већих беспилотних летелица, а преноси се склопљена у стандардном контејнеру.

И коначно, свој допринос на овом пољу дали су и Италијани са својим пројектом MALP (Miniature Air Launched Payload). Беспи-

лотна летелица се такође лансира са веће беспилотне летелице, нпр. Falco. Опремљена је дневним или ноћним сензорима и намењена је за исте задатке као и Silent Eyes.

МИКРОВЕЛИЧИНЕ

Беспилотне микрroletелице представљају најмање летеће објекте које је човек створио. Прва идеја о таквом подухвату појавила се 1992. када је америчка Одбрамбена агенција за напредне пројекте – DARPA (Defence Advanced Research Projects Agency) организовала семинар на коме је у једној секцији разматрана употреба и конструкција микрroletелица за извиђање. Као резултат расписан је конкурс за летелицу чија би највећа димензија била испод 15 cm,

Летелица MicroBot, која је користила принцип лета инсеката

AeroVironment Wasp

AeroVironment Black Widow

аутономија већа од два часа, и која би била способна да носи дневне и ноћне камере. Такве карактеристике омогућиле би пренос летелице у комплекту за прву помоћ унутар пешадијског одељења и коришћење у противтерористичкој намени и у оквиру градских борби.

После година рада приказано је више интересантних пројеката, међу којима је најекстремнији био MicroBat, са универзитета UCLA, који је остваривао узгон на принципу лета инсеката, а погон је добијао од литијумских батерија. Чак је истраживан и принцип покретања крила вештачким мишићима, али се показало да су спецификације за тренутни технолошки развој ипак преошне. Међутим, сама идеја о стварању летелице овог типа остала је актуелна и неке фирме су наставиле са радом. Тако су светлост дана угледале нешто веће и способније, али у односу на друге беспилотне летелице, и даље врло компактне летелице.

Америчка фирма AeroVironment на бази искустава са летелицом Black Widow из претходног програма, конструисала је летелицу Wasp, распона повећаног са 15 на 33 cm и масом од 210 грама. Реч је о занимљивој конструкцији код које је литијум-јонска батерија, коришћена за окретање елисе, профилисана као крило, тако да уједно пружа и узгонску силу. Још већа верзија има назив Hornet и уместо батерија, има погон на гориве ћелије, за које се очекује утростручење аутономије.

Најмања беспилотна летелица данас је француска Mirador, дужине 25 cm, погоњена минијатурном горивом ћелијом која покреће пропелер. Аутономија ове летелице је свега 20 минута, тако да она представља само технолошки демонстратор који би требало да се користи и за испитивање минијатурних сензора. На основу искустава са Mirador-ом, Министарство одбране Француске разматра конструкцију летелице дужине око 40 cm, плафона лета 100 метара, аутономије

Allied Aerospace iSTAR
на транспортном
возилу без посаде

преко 15 минута и радијуса дејства један километар, која би се користила за извиђање на првој линији фронта.

Израелци су конструисали летелицу Mosquito распона крила 30 cm и аутономије чак 40 минута, док ће побољшана верзија Mosquito 1.5 имати повећану аутономију на 60 минута. Mosquito 1.5 има електронски стабилсану дневну камеру и побољшану авионику.

БЕСПИЛОТНИ ХЕЛИКОПТЕРИ

Беспилотни хеликоптери су се појавили последњи и за разлику од других беспилотних летелица, имају битну предност у могућности лебдења, што је у одређеним ситуацијама од изузетног значаја. Те ситуације су, пре свега, борбе у урбаним условима, где је проналажење циља често врло отежано, односно, процена да ли је одређени циљ цивилни или војни представља императив због повећане вероватноће појаве колатералне штете. Додатно, такве летелице имају могућност слетања на одређене позиције, као што су кровови зграда, чиме се штеди гориво и повећава аутономија. С обзиром на те карактеристике, у будућности се предвиђа уврштавање ових летелица у састав нижих пешадијских јединица, или, у функцији артиљеријског извиђања. Оне полећу и слећу вертикално, помоћу вентилатора постављеног у аеродинамични прстен, док се за хоризонтално кретање летелица оријентише у коси положај.

Насупрот претходним летелицама које користе електромоторе, већина користи врло штедливе дизел-моторе, због обезбеђења што веће аутономије. Недостатак је већи акустични одраз него код електромотора, али те летелице свој задатак могу обављати и са већих удаљености, тако да се на тај начин компензује бучност. Управљање у хоризонталном лету обавља се крилним усмеривачи-

Mosquito

Sagem Merlin

ма који се налазе иза вентилатора. Унутар прстена је централни елемент са погонским системом, авионицом и сензорима.

Американци су и на овом пољу врло активни и покренули су програм под називом OAV (Organic Air Vehicle), за употребу у оквиру механизованих јединица, нпр. артиљеријског извиђања. Компанија Allied Aerospace произвела је летелицу iSTAR (intelligence, Surveillance, Target-Acquisition and Reconnaissance), са пречником ротора 737 mm, тако да се превози посебним возилом без посаде, а предвиђа се пренос и хеликоптерима или бродовима. Располаже ТВ или ИЦ камерама, те акустичним сензорима. Од ове летелице могуће је релативно лако развити и смањене варијанте, чиме би се ниво употребе могао спустити и до пешадијског одељења. Aurora Flight Sciences GoldenEye 80 је пандан iSTAR-а, али има додатна крила. Као и iSTAR, носи сензорски систем састављен од ТВ и ИЦ камере и ласерског обележивача и даљиномера. Због масе од 68 kg, ни она се не може се назвати минијатурном, али свакако представља интересантну летелицу и вреди је споменути с обзиром на њене развојне могућности.

Значајан резултат на овом пољу остварила је сингапурска фирма Singapore Technologies Aerospace са летелицом FanTail, масе свега 5,5 kg и пречника ротора 46 cm. Према спољашњем изгледу нешто је другачија од претходно споменутих летелица, јер је централна секција знатно дужа (76 cm). Има могућност лебдења у трајању од 30 минута на удаљености пет километара. Поред сензора намењених за извиђање, летелица

може бити опремљена и сензорима за откривање хемијске или биолошке контаминације, неубојитим оружјем, акустичним сензорима и комуникационом опремом.

Слична је и француска Vertin Technologies HoverEye, пречника ротора 50 cm и масе свега четири килограма. Мисија може трајати најдуже 10 минута на удаљености 1.000 m. Повећана варијанта има масу 10 kg, пречник ротора од 70 cm и двоструко већу аутономију на удаљености пет километара. То је последица коришћења знатно тишег електричног погона. Могу се опремити дневним и ноћним камерама, акустичним, биохемијским сензорима и сензорима за откривање импровизованих мина, те комуникационом опремом. И коначно, још једна врло компактна летелица је такође француска Saget Odin, развијена у оквиру програма војника будућности FELIN. Захваљујући маси од свега 4 kg и компактним димензијама, може да се носи у војничком ранцу и лансира се са склопиве платформе, на коју и слеће, погон је електрични, а аутономија је 30 минута.

ПЕРСПЕКТИВА

Када је реч о минијатурним беспилотним летелицама, може се приметити да је то једна од најперспективнијих врста беспилотних летелица. Напретком погонских система, пре свега ослањањем на гориве ћелије, може се очекивати драстично повећање аутономије, што ће се одразити на ширу употребу микролетелица. Међутим, оне највероватније неће заменити ручно лансиране минијатурне беспилотне летелице из простог разлога што ће се и њихова аутономија повећати на неколико часова, задржавајући предност већих димензија и масе, чиме ће се приближити извиђачким беспилотним летелицама средње класе.

Напредак на пољу минијатуризације сензорских система оставиће, такође, довољно простора или за даље повећање аутономије, или чак за уградњу бојне главе, која, с обзиром на малу масу и димензије летелице, не може бити нарочито велика. То не значи да треба сумњати у њену ефикасност, јер би се прецизност сигурно могла мерити сантиметрима, због високих маневарских могућности и релативно мале брзине лета, што би их чинило идеалним за дејство по тачкастим циљевима, типа снајпер или неоклопљена возила. При томе, мале димензије их чине готово потпуно „неухватљивим“ за радаре и оптроничке осматрачке уређаје, тако да ће вероватноћа преживљавања бити на врло високом нивоу. Када се томе придода ниска цена, корисник у ваздуху може имати релативно велик број минијатурних извиђачких и борбених летелица, чиме се ефикасност читаве јединице подиже на знатно виши ниво. ■

Себастиан БАЛОШ

МОДЕРНИЗАЦИЈА МИГ-31

Према речима команданта Руских ваздухопловних снага Александра Зелина, Русија модернизује авионе МиГ-31 да би могла ефикасно да парира најновијим борбеним авионима пете генерације. Модернизовани МиГ-31 биће способан да дејствује по циљевима удаљеним 200 km.

Захваљујући новом радару и савременијим ракетама ваздух-ваздух, МиГ-31 моћи ће да открије и уништи стелт авионе и крстареће ракете које лете на малим висинама и већим удаљеностима. Помоћу свог радара биће у стању и да наведе друге типове ловачких авиона. ■

С. В.

ФРАНЦУСКЕ РАКЕТЕ

Француска влада је са фирмом MBDA склопила уговор (вредан 910 милиона евра) за набавку 250 крстарећих ракета MdCN (Missile de Croisiere Naval) које до 2013. године треба да буду испоручене ратној морнарици за опремање јуришних нуклеарних подморница класе Baraccuda и нове генерације разарача. Крстареће ракете Scalp Naval домета су до 1.000 km, а намењене су за уништавање циљева на копну, дубоко у позадини непријатеља. Ове ракете су вари-

јанга ваздухопловних крстарећих ракета Scalp RG/storm shadow, које се налазе у наоружању француског и британског ратног ваздухопловства. ■

С. А.

ИРАН ПРЕГОВАРА О КУПОВИНИ СУ-30

Водећи западни и израелски медији објавили су почетком месеца да Иран и Русија преговарају о испоруци 250 вишенамених борбених авиона *сухој* Су-30. Преговори се воде и око испоруке авио-цистерни које би *сухој*има знатно повећале радијус који се и поред тога мери хиљадама километара.

Премда руски извори демантују ове наводе, сматра се да Русија на овај начин

покушава да парира најновијој великој испоруци америчког наоружања Саудијској Арабији и другим заливским државама. Набавком већег броја офанзивних авиона као што су Су-30, Иран би постао водећа ваздухопловна сила региона и стао раме уз раме са досад неприкосновеним израелским ваздухопловством. ■

С. В.

АВИОН ЗА ВЕЛИКИ ЛЕТ

Турбоелисни авион КТ-1 је први авион који је у потпуности развијен у Јужној Кореји. Примарно је намењен основној летачкој обуци пилота, а израђује се и у варијанти лаког борбеног авиона.

Улазак у свет ваздухопловне индустрије представља тежњу али и изазов за већину земаља у којима је економија у порасту. Тако је и са Јужном Корејом. Корак са напредним технологијама хвата се, што је и логично, постепено – од једноставнијих ка сложенијим пројектима. У овом случају, прва степенница је био турбоелисни школски авион КТ-1 Woong Vee (у преводу

„велики лет“) развијен током деведесетих година прошлог века. Зачеци овог програма сежу у 1988. годину када је јужнокорејско ваздухопловство изразило потребу за новим школским авионом који ће у фазама почетне и основне летачке обуке заменити клипне авионе Т-41 (војна верзија популарне *цесне* 172) и млазњаке Т-37. За носиоца пројекта је одабран *Daewu*, који је каснијим трансформацијама постао део Корејске ваздухопловне индустрије (KAI).

У том периоду турбоелисни авиони су већ заузели водеће место у категорији летелица за основну летачку обуку. Као својеврстан еталон јужнокорејски инжењери узели су *пилатус* РС-9, што је данас видљиво из готово сваке линије авиона КТ-1.

БАЗНИ МОДЕЛ

Први прототип школског авиона КТ-1 полетео је децембра 1991. године, а други почетком 1993. године. Покушај да се авион концептира око слабије варијанте популарног мотора РТ-6А-25А са снагом од 410 kW није уродио нарочитим резултатима.

Услед тога, корејско ваздухопловство је веома озбиљно почело да разматра опцију набавке *пилатуса* РС-9. Ипак, у моменту када је та куповина била готово извесна, донета је одлука да се пројекат КТ-1 настави, али уз уградњу јаче погонске групе.

На следећем, трећем прототипу који је полетео августа 1995. године, примењен је мотор идентичан оном који је уграђен на швајцарском узору *пилатусу* РС-9. Тиме се, у великој мери, добило на летним особинама и авион КТ-1 могао је да испуни захтеве савремене обуке. Програма опитовања авиона потрајао је до краја 1998. године. На пет прототипова изведена су 1.184 лета у трајању од 1.474 часа. Серијска производња започела је идуће године и до данас је за потребе јужнокорејског ваздухопловства произведено 85 авиона у основној, школској верзији. Вредност уговора о производњи ове серије износила је 473 милиона америчких долара, док је цена развоја процењена на око 80 милиона долара.

Јужнокорејанци воле да истакну да је КТ-1 први авион који је у потпуности дизајниран САД софтверским пакетима, тачније програмом САТИА. Авион КТ-1 је нискокрилац, у потпуности металне конструкције, са трупом типа полумонокот. Крило је трапезоидног облика са профилем типа *NACA 63-218*, у корену крила, и профилем *NACA 63-212* на крају крила. То је, наизглед, једина али и битна разлика у односу на РС-9.

Авион КТ-1 је двосед са распоредом седишта у тандему, при чему је задње, инструкторско седиште издигнуто ради боље прегледности. Избацива седишта типа *Martin Bejker Mk 16 LF* иду у ред најсавременијих на свету. Кабина је једноделна и отвара

се у десно. Команде лета су механичког типа са електричним тримерима. Ваздушна кочница и закрилца су хидраулички покретани. Жироскопски моменат четворокраке елисе типа Marcel HC-E4N компензује се аутоматски, помоћу тримера уграђеног на вертикалном стабилизатору. Два резервоара укупне запремине 550 литара уграђена су у крилима. Са овим горивом долет авиона износи преко 1.600 километара. Горивни систем, иначе, омогућава лет на леђима и остале негативне еволуције у трајању од 30 секунди.

Поред добрих летних особина (произвођачи тврде да се овим авионом потпуно безбедно изводи и леђни ковит) авион је опремљен и стандардном електронском опремом која је примерена захтевима обуке. Међутим, вишефункционалним дисплејима располаже, наводно, само 30 авиона са краја серије. Ради што квалитетније обуке, корејски произвођач заједно са авионима испоручује и комплетан, интегрисани систем обуке који, уз неколико нивоа симулатора и осталу подршку, омогућава квалитетну припрему лета, његово извршење и каснију анализу.

У комбинацији са напредним млазним авионом Т-50 *златни орао*, који је такође производ компаније KAI, јужнокорејско ваздухопловство је знатно смањило трошкове система обуке. Осим мање цене са аспекта горива, поједностављен је и комплетан систем летачке обуке јер се уместо на четири типа школских и борбених авиона обука сада изводи само на два.

ЛАКА БОРБЕНА ВАРИЈАНТА

Из стандардне школске варијанте авиона, изведен је и лаки борбени авион означен као КО-1. Његова примарна намена је откривање и означавање циљева који су уносни за дејство снажније и боље наоружане борбене авијације. У овој улози, КО-1 замењује старе цесне О-2 која се се у овој намени доказале још током Вијетнамског рата. Корејско ваздухопловство је купило 20 авиона КО-1 и њихова испорука се ускоро завршава.

Модел КО-1 је нешто снажније конструкције и веће масе у односу на базну варијанту. Тако је, на пример, максимална полетна маса КТ-1 2.495 kg, а КО-1 3311 килограма. Авион на крилима поседује четири носача на којима се, осим подвесних резервоара, могу поткачити контејнери са митраљезима 12.7 mm, класичне бомбе серије Mk-81 и Mk-82 (113 и 227 kg) или седмоцевни лансери невођених ракетних зрна типа LAU-131. Опремљен је компјутером мисије, горњим приказивачем (ХУД), ИНС/ГПС системом навигације и једним вишефункционалним дисплејем.

ТТ КАРАКТЕРИСТИКЕ АВИОНА КТ-1 И КО-1

Погонска група: 1 x Pratt & Whitney Canada PT-6A-62A снаге 708 kW

Димензије:

Дужина .....10.26 m
 Висина .....3.67 m
 Размах крила .....10.60 m
 Површина крила..... 16.01 m²

Масе:

Маса празног.....1.872 kg
 Макс. полетна маса..... 2.495 kg (3.311 kg КО-1)
 Унутрашње гориво .....550 l

Перформансе:

Макс. брзина у понирању .....648 km/h (Max 0.8)
 Макс. брзина хориз. лета..... 500 km/h
 Брзина превлачења са слетном конфигурацијом... 130 km/h
 Практични плафон лета..... 11.580 m
 Макс. време остајања у ваздуху .....5 сати
 Долет са унутрашњим горивом..... 1.666 km
 дозвољена г-преоптерећења..... +7/-3.5
 Дужина полетања.....259 m
 Дужина слетања .....397 m
 Макс. брзина уздизања..... 17,78 m/s

Наоружање верзије КО-1: контејнери са митраљезима 12.7 mm, класичне бомбе серије Mk-81 и Mk-82 (113 и 227 kg) и седмоцевни лансери невођених ракетних зрна типа LAU-131

Овим авионом KAI намерава да конкурише на више међународних конкурса на којима се тражи, или ће се тражити, противгерилски авион (познат и под енглеском скраћеницом COIN). Међутим, процењује се да је КО-1 далеко иза главног конкурента *супертукана* који је од самог старта развијан за примену прецизно вођених убојних средстава, а при том се цена оба авиона креће у истим оквирима (око седам милиона америчких долара). Из тог разлога је разумљиво зашто KAI жури са модификацијом КО-1. Нова верзија би, осим интеграције FLIR уређаја и прецизно вођених средстава, требало да има и HOTAS систем команди лета и три вишефункционална дисплеја. Овим активностима ће вероватно бити испеглане концептуалне недовршености авиона КО-1 али и базне верзије КТ-1.

ЕКОНОМИЈА И ПОЛИТИКА ИСПРЕД СТРУКЕ

Генерално посматрано КТ-1 се не може категорисати као авангардна летелица. Ипак, и као такав авион нашао је пут до купаца и слободно се може навести као пример где се војно-политички и економски интереси налазе испред чисто стручних. Индонезија је, рецимо, на бази ком-

пензације за транспортне авионе CN-235 набавила седам КТ-1. Међутим, далеко упечатљивији је недавни уговор Турске и Јужне Кореје о набавци 36 (плус 18 опционих) авиона типа КТ-1 за потребе школовања турских pilota. Вредност овог уговора, укључујући и логистичку подршку, могла би да достигне 450 милиона долара.

Овим избором стручна јавност била је у одређеној мери изненађена али не и економисти и историчари који су као пример навели добре односе Турске и Јужне Кореје који сежу још из времена Корејског рата. Тада је Турска пружила подршку са 5.500 војника који су у Јужној Кореји били укључени у састав трупа УН. Такође, није мање важна ни чињеница да је Јужна Кореја спремна за трансфер технологије у далеко већој мери од конкурената, што се показало и у уговору о продаји јужнокорејског тенка Турској.

Зато не треба сумњати да ће КТ-1 и даље имати успеха, без обзира на недостатак оригиналности. Посматрамо ли случај јужнокорејске ауто-индустрије, јасно је да места за потцењивање нема, због чега ће многи реномирани произвођачи авиона Јужнокорејце морати да схвате озбиљно. ■

Мр Славиша ВЛАЧИЋ

Фотографије са званичног сајта компаније KAI

С-400 УЛАЗИ У УПОТРЕБУ

Руски ракетни комплекс ПВО С-400 улази у оперативну употребу овог лета. Први батаљон од четири лансера и радар биће стационарни у рејону Москве, док се до 2015. укупно планира производња до 200 лансера, сваки са по четири ракете. На тај начин, С-400 ће у потпуности заменити старије системе С-200 и С-300.

Главни инострани купац биће Кина, док ће Јужна Кореја, у складу са посебним споразумом са Русијом, сама произвести своју варијанту овог система. ■

С. Б.

НОВА ИЗВИЂАЧКА ЛЕТЕЛИЦА

Ратно ваздухопловство САД објавило је да развија нови хиперсонични извиђачки (читај шпијунски) авион, који ће обављати мисије раније резервисане за познати Lockheed SR-71 Blackbird. Ознака новог авиона, који ће према последњим информацијама у ствари бити беспилотна летелица, јесте SR-72 Darkbird.

За развој и производњу биће задужен Lockheed Martin, који једини има богато искуство са летелицама овог типа. Треба рећи и да су Американци, тачније НАСА, у претходној деценији интензивно развијали хиперсоничну технологију, између осталог на демонстраторима серије Х-45. За разлику од SR-71, који је постигао брзину од 3,35 маха на висини 24.000 m, SR-72 развијаће фантастичних 6 маха на преко 30.000 m, што ће га уз напредну стелт технологију чинити изузетно проблематичним за обарање. Долет ће бити трансконтинентални. Увођење у оперативну употребу очекује се 2020. ■

С. Б.

НОВИ НОСАЧ АВИОНА

Нови брод се неће такмичити по величини са америчким носачима класе „Нимиц“ и „Форд“ који имају око 100.000 тона депласмана, већ ће бити упола мањи, око 50.000 тона. Имаће нуклеарни погон, а носиће око 30 авиона и хеликоптера. Очекује се да градња почне после 2015.

Командант Ратне морнарице Русије, адмирал Владимир Масорин наговестио је да ће Русија након 2015. године почети изградњу новог носача авиона. Ратна морнарица те државе тренутно располаже само са једним носачем и то бродом „Адмирал Кузњецов“ од 67.000 тона који је недавно прошао дуго-трајни ремонт и модернизацију и управо је враћен у оперативну употребу у руску Северну флоту.

„Адмирал Кузњецов“ је грађен крајем осамдесетих година прошлог века у бившем СССР-у, а градња његовог близанца, носача авиона „Варјаг“ обустављена је због распада државе и недостатка новца 1992. да би полузавршени брод пре неколико година био продат Кини.

Масорин је рекао да ће морнарички, научни и бродограђевински стручњаци до краја ове године дефинисати све техничке параметре везане за пројектовање новог носача авиона, који ће највероватније бити грађен у чувеном бродоградилшту компаније „Севмасх“ у Северодвинску.

Командант руске РМ наговестио је да се нови брод неће по величини такмичити са америчким носачима класе „Нимиц“ и „Форд“ који имају око 100.000 тона депласмана, већ да ће бити знатно мањи и да ће му депласман износити око 50.000 тона. Брод ће имати нуклеарни погон, а носиће око 30 авиона и хеликоптера. Стручњаци очекују да ће Руси и на овом пројекту задржати снажно противбродско, противподморничко и ПВО ракетно нао-

ружање које је било карактеристика свих досадашњих типова совјетских „бродова – носилаца ваздухоплова“ какви су били носачи авиона класе „Кијев“ или носачи хеликоптера типа „Москва“.

Увођење у састав руске РМ нове класе носача авиона, иначе, подразумева да ће Руси у наредних неколико година морати да изграде и више других нових ратних и помоћних бродова – крстарица, разарача, фрегата, нуклеарних нападаћих подморница и снабдевачких бродова – који ће са будућим носачем чинити јединствену борбену групу.

Масорин је навео да Русија намерава да у наредних 20 до 30 година формира две ударне групе носача авиона – једну у Северној, а другу у Пацифичкој флоти.

Свака од тих група имала би по три носача авиона од којих би један стално био на мору, други у приправности да исплови, а трећи на ремонту или у резерви.

До 2010. Русија ће на својој територији изградити и нови комплекс за обуча-

вање пилота и особља које опслужује палубне авионе и хеликоптере на носачима. Такав изузетно сложен и вредан тренинг-комплекс који на копну симулира услове које пилоти имају на носачу авиона постојао је за време бившег СССР-а, али је остао у

Украјини након распада државе. Стога Руси планирају да у наредне три године на својој територији изграде нову НИТКА-у за потребе школовања пилота и техничког особља летачке компоненте посада носача авиона. ■

Никола БОШКОВИЋ

ПРАГЕ НА БАЛКАНУ

У грађанском рату у бившој јужнословенској федерацији самоходна оруђа 30/2 mm, позната по надимку прага, стекла су култни статус као најефикасније оруђе за директну ватрену подршку нижих тактичких састава.

„Прага“ из 159. артиљеријско ракетне бригаде
ПВО на вежби „ОПРЕЗ 2001“ на полигону
Пасуљанске ливаде

Бивша Чехословачка могла се похвалити са развијеном индустријом наоружања заснованој на традицији из времена Аустроугарске, а заводи „Шкода“ снабдевали су артиљеријским и противавионским оруђима и оружане снаге Краљевине Југославије. Традиционално добре везе две државе одржале су се и после Другог светског рата. Шездесетих и седамдесетих година 20. века велике количине наоружања за ЈНА увезене су из фабрика Варшавског пакта – из Чехословачке су тада дошле стотине тенкова Т-34/84 и Т-55, а и самоходни двоцевни противавионски топови (ПАТ) калибра 30 mm *прага*.

НЕМАЧКО ПОРЕКЛО, ЧЕШКА ПРОИЗВОДЊА

Порекло тих оруђа потиче из време када су Немци у тадашњем протекторату Чешка и Моравска организовали индустријски базен за наоружавање оружане силе Трећег Рајха. Један од ратних пројеката покренут 1940. године у фабрици *Збројовка* у Брну био је аутоматски ПАТ са радном ознаком ЗК 414, наменски развијан за одбрану подморница *Krigsmarine*. Муниципалитет су развили стручњаци фабрике која данас носи име *Збројовка Всетин*. Прва проба гађања изведена су 1943. године. Каденца од 300 метака у минути није задовољавала наручиоце који су тражили да се достигне 400 метака у минути. Зато су наставак рада на развоју преузели од чешких инжењера немачки конструктори. Они су паралелно радили на два модела – Бр 300 са лафетом прилагођеним за уградњу на подморнице класе XXI и двоцевној варијанти Бр 303 Бр на двоосовинском вучном лафету.

До краја 1944. године решени су главни развојни проблеми и фабрике у Чешкој и

Моравској добиле су наредбу да организују серијску производњу ПАТ-а Бр 303 за наоружавање јединица ПВО КоВ. До краја Другог светског рата израђено је 130 оруђа. Иако су у *Рајхметал-Борсингу* израдили функционални модел двоцевног ПАТ-а Mk 303 Бр за подморнице класе XXI, оне никада нису биле наоружане тим оруђима. Током борбених дејства браниле су се од савезничких авиона уместо ПАТ-овима калибра 30 mm, оним од 20 mm.

После рата, на захтев оружане снаге Чехословачке, конструктори су наставили рад на противавионском топу и он је коначно уведен у наоружање 1953. године под званичном ознаком в.з. 53. Серијска производња механизма оруђа поверена је фабрици *Збројовка Всетин*, а лафета фабрици *Кубра Тренчин*.

Назив „Јештјерка“ (гуштерица) био је радни назив за развој самоходне варијанте в.з. 53/59. То име је, иако се требало чувати у тајности, дошло до ушију војника и задржало се као популарни назив за самоходку насталу од стандардног чехословачког теренског аутомобила В3С. Шасије су израђиване у фабрици *Прага*, а оклопљена каросерија у Словачкој.

Искуства из локалних ратова вођених у другој половини 60-тих година оставила су снажан утисак на ЈНА у погледу потребе за стварањем масовне одбране од противничких летелица на малим висинама. Зато су покренуте набавке нових оруђа и ракетних система, са тежиштем на масовности која се подмирала домаћом производњом трочевних ПАТ-ова калибра 20 mm М-55 и развојем мобилних јединица ПВО са самоходним оруђима. У тој категорији се стање наоружања у ЈНА, у време рата на Блиском Истоку 1967. године, сматрало врло лошим – само су главне тенковске јединице имале

125 ЗСУ-57, а за одбрану фабрика се користило 14 америчких самоходки М15А1 из времена Другог светског рата. Зато је за наоружавање ЈНА прихваћена понуда Чехословачке и 1969. године у јединице су стигле прве количине ПАТ-ова в.з. 53/59. У документима ЈНА та самоходна оруђа носила су ознаку М53/59. Побољшана возила са изменама на систему веза, електричној инсталацији на оруђу, агрегату и нишанском уређају, уведена у наоружање после 1973. године, означавана су као М53/59/70 или скраћено М53/70.

Оба модела су у сленгу ЈНА постала позната по имену *прага* које се до тада везивало за истоимени камион. Наиме, од 1938. до 1959. у фабрикама у Београду и Марибору израђивани су по лиценци камиони *прага* РН-8. Кроз дугу каријеру у југословенским оружаном снагама заслужили су поверење које су пренели на М53/59. У набавкама које су се продужиле до почетка осамдесетих година у ЈНА се налазило 789 оруђа. Основну тактичку јединицу *прага* чиниле су батерије од шест комада. Оне су уграђене у лаке артиљеријско ракетне пукове ПВО, затим дивизионе у бригаама и пуковима родова КоВ. Због самосталности у снабдевању, организована је у централној Србији, тачније у фабрици „Слобода“ Чачак линија за производњу муниције 30 милиметара.

МОДЕРНИЗАЦИЈЕ У ВОЈНОТЕХНИЧКОМ ИНСТИТУТУ

Крајем седамдесетих година је Војнотехнички институт (ВТИ) ЈНА у Београду почео модернизацију оруђа у намери да се повећа ефикасност гађања брзих циљева. Оригинални ПАТ М53/59 могао се у гађању

савремених авиона, према проценама ЈНА, користити на ефикасном домету максимално од 2.000 метара, уместо до 3.000 метара, како се то наводило у званичним тактичко-техничким карактеристикама *праге*.

У првом пројекту модернизације уграђен је нишанско-рачунарски-хидраулични уређај италијанске производње *Officine Galileo P-36* који је у Југославији добио ознаку *J171*. По лиценци тај уређај се производио за последњи серијски модел троцевца *M55A4B1*. Први функционални модел израђен је 1974. и 1975. године у две варијанте – *J171* и са погоном помоћу мотора *Wankel* који је коришћен на троцевцима *M55A3B1*. После испитивања 1980. године у наоружање је усвојена варијанта на електрични погон односно *J171*. Прорачуни и полигонска гађања показали су да батерија од шест *прага* може да уништи циљ утрошком од 2.000 метака, а са *J171* довољна су три оруђа и 1.000 метака.

Модернизовано оруђе са врло замршеном ознаком *M53/59/70-J171* усвојено је у наоружање ЈНА 1980. године. Али тим формалним чином нису почели послови на преправци оруђа из јединица јер се чекало на резултате наредног корака у усавршавању *прага*. Наиме, на основи модел са уређајем *J171* уграђени су ласерско-рачунарска група (ЛРГ) и даљинска команда оруђа. Паралелно се радило на две варијанте – са шведским уређајем на прототипу израђеном 1984. године и годину дана касније на прототипу са домаћим уређајем. У односу на изворну *прагу*, ефикасност се повећала за осам пута и остварен је користан домет од 3.500 метара у гађању циљева брзине до 500 m/s. Батерије *прага* са ЛРГ требале су да се увезу са осаматрачким родаром за мале висине *жирфа* *M85* по узору на батерије ПАТ-ова 40 mm *бофорс* *L/70*.

Према плановима ЈНА *праге* су требале да се модернизују у три корака – прво је, почев од 1984. године, требали да на око 720 возила буду уграђени нови мотори домаће производње као замена за *T912-2* са роком до 1990. године. Слаба тачка *прага* били су мотори јер нису могли да пруже довољно снаге за покретање возила на тешком терену. У другом кораку модернизације, на око 350 оруђа, требао се уградити *J171* почев од 1985. године, а на остатак од 350 до 370 возила ЛРГ. Планови су каснили у освајењу и зато су само на део возила уграђени мотори и *J171*. У плановима наоружавања предност су добили пројекти развоја новог ПАТ-а калибра 40 mm у једноцевној вучној и двоцевној самоходној варијанти на домаћем борбеном возилу пешадије *M-80A*. Паралелно се радило на уградњи ракетног система *стрела-10M* на *M-80A*. Оруђа са унифицираном шасијом требала су да у последњој декади 20. века замене стари инвентар укључујући *праге*. Пре-

наоружање никада није спроведено јер су оружани конфликти прекинули ланац производње подељен између свих федералних јединица бивше Југославије.

УЧЕШЋЕ У РАТОВИМА

На почетку грађанског рата *праге* су биле подељене између лаких артиљеријско ракетних пукова ПВО (17 подређених корпусима КоВ и по један у Школском центру артиљеријско-ракетних јединица и 1. пролетерској гардијској механизованој дивизији) и дивизиона подређених бригадама родова КоВ. У свим нивоима организације *праге* су биле у мешовитим дивизионима са домаћим ПАТ-овима 20/3 mm *M55* и самохоткам

У РУКАМА ЦИВИЛА

Осим код регуларних снага *праге* су на Балкану биле и у рукама цивила. У једном необичном инциденту 27. фебруара 2001. године, припадници британског контингента пронашли су у селу Горњи Смртићи, код Прњавора у Републици Српској, приватизовано оруђе налази у збирци војног музеја у Лондону.

БОВ-3. Сваки од пет пукова наоружаних ракетним системом *куб-М* бранио се од авиона на малим висинама са 12 *прага* и ракетама *стрела-2M*. Ракетна бригада наоружана балистичким ракетама *луна-М* имала је у свом саставу две батерије *прага* и једну батерију *стрела-1M*. У лето 1991. године *праге* су коришћене у саставу борбених група ЈНА за обезбеђење важне инфраструктуре као што су касарне, мостови и сл. После уласка ЈНА у отворени конфликт са хрватским снагама, од краја лета до примирја 3. јануара 1992. године, *праге* су коришћене за директну ватрену подршку.

Култни статус *праге* су стекле у сукобима вођеним од 1992. до 1995. године првенствено у Босни и Херцеговини. Војска Републике Српске ослањала се на њихову ватрену моћ освајању добро утврђених положаја муслиманских снага које су недостатак наоружања посебно већег калибра надокнађивале бетоном, дубоким рововима и коришћењем кућа и зграда као заклона. Пробојна моћ панцирног метка ПЗО од 60 милиметара на 600 метара удаљености у пракси се показала довољном за пробијање зида од цигала. На отвореном терену рафали *прага* су прекидали сваки покушај покрета муслиманских јединица рафалима тренутних

Ракетни системи ПВО РЛ-4М у првом плану и РЛ-2М у другом плану

метака ТО. У одбрани положаја од масовних јуриша Срби су обично решавали кризу интервенцијом једне или две *праге*. Сам звук кратког рафала имао је снажан психолошки ефекат у босанским котлинама.

На многим *прагама* проведене су теренске провизорне модификације на побољшању заштите посаде, посебно врло изложеног нишанције. Додатне плоче штитиле су посаду од ватре стрељачког наоружања и фрагмената минобацачких мина. На многа возила постављене су антикумулативне завесе од армиране гуме. За заштиту од противничке пешадије на неким *прагама* појавили су се митраљези калибра 12,7 mm M2HB Browning.

Праге су имале мало прилика за примену у основној намени. Једини случај када су обориле противнички авион приписује се посади из 327. моторизоване бригаде ВРС 24. јуна 1992. године када је оборен хрватски МиГ-21 број 103 који се налазио изнад Посавине.

Од марта до јуна 1999. године, у време када су чланице НАТОа предузеле офанзиву из ваздушног простора *праге* из Војске Југославије укључене су у интегрални систем ПВО. *Праге* су размештене на правце очекиваног доласка беспилотних летелица и крстарећих ракета. Забалежена су 57 гађања и према званичним подацима оштетиле су или обориле један авион, две беспилотне летелице и 12 крстарећих ракета.

Каријера *прага* на Балкану сада долази до краја. Све оружане силе настале на развалинама бивше Југославије проводе велику реорганизацију која подразумева драстично смањење броја тактичких једини-

ца и повлачење из наоружања застарелих средстава ратне технике. Током реорганизације Војске Србије, спроведене од лета 2006. до краја јуна 2007. године, *праге* су повучене из наоружања и конзервирани у складиштима стратешких резерви.

Праге ће бити повучене и из наоружања Војске БиХ до краја 2007. године када се завршава интеграција две ентитетске оружане силе у јединствену организацију. Хрватска војска има *праге* у саставу четири бригаде ПВО, али и ће оне ускоро бити повучене из активне службе.

„РАКЕТНА“ ПРАГА

У фабрици *Банијаметал* у Двору на Уни, 1993. године израђен је, на бази самохотке, лаки ракетни систем ПВО *цицибан* тако што су на лафет оруђа 30 мм постављене два лансера за ИЦ самонавођене ракете ваздух-ваздух К-13 (Р-3С) са ловачких авиона МиГ-21. Ракетама се у то време ближио крај животног века па су убрзо замењене поузданијим и савршенијим ракетама К-13М (Р-3Р) на лансерима АПУ-13МТ. На „ракетној“ *праги* лансери су постављени тако да су потпуном сачуване могућности покретања лафета по азимуту и елевацији. Израђено је шест *цицибана* за СВК и два за ВРС.

Праге са ракетним наоружањем коришћене су у одбрани од авиона НАТОа 1999. године. Интеграцијом по два лансера ракете Р-60МК на *прагу* и БРДМ-2 настали су ракетни лансери РЛ-1 и РЛ-2. У борби за већи домет најбољи се показао РЛ-4, са ракетом Р-73 којом се могао погодити циљ на удаљености од 5 километара, на висини од 5.000 метара, при лету брзином до 300 m/s. Породица РЛ-ова укључена је у одбра-

ну Београда 14. априла 1999. године. У то време су ПВО рачунало на технолошко изненађење које су представљале ИЦ самонавођене ракете ваздух-ваздух постављене на возила јер зона уништења тих ракета по висини иде знатно изнад претпоставки НАТОа о могућим изворима ризика за авионе.

У наставку развоја РЛ-ова све наде су положене у Р-73 којима се за достизање већих висина морала повећати брзина приликом лансирања. Зато су на Р-73 монтирани мотори са невођених ракета 240 mm С-24. Прорачуната зона деловања износи од 100 до 9.500 метара, а коси домет до 15.000 метара. Модификовани РЛ-4М уведен је у наоружање 18. маја 1999. године након шест пробних гађања. Идентичан метод повећања брзине, као на РЛ-4М, примењен је код РЛ-2М – на ракете Р-60МК додата су два бустер-мотора са невођеног ракетног зрна калибра 128 mm муња. Са таквом ракетом могли су се достићи циљеви на косој удаљености до 10.000 метара.

РЛ-ови су коришћени у рејону Београда током ноћи. НАТО авиони гађани су четири пута са РЛ-4М. Једна ракета приближила се противничком авиону и активирала се убојна глава, али нема прецизних података о резултату дејства. На Косово се од 2. до 11. јуна 1999. године налазио лансер РЛ-4М из привремене 1. самоходне батерије ПВО.

У завршним данима рата 3. јуна укавала се прилика за дејство на три F-14 у ниском лету. Посаде нису лансирале ракете јер су процениле да су противнички авиони превише далеко. Једним Р-73 гађана су 6. јуна, са ватреног положаја у ширем рејону Призрена, два А-10А који су изводили заокрет на висини од око 7.000 метара. Убојна глава се активирала, а посматрачи са земље из 354. борбене групе уочили су пад једног одбаченог резервоара за гориво.

Александар РАДИЋ

„Прага“ из састава Специјалне бригаде полиције РС у борби за Лоховска брда јужно од Бихаћа

Рахман, Снежана
и Јасмин Бандић

ПОТПУКОВНИК У ПЕНЗИЈИ РАХМАН БАНДИЋ

ВОЈНИЧКЕ И ДРУГЕ РАНЕ

Неколико месеци после опасног рањавања у терористичком нападу септембра 2003, тада тешко повређени мајор Бандић вратио се у војнички строј, у своју војну базу „Добросин“. Али и поред тридесетак гелера, колико још и данас има у телу, и лошег здравственог стања, затим ненадане и преране пензије, Рахман још не успева да оствари своје елементарно право на инвалидски додаток.

Ејно моторно возило типа „лада“ кретало се 24. септембра 2003. путем који се из Лучана стрмо диже према објекту „Гропа“ и, преко пошумљене висоравни, води до села Добросин, из кога су 2001. почели немири на југу Србије. У возилу су били мајор Рахман Бандић и војник возач Владица Субашић, који су, после методско-показне вежбе, пошли из Бујановца према свом сталном пребивалишту у војној бази „Добросин“. На километар од села Лучане, на успону, терористи су сачекали да војно возило прође и онда мучки, с леђа, рафалима из стрељачког наоружања пробушили „ладу“ на десетак места. У том терористичком нападу мајор Рахман Бандић тешко је рањен у пределу главе, слабине и шаке леве руке, док је војник Владица Субашић директно погођен са више метака, али је, захваљујући заштитном прслуку, остао неповређен.

– Тај напад није се могао избећи – казао је у нишкој Војној болници мајор Бандић. – Конфигурација терена на том подручју је таква да, када се већ крене на пут, никад не можете знати шта вас чека.

Срећом, послеоперативни ток тешко повређеног официра протекао је уредно. Неколико месеци после напада мајор Рахман Бандић се вратио у војнички строј, на исту дужност заменика команданта првог моторизованог батаљона. Опет у исту „ладу“. Опет на пут Лучане–Добросин и, опет – код својих војника на базама које обезбеђују административну линију према Космету.

Почетком 2004. мајор Бандић је одлуком министра одбране ванредно унапређен у чин потпуковника, а одмах после унапређења искрено је захвалио за сву бригу која је према њему исказана после рањавања и изјавио: „Срећан сам што сам се лично уверио да се у нашој војсци води брига о сваком човеку и преостаје ми да то и сам више чиним у раду са војницима“.

■ ПОМОЋ У НАЈТЕЖЕМ ТРЕНУКУ

Где је данас потпуковник Рахман Бандић?

Како живи, муче ли га ране? Има ли других проблема и како гледа на своју, сада већ протеклу војну каријеру?

О свему томе разговарамо у дому породице Бандић, са Рахманом, његовом супругом Снежаном и сином Јасмином. Старији син Амел је на одмору.

Рахман Бандић рођен је у Бијелом Пољу 1957, али се са породицом убрзо преселио у Пећ где је и заволео војни позив гледајући војнике како изводе гађања на полигону Бело поље. После завршене Војне академије службовао је у Штипу, обављајући дужности командира пешадијских водова и чета, а из тог периода (1982–1989) највише се сећа честих боравака на терену и добре финансијске и стамбене збринутости. Године 1989. постављен је на дужност заменика команданта батаљона у тадашњем Титовом Велесу. Са дужност заменика команданта батаљона отићи ће у пензију, 17 година касније. Данас са горчином гледа на своје „напредовање“ у Војсци и каже: „Деведесетих година су промене вредности и успостављени неки чудни критеријуми за напредовање. Нисам се никад освртао на то; увек сам гледао напред и са оптимизмом извршавао задатке како најбоље знам и умам“.

Од 1990. до 1992. године Бандић се налази на банијском ратишту где, са својом јединицом, ствара тампон-зону ради заштите цивилног становништва. Потом долази у 78. моторизовану бригаду и посвећује се мирнодопским задацима и обуци војника. Али мир није дуго трајао.

– У рату 1999. водили смо, пре свега, рачуна да нам ниједан војник не настрада. Предузимали смо сталне покрете и били мотивисани за извршавање наменских задатака – каже Бандић.

Рат је прошао, али Бандићева јединица наставља са обезбеђењем праваца који са Космета воде у унутрашњост Србије и обода Копнене зоне безбедности, да би 2002. и посела тај простор. Јавности су добро познати сложеност и специфичност извршавања задатака контроле Копнене зоне безбедности и обезбеђења административне линије према Космету, како због теренских услова рада и живота, тако и због одређеног ризика и потенцијалне опасности од терористичких напада на објекте и људе.

Терористичког напада у којем је рањен, Рахман Бандић се добро сећа, али још више памти људе који су му пружили помоћ у тим најтежим животним тренуцима.

– Чујем се често са војником Владиславом Субашићем, који је својом присебношћу и сналажљивошћу учинио да преживимо напад терориста. До нас је тада, за само седам минута, стигао старији водник Зоран Цветанов и санитарским возилом пребацио нас у Бујановац. Велику захвалност дугујем и начелнику хируршког одељења нишке Војне болнице пуковнику Александру Петковићу и ортопеду потпуковнику Зорану Шћекићу, који су успешно извели неколико операција, али и целом особљу хируршког и ортопедског одељења за сву пажњу коју су ми указивали. Шта да кажем за пуковника Милосава Симовића и друге старешине из моје јединице? Они су ми давали подршку, пружали наду и тако улили нови живот и мени и мојој породици. У тим тешким данима велику моралну, другарску и финансијску помоћ пружили ми је генерални директор Дуванске индустрије Бујановац, Богољуб Томић, а финан-

ПОКЛОН ЗА ДАН ВОЈСКЕ

После опоравка у нишкој Војној болници мајор Рахман Бандић вратио се, почетком 2004, на своју дужност у Копненој зони безбедности. У том периоду базу „Голема чука“ обишао је тадашњи министар одбране Борис Тадић, који је поздрављајући мајора Бандића нагласио да су такви људи стуб наше војске и да ту нема никакве дилеме. – Начин на који он обавља посао данас – рекао је Борис Тадић – говори да наша војска има довољно виталности за сва искушења. Колико се председнику Републике Србије Борису Тадићу урезао у памћење лик храброг и стаменог мајора сведочи и податак да је он, за овогодишњи Дан војске Србије, по команданту Четврте бригаде КоВ пуковнику Милосаву Симовићу, послао поклоне и упутио жеље за добро здравље потпуковнику у пензији Бандићу. Стално интересовање за здравствено стање Рахмана Бандића и његов опоравак исказују и министар одбране Драган Шутановац, начелник ГШ ВС генерал-потпуковник Здравко Понош, командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић и припадници Четврте бригаде КоВ.

Рахман Бандић, после повратка у строј 2004. године, са тадашњим министром одбране и начелником Генералштаба на бази Голема чука

ЗАШТО?

– Од уласка у Копнену зону безбедности – каже Бандић – покушавали смо да успоставимо добре односе са албанским становништвом и поверење. У томе смо несумњиво успели. Колико смо пута само превезли мештани на путу Добросин–Лучане, пружали помоћ приликом квара возила, лечили људе, пребацивали децу до школе и делили маренду са њима.

Односи припадника Војске и локалног албанског становништва временом су постајали све бољи, али управо је то сметало екстремистима и терористима, што је терористички напад код Лучана и показао. Истрага поводом тог терористичког акта указала је на два осумњичена лица, која су избегла на простор Косова и Метохије. Шта би Рахман Бандић рекао нападачима када би их данас срео?

– Питао бих: „Зашто?“ Је ли то хвала што смо вашу децу возили у школе, болнице и давали им чоколаде?

сијски директор Бање „Врело“ Драган Манасијевић омогућио ми је да током опоравка користим све бањске капацитете. Такви људи дали су ми снагу да упорно вежбајем у колицима и убрзо се вратим на свакодневне родне задатке – прича Бандић.

О каквом старешини и човеку је реч довољно говори то да после рањавања и опоравка није искористио ни боловање које је добио. – Првог дана после доласка на посао отишао сам у базу „Добросин“ и прошао поред места где сам био нападнут. Хтео сам да дам пример мојим војницима и старешинама.

ПЕНЗИЈА

Храбри Рахман је до данас остао пример за све у врањској бригади, тако да је ванредно унапређење у чин потпуковника несумњиво дошло у праве руке. Нажалост, за Рахмана Бандића су опет дошли тешки дани, овог пута због бирократских и административних заврзламама. Прво је потпуковник Рахман Бандић пензионисан заједно са још 600 потпуковника који су имали више од тридесет година радног стажа, а нису имали завршену командно-штабну школу. - Када су ми рекли да идем у пензију – сетно говори – као да су ми рекли да сам добио рак. Гром ме погодио.

Здравствено стање потпуковника у пензији Рахмана Бандића је, иначе, тешко, има проблеме са кичмом, пршљенови су страдали, а у телу има 30 крупнијих гелера. Често се шали са пуковником Милосавом Симовићем како само он у Војсци Србије има више гелера у телу од њега.

– После одласка у пензију питао сам да ли ме следује неки инвалидски додатак. Четири пута сам писао, али увек су ми одговорили да немам права – каже Рахман. Невероватно. У потпуковника Рахмана Бандића терористи су испалили 176 метака из митраљеза 7,62 mm у тренутку када је обављао свој редовни војнички задатак. Само захваљујући врсним докторима једва је „претекао“, како људи овог краја воле да кажу, а данас, по бирократским службеницима – он нема права на инвалидски додатак.

Скромност Рахмана Бандића краси и његову породицу, коју чине супруга Снежана и синови Амел и Јасмин. Рахман је Снежану упознао у Штипу, заволео је и оженио 1984. године. Стан од 57 квадратних метара добили су у Бујановцу десет година касније и, како кажу, задовољни су јер „боље ишта, него ништа“. Волели би, због економске перспективе и образовања деце, да се преселе у Врање или Ниш, али за сада су ту где јесу. Снежана ради у бујановачкој Дуванској индустрији, синови завршавају школе, а највећи проблеми породице Бандић јесу они финансијски. - Тешко је, новца увек мало – говори Снежана. – Синови не раде и све је на нама. Ипак, економишемо некако и сналазимо се. Рахман би и у пензији нешто да ради, али посла у администрацији нема, док физичке послове он не сме да прихвати због здравственог стања.

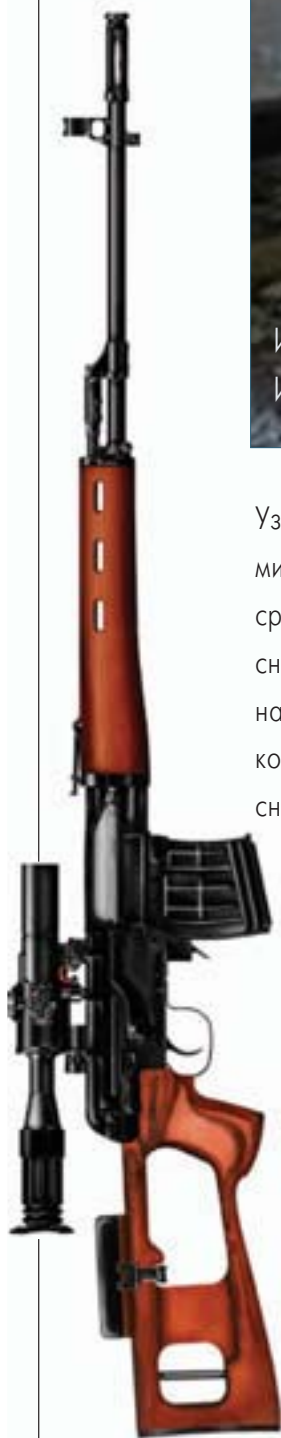
Рахманов син Јасмин завршио је средњу економску школу. Сада жели да упише факултет у Нишу. О позиву официра није размишљао. Како рече, из куће не носи лепа искуства о очевом послу. - Знам да нам је отац увек недостајао – каже Јасмин – и да га никад са нама није било на летовањима, свадбама, прославама или празником.

Јасминове речи постају јасније у светлу сурове истине да је потпуковник Рахман Бандић две трећине свог породичног живота провео на логоровањима, стрелиштима, полигонима, базама, у Копненој зони или у касарнама, док је само трећину тог времена провео у кругу породице. Није га било у кући ни када су му се рађала два сина, али супруга Снежана, ипак, помирљиво говори: Мислим да је Рахман рођени војник и да је изабрао прави позив, а ја сам временом навикла да будем жена официра.

Нема сумње да лик Рахмана Бандића обједињује упечатљив збир особина које красе већину старешина и војника бригаде која чува мир на југу Србије. Њих одликује велико срце, професионализам, војничка вештина, срчаност, храброст, међусобно другарство, солидарност и велики углед у региону где живе и раде. Својим људским и професионалним квалитетима они су стекли поверење не само српског живља у општинама Трговиште, Бујановац, Прешево и Врање, већ и Албанаца и, на тај начин, умногосте допринели реализацији државне политике.

У том контексту потпуковник у пензији Рахман Бандић представља упечатљив пример самопрегора, истрајног рада, пожртвовања и коректног односа официра који је дао велики допринос ширењу поверења између мештана и државе. Преживевши терористички напад, после опоравка, он се са још већим еланом посветио продубљивању веза и стварању добрих односа између припадника војске и локалног албанског становништва. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ИСКУСТВА
ИЗ ИРАКА

РАТ СНАЈПЕ

Уз импровизована
минско-експлозивна
средства, устанички
снајперисти наносе
највеће губитке
коалиционим
снагама

Током првих месеци, па чак и година окупације Ирака, коалиционе снаге често су биле изложене ватреном дејству устаника из дугих цеви различитих калибра. Заједничка одлика свих тих напада била је углавном слаба прецизност стрелца. Показало се да није довољно само усмерити цев према непријатељу, повући обарач и *иншалах* (ако то Алах жели), метак ће погодити циљ. За обуку доброг стрелца, а поготово снајперисте, потребан је квалитетан и дуготрајан тренажни период.

Данас ирачка герила показује све већи степен софистицираности у својим активностима, те је тако и снајперистима посвећено много више пажње.

■ ТАКТИКА СТРЕЛАЦА

Западно поимање снајперисте подразумева врло квалитетног стрелца са врхунски прецизном пушком, камуфлираног до те мере да је невидљив оку, па и двогледу противника, који уз то често дејствује са одстојања која су већа од 1.000 метара.

Међутим, ирачки снајперисти немају адекватну опрему нити обученост, тако да су одлучили да *смање* одстојање од непријатеља. То не само да им осигурава погодак, већ пружа и могућност да нађу слабу тачку на панциру противника. Пошто делују махом у урбаној средини, где им је неопходна велика покретљивост, преуредили су возила тако да је стрелац сакривен у пртљажнику, одакле може несметано да дејствује.

На задњој страни возила, често баш на самом фару, направе се два отвора, горњи за оптички нишан, а доњи за цев пушке, док се пртљажник обложи душецима и јастуцима како би се пригушио одјек пуцња. То није нова тактика, јер је још ИРА користила преуређену *мазду* за нападе на британске војнике у Северној Ирској, као и *вашиingtonски снајпериста* Џон Алан Мухамед, који је током 2002. године терорисао главни град Америке.

Возач тада уједно има и улогу осматрача, који бира циљеве и паркира возило тако да снајпериста може уочити мету. После испаленог хица, аутомобил се укључује у саобраћај и нестаје у реци возила пре него што коалициони војници схвате шта се догодило. Понекад снајперски тим може имати три члана, и тада се први креће на мопеду, што му даје највећу покретљивост, осматра и бира циљеве. У ређим случајевима, трећи члан зауставља америчку патролу и, глумећи симпатизера коалиције, упозорава их на постављено минско-експлозивно средство (које је поставио тим снајпериста), те саветује кретање споредним улицама, усмеравајући патролу ка снајперској заседи. Амерички војници су, након откривања првог преуређеног аутомобила, у врло кратком временском интервалу пронашли још четрдесетак сличних возила.

Ватра се отвара са одстојања која су често мања од 50 метара. Тада се најчешће нишани у главу, јер метак пробија шлем од кевлара, или у надлактицу са бочне стране, како би

РИСТА

цима. Затим су то митраљесци на *хамерима*, а потом војни свештеници, за чије убиство је расписана награда од 10.000 долара. Болничари су следећа мета, после њих преводиоци и везисти, а тек на крају, што је занимљиво, командни кадар.

Мада велику већину снајпериста чине Ирачани, међу њима су идентификовани и странци, од којих се најчешће помињу Чечени, због свог борбеног искуства. Неки од странаца су врло квалитетни стрелци, као што показује дуел који се одиграо 14. децембра 2005. у Салман Паку, када је устанички снајпериста са одстојања од 852 метра хицем из румунске снајперке ПСЛ калибра 7,62x54 мм уз немачки оптички нишан, за само 15 сантиметара промашио главу Диларда Џонсона, америчког снајперисте. Џонсон га је погодио својим другим хицем из снајперке ДМР у калибру .308 Winchester, а његов осматрач је неутралисао противничког снајперском пушком Barrett калибра 12,7 мм. Убијени снајпериста није био Ирачанин, већ Сиријац, и сматра се да је до своје погибије усмртио више од 20 коалиционих војника.

■ ОРУЖЈЕ УСТАНИКА

Ирачки устаници углавном користе оружје заостало из арсенала војске Садама Хусеина. То су совјетска снајперска пушка СВД Драгунов, румунска ПСЛ, те ирачке *ал кадесија*, у калибру 7,62x54 мм, те *табук* у калибру 7,62x39 мм. Према западним схватањима, ово нису праве снајперске пушке, већ пушке за прецизног стрелца којима се дејствује до одстојања од 600 м. Занимљиво је да СВД, ПСЛ и *ал кадесија*, иако врло сличне и у истом калибру, немају међусобно изменљиве оквири. Оптички нишани су најчешће румунски ИОР, југословенски ЗРАК и кинески ПСО-1 са четвороструким увећањем. Муниција 7,62x54 мм је снајперски метак 7Н1 или пробојно-запаливи 7Б-3 (Б-32), с тим да се први користи када је важнија прецизност, а потоњи због пробојне моћи, што је од посебног значаја с обзиром на панцире војника коалиције. Тврди се да зрно метка Б-32 пробија челичну плочу дебљине 10 мм на одстојању до 200 метара у 80 одсто случајева.

Осим наведених, користе се заплењене америчке снајперске пушке и ловачки карабини са оптиком. Тако је један снајпериста карабином *ремington 700* у калибру .308 Winchester, са надвожњака гађао

ПУШКА ТАБУК

Снајперска пушка *табук* је, према западним мерилима, намењена прецизном стрелцу, који делује на одстојањима од 200 до 400 метара, која су предалека за АК-47, а мања од оних за које су обучени снајперисти. Развијена је уз помоћ наменске индустрије СФРЈ и заснована је на пушкомитраљезу РПК-47, од ког је преузето лежиште затварача. Дејствује само јединачном ватром, како би се избегло прегревање цеви које знатно скраћује рок употребе. На цев се могу по потреби монтирати скривач пламена или разбијач пуцња. Уз цев дужине 520 мм, ова пушка чак и са стандардном муницијом 7,62x39 мм има потпуно задовољавајућу прецизност на одстојању до 400 м, што и јесте њена основна намена. Користи стандардне оквири за АК-47. Мада се у западним медијима често погрешно назива *тобок*, *тобук* или чак *тобрук*, име је добила по месту значајне битке у време пророка Мухамеда.

ОБУКА ТАЛИБАНА

Охрабрени резултатима устаника у Ираку, авганистански талибани су такође основали школу за снајперисте на југу земље, где су им инструктори домаћи стрелци или експерти из других арапских земаља. До сада су талибани, према британским изворима, исказали врло слабо стрелачко умеће, а Американци процењују да је шанса да погоде metu величине војника само пет одсто.

возаче америчких војних возила у пролазу. С обзиром на кретање возила и потребно претицање при нишањењу, очигледно је у питању био квалитетан стрелац, јер је за само неколико дана убио 10 возача, с тим да је у једном дану забележио четири поготка у главу. Недуго након тога је убијен.

Однедавно устаници располажу врло квалитетном и моћном снајперском пушком Steyr HS50 у калибру 12,7 мм. Произвођач Штајер-Манлихер је ово оружје први пут приказао на сајму наоружања Shot Show у Лас Вегасу 2004. године. Реч је о једнометки са обртночепним затварачем, дужине 1.370 мм, с тим да је дужина цеви 833 мм, масе 12,4 кг са интегралним склопивим ножицама, без механичких нишана, са Пикатини шином за оптички нишан. Сила окидања обрараца подешена је на 1,8 килограма.

Иранска полиција је, 2005. године, купила 800 таквих пушак за борбу против кријумчара дроге. Њихова цена је око 19.500 долара по комаду. Укупна вредност уговора износила је близу осам милиона британских фунти. Влада Аустрије, земље која није чланица НАТОа, одобрила је продају и поред протеста британске владе. Према америчким изворима, непуна два месеца после обављене испоруке, један амерички официр у Ираку погођен је и убијен танетом калибра 12,7 мм за које се сматра да је испалено из ове пушке, чији пробојно-запаливи метак, који производи Иран, са лакоћом пробија сваки панцир, па и оклопљени *хамер*, до одстојања од око 1.600 метара. Током неколико месеци, а посебно у фебруару 2007. године, америчке снаге у Багдаду заплениле су скоро стотину снајперки ХС50, а сматра се да је до сада око 170 америчких и британских војника убијено из овог оружја. Ирански председник Ахмадинежад демантовао је да Иран снабдева устанике оружјем, али америчке војне власти тврде како је провером серијских бројева установљено да је реч о пушкама које су испоручене Ирану.

■ ЏУБА СЕ ВРАТИО

Током претходних година у више наврата помињан је Џуба, *багдадски снајпериста*, који је, како се тада тврдило, убио неколико десетина америчких војника из пушке *табук*, користећи увек само један метак, у складу са мотом западних снајпериста *one shot-one kill* (један хитац-један погодак). До сада није дефинитивно утврђено да ли је заиста реч о једној особи или је у питању више стрелаца, али је, по америчким изворима, Џуба можда ухваћен 2. јуна 2005, када је са око 75 метара погодио америчког војника који је преживео захваљујући панциру, а ирачки војници су при претресу аутомобила открили стрелца. Са друге стране, према званичном саопштењу Министарства унутрашњих послова Ирака, 29. новембра 2006. ухапшен је Али Назар Ал-

Џубури, познат као багдадски снајпериста. Џубури може асоцирати на надимак Џуба. Међутим, крајем Рамазана, у сунитским деловима западног Багдада становништву се у виду поклона делио компакт диск са називом *Џуба се вратио*, титлован на енглеском језику. На њему командант тзв. *Багдадске дивизије снајпериста* тврди да Џуба није убијен, говори о њему као хероју, а потом се виде групе стрелаца који вежбају гађање из пушка М16 са оптичким нишаном и на крају снимци 28 засебних напада снајпериста уз различите коментаре. На једном од њих, стрелац каже: „У овој пушци имам девет метака и то је поклон за Џорџа Буша. Ја ћу убити деветоро људи“, а потом остварује своје обећање.

На другом снимку се види и чује како снајпериста нишани у митраљесца на *хамери*, док га осматрач упозорава да у близини има доста цивила. „Само тренутак“, каже снајпериста, потом се чује пуцањ и види митраљезац који пада унапред, док стрелац додаје „Аллаху екбер“. На ЦД-у се посебно говори о психолошко-пропагандном значају снимања америчких војника који падају погођени хицем снајперисте и наводи да то има далеко већи утицај на непријатеља него било која друга врста оружја.

Такође се наглашава да су устаници, као приручник, током обуке користили књигу *Врхунски снајпериста (The ultimate sniper)*, чији је аутор пуковник marinaц у пензији Џон Плестер. Ова позната књига је први пут објављена 1993. године, и поједини извори је називају „снајперском Библијом“. Поново је објављена 2006, употпуњена искуствима из Авганистана и Ирака. Устаници су заиста пронашли врло квалитетан уџбеник.

■ ПРОТИВСНАЈПЕРИСТИ

Током фебруара 2007, само у Багдаду забележено је 36 напада снајпериста на америчке војнике, од којих је најмање осам имало фаталан исход. Ово је навело коалициону команду да своје снајперисте употребити у улози противснајпериста. Теоретски гледано, то је најефикаснији начин деловања не само против устаничких стрелаца, већ се тако може осујетити постављање импровизованих минско-експлозивних направа (IED, *Improvised explosive devices*), али и спречити нападе на колоне возила. Међутим, за разлику од 2003, када је један снајпериста имао 32 поготка за 12 дана, сада се понекад догоди да вод снајпериста током целог турнуса, који у Ираку траје седам месеци, забележи само неколико погодака. Разлога има више, а један од њих је да су преживели устаници постали неупоредиво искуснији. Будући да углавном дејствују у близини места становања, они знају локације на којима Американци постављају снајперска гнезда, а уз то су развили и мрежу осматрача, чији су чланови чак и чобани, или деца која их обавештавају о кретању снајпериста.

Према статистичким подацима, до сада су минско-експлозивна средства узрок смрти 998 америчких војника, односно 35 одсто погинулих. Није установљен тачан број погинулих услед дејства снајпериста, али се наводи да су 272 војника „погинула услед погодака из непријатељског стрелачког наоружања“, а још 425 „као последица недефинисане непријатељске ватре“.

Како се један наредник сликовито изразио: „Они већ знају куда идемо, пре него што тамо стигнемо“. По наређењу претпостављених, снајперисти морају носити шлем и панцир, што их додатно омета и успорава, поготово ако се има на уму да током 10-недељног снајперског курса у САД они никад не носе ту врсту опреме. Пошто су амерички снајперисти имали обичај да неутралишу сваку потенцијалну претњу, дешавало се да настрадају невини телефоне, јер се њима понекад активирају IED. Такође су убијани Ирачани који су ходали поред пута носећи лопате и ашове, којима се могу укопати IED, иако је често била реч о обичним ратарима или грађевинским радницима који су ишли на посао.

Новинар британског *Индепендента* је застао на празном путу северно од Багдада и изашао из аутомобила да обави разговор сателитским телефоном, али је хицем упозорења отеран са тог места, јер се учинио сумњив снајперисти на положају америчке јединице удаљене неких 800 метара. Из наведених разлога, команда је снајперистима наредила да се ватра може отворити само „по особама које показују јасне непријатељске намере или се ангажују у непријатељској делатности“.

Задатак снајперисте носи и одређене ризике, јер они дејствују у малим одељењима од два до шест војника, те лако могу бити изложени нападу устаника. Тако су у јутарњим сатима 21. јуна 2004. убијена четворица marinaца који су на крову двоспратне куће у изградњи, само 800 метара од базе своје јединице, осматрали и штитили главну саобраћајницу кроз Рамаду, тзв. *Route Michigan*. Они су заменили претходно одељење око један сат ујутро, и по наређењу су се јављали бази на сваких 30 минута све до 7,30. Након тога су заћутали, али је у таквим случајевима уобичајен поступак да се одељење остави период од два часа за успостављање везе. Ако у томе не успе, одељење треба да се врати у базу, или се ка осматрачници упућује одељење за брзо реаговање (QRF, *Quick Reaction Force*). Међутим, у овом случају је тек око 11,30 патроли, која се већ налазила у том делу града, наређено да обиђе осматрачки положај. На крову зграде затекли су тела убијених marinaца, од којих су тројица усмрћена хицем у главу, а четврти са више погодака у тело, а једном је пререзан врат. Маринци нису испалили нити један хитац. Истрага је утврдила

да је, по изласку сунца, одељење којим је командовао каплар Паркер, једини обучени снајпериста, прешло у стање 50 одсто приправности, што значи да су двојица marinaца спавала, а двојица осматрала. Четворица Ирачана су се, вероватно одевени као грађевински радници, повила на кров зграде и на још неутврђени начин, фактички без пруженог отпора, убила маринце. Узели су две снајперске пушке, четири М16, 24 оквира за М16 и осам ручних бомби, а уз то и ИЦ нишан и кодирани радио *PRC-119F*, те панцире и чизме. Мада појединци сматрају да каплар Паркер као командир одељења сноси највећи део кривице, његова удовица је изјавила да јој се он месец дана пре погибије пожалио на чињеницу да их претпостављени шаљу увек на исто место, истим путем, у исто доба дана, тако да неће бити чудо ако неко погине. Годину дана касније уништено је и шесточлано одељење маринских снајпериста у Хадити.

Амерички извори наводе да устаници у Ираку с временом показују све већи напредак у руковођењу, командовању и извођењу својих операција, што свакодневицу коалиционих снага чини тежом и неизвеснијом. ■

Др Александар МУТАВЏИЋ

СЛОВЕНЦИ У ЕВРОПСКИМ БОРБЕНИМ ГРУПАМА

Од почетка јула, две јединице Словеначке војске, моторизована чета и вода војне полиције, ангажоване су у саставу борбене групе Европске уније (ЕУ) са јединицама из Италије и Мађарске. Словеначки контингент у саставу ове групе броји 195 припадника од којих је 168 из 20. моторизованог батаљона из Цеља и 27 припадника вода војне полиције.

За логистичку подршку ангажовано је седам теренских возила, 15 лаких оклопних транспортера валук и 21 теретни камион. Мандат јединица у саставу борбених група је шест месеци.

Борбена група ЕУ је вишенационална здружена јединица, најчешће јачине батаљона, ојачана елементима борбене подршке и логистике, спремна за брзо реаговање на кризним подручјима удаљеним до 6.000 километара од Брисела. Борбена група је спремна за покрет у року од 15 дана и способна за самостална дејства од 30 до 120 дана. Активира се на захтев УН са најчешћим задацима на спречавању конфликта, раздвајању зарађених страна, евакуацији из угрожених подручја и помоћи при извођењу хуманитарних операција. ■

ПРИПРЕМЕ ЗА ВЕЖБУ „ADRIATIC EAGLE 2007“

У Сплиту је одржана завршна планска конференција за међународну вежбу специјалних јединица земаља чланица потписница Јадранске повеље (Хрватска, Македонија и Албанија) „Adriatic Eagle 2007“, која ће бити одржана почетком септембра на војном полигону Удбина и у Делницама.

Носилац организације вежбе је батаљон за специјална дејства, уз помоћ америчких инструктора. Уз вод из састава овог батаљона, учествоваће и авиони хрватског РВ, те тимови специјалних јединица оружаних снага Албаније и Македоније.

РУСКА БАЗА ЗА АТОМСКЕ ПОДМОРНИЦЕ

Русија планира да на Камчатки, полуострву на Далеком истоку, изгради базу за стационирање својих нових ракетних подморница. База ће бити изграђена у граду Виључинск и биће опремљена инфраструктуром потребном за одржавање борбене готовости подморница и живот посаде и чланова њихових породица.

Први становник нове базе биће најновија ракетна подморница „Јуриј Долгоруки“, која ће са две нове, из такозване „кнежевске серије“, заменити остареле подморнице типа 667 БДР, из састава Тихоокеанске флоте. Русија планира да до 2017. за модернизацију своје ратне морнарице изгради осам ракетних подморница типа 995. ■

UNAMID – МИРОВНА МИСИЈА ЗА ДАРФУР

Савет безбедности УН прихватио је резолуцију којом ће у Дарфур, ратом разорени регион Судана и поприште највећег геноцида данас, најкасније до 31. децембра ове године, у саставу мисије UNAMID распоредити око 26.000 припадника мировних снага.

Ово ће бити прва заједничка мировна мисија УН и Афричке уније, а замениће 7.000 слабо опремљених и логистички недовољно подржаних миротвораца Афричке уније, који својим присуством и активностима у Дарфур у нису били у стању да зауставе насиље.

У будућем контингенту доминираће војници из афричких земаља, што је и био услов Судана да прихвати долазак мировне мисије. Од укупно 26.000 припадника, њих 19.550 ће бити професионални војници, 3.770 припадници међународне цивилне полиције и 2.660 специјалци. ■

ГРУЗИЈА У МИСИЈИ У ИРАКУ

Грузија се до сада показала као највернији савезник САД у мисији у Ираку. Број грузијских миротвораца од 70 у 2003. године повећао се на 850 у 2005, с тенденцијом даље јачања мировног контингента. Као доказ привржености политици САД у борби против тероризма и чланству у НАТО, грузијски парламент је донео одлуку о новом, етапном повећању својих снага на више од 2.000 припадника.

У складу са таквом одлуком првих 700 припадника грузијских специјалаца је већ у Кувајту на тронедељној припреми, одакле ће бити премештени у коалициону базу „Делта“ у Алкуту, ирачком градићу на граници према Ирану. Други део предвиђених снага ће до половине августа, након исте процедуре, бити пребачен у Алкут чиме се комплетира мировни контингент из те земље. Његов основни задатак биће помоћ и обука ирачких граничара, непосредно обезбеђење границе према Ирану и пресецање путева преко којих се кријумчаре оружје и наркотици.

Због важности задатака, јер се град Алкут налази у „црвеној“ зони повећане опасности, најављена је могућност да се грузијски контингент ојача деловима коалиционих снага из других држава. ■

О С В Р Т   Н А   И З Л О Ж Б У   П А Р Т Н Е Р   2 0 0 7

КВАЛИТЕТ ОТВАРА ТРЖИШТЕ

Многи посетиоци сајма наоружања сложиће се у једном – да је било изложено много више средстава НВО него на претходним смотрама. Зато је и интересовање пословних партнера било очекивано. А да ли ће производи наше наменске индустрије наћи и своје иностране купце, што је и циљ оваквих манифестација, видеће се ускоро.

Када је 29. јуна на Београдском сајму отворена капија за све који желе да виде смотру наоружања и војне опреме *Партнер 2007* и када су на конференцији за новинаре подељене захвалнице организаторима и учесницима те манифестације, излагачи су могли да одахну. Њихова сајамска мисија је завршена – приказали су своје новитете и чекају склапање уговора, посебно са иностраним партнерима. А последњи сати сајма представљали су задовољство за многобројне љубитеље наоружања, јер им се указала прилика да непосредно од представника фирми чују са каквим су конструкторским новинама дошли. Овога пута без журбе, притиска, обавезе, сасвим опуштено и са великом дозом поноса.

■ НАСТУП ЈУГОИМПОРТА

А шта је све могло да се види током четири сајамска дана? Највише експоната је, свакако, било на штанду највећег излагача и суорганизатора *Партнера 2007 Југоимпорта – СДПР*. Они су интегрисали наступ безмало целе наменске индустрије – двадесет предузећа. Изложена су средства која су у фази развоја или су у почетној производној фази, а која *Југоимпорт – СДПР* ради заједно са својим партнерима – установама Министарства одбране, Војнотехничким институтом, Техничким опитним центром, али и са произвођачима.

У обилазак кренимо од *Застава-оружја*, јер је, како је рекао заменик директора *Југоимпорта – СДПР* мр Ненад Милорадовић, Крагујевац колевка српске војне индустрије. Директор те фабрике Зоран Алексић и његови сарадници представили су део изложених средстава – тактичку пушку *винчестер* и новитет – фамилију полуа-

утоматских карабина, чија је основа аутоматска пушка М 77. У новом издању је и популарна аутоматска пушка М21, сада са видним побољшањима – оптоелектронским нишанским уређајем и тзв. топ лампом.

Застава-оружје приказала је и део цивилног програма који извози на америчко тржиште, те фамилију пиштоља ЦЗ 99 *шкорпион* и ЦЗ 05, али и комплетан стрељачки програм – од фамилије аутоматских пушака *калашњиков*, пушкомитраљеза и пушака у Нато калибру, до *црне стреле*. Ту је и ведета осамдесетих година, један од најбољих топова на свету тог времена, у калибру 30 мм. Пре 12 година развијен је и топ са двоструким храњењем и он се на сајму налазио испред хале III у варијанти *видре*, као и два противавионска топа калибра 30 мм.

Иако је на сајму био скромно представљен производни програм *Првог партизана* из Ужица, њихови резултати су сјајни – дуго година имају одлично успелене капацитете и махом извозе своје производе.

Директор *Крушика* Јован Давидовић имао је и разлога за славље јер је из Никинаца добио радосну вест – реч је о пријему друге серије невођене артиљеријске ракете за вишестепени бацач ракете за једну европску земљу. То је, како је истакла Снежана Миловановић, потврда да квалитетан производ увек нађе купца. Она је додала:

– Већина уговора које сада реализујемо јесу развојни задаци, јер купци траже нешто ново, а како ми немамо довољно новца за развој, користимо прилику да преко извозног уговора направимо и нешто ново и побољшамо постојећа средства. Очеку-

јемо и нови уговор за модификацију *маљутке*, коју развија ВТИ, у сарадњи са СДПР-ом. Такође, повећавамо домет мина и минобачача које производимо.

Југоимпорт – СДПР је, заједно са својим пословним партнерима – Компанијом EdePRO и Војнотехничким институтом представио и далекометне ракете 122 мм, домета 40 км, затим нову гранату 105 мм, са јединицом генератора гаса, која повећава домет за око 30 одсто и коју је развио ВТИ, а произвела *Слобода* из Чачка. Ту је и далекометна артиљеријска граната 155 мм, домета 44 км, и будућа звезда, а надају се и адут наше војне индустрије – пројектил V-LAP са гасогенератором за повећање домета и ракетним мотором. Користиће је нова НОРА Б-52, а очекује се да ће домет бити 65 километара.

На штанду *Југоимпорта* – СДПР били су изложени и неки од оптоелектронских система које развијају већ више година, на пример, дневно-ноћна нишанска справа са термовизијском камером. Тај прототип је урађен у сарадњи са Институтом са физику и предузећем МПТ ИНФИЗ из Земуна. Приказана је и верзија те справе прилагођена тенку Т-55.

Основа за савремени концепт ратовања, тзв. мрежно-центричног ратовања, јесте командно-информациони систем. Тај систем је развио *Југоимпорт* – СДПР у сарадњи са Електронским факултетом из Ниша. Он омогућава сваком команданту, до најнижег нивоа дејствујућих јединица, да има виртуелну слику бојишта, или, како се каже, заједнички слику – сви имају исте податке да би се олакшало командовање, повећала брзина реакције, олакшало учовање циљева и смањиле „магле рата“ – неизбежна конфузија

МОТОРНА ИНДУСТРИЈА

Није ни мало необично што су се на Међународном сајму наоружања и војне опреме *Партнер 2007* као представници моторне индустрије Србије појавиле само две фабрике: *Застава камиони* из Крагујевца и *Фабрика аутомобила Прибој* (ФАП), јер су управо оне, уз мариборски ТАМ, биле носиоци развоја индустрије моторних возила у некадашњој Југославији. Све што је оружаним снагама у то време било потребно силазило је са производних трака тих трију фабрика.

Времена су се, међутим, променила, али стручњаци у тим фабрикама нису ни једног тренутка сметнули с ума непрекидну потребу одбрамбеног система земље за превозењем људи и сваковрсне борбене и неборбене технике. Из разговора са дипломираним машинским инжењерима Милованом Новаковићем (*Застава камиони*), Владаном Николићем и Мирославом Матовићем (ФАП) сазнали смо да њихове фабрике могу и данас да одговоре захтевима наше војске кад је реч о испоруци одређеног броја моторних возила различитих намена.

Да то није фраза сведочи ново *заставино* возило „турбо ривал 4 x 4“. Тај четвороточкаш може да се прилагоди разним потребама – почев од возила за превозење мањег броја људи под пуном ратном опремом и разноврсног материјала, па до противпожарног и санитетског возила. А ако му се угради продужена кабина и јачи мотор, онда се лако „претвара“ у покретну радионицу.

ФАП из Прибоја је понудио програм који чине двоосовинска, троосовинска и четвороосовинска возила са погоном на све точкове. Реч је о три врсте возила: теренском возилу за посебне намене (FAP 1118 BS/36 4x4) носивости четири тоне, возилу за експлоатацију у тешким земљишним условима (FAP 2228 BS/AV 6x6) носивости седам тона и вишенасанском теренском возилу (FAP 3035 RBS/AV 8x8) носивости 10 тона.

Кад је реч о војним потребама, пажња је усмерена, пре свега, ка моделу означеном бројком „1118“, јер то возило треба да замени данас већ увелико застареле ТАМ-ове камионе. Фапова „хиљадустоосамнаестица“ је прототип који је прошао сва фабричка испитивања, а опитовања у ТОЦ-у приводе се крају. Очекује се да би требало да почетком идуще године са *Фапових* производних трака сиђе нулта серија тих савремених теренских возила. Њихова намена је вишеструка јер могу да се користе за превозење војника, тран-

спортовање материјала, за вучу оруђа, а и као платформе за постављање артиљеријских средстава различитог калибра и величине, чија маса не прелази четири тоне.

Друго *Фапово* возило је усавршена варијанта старијег модела – ФАП 2226 6x6. На том возилу је нов мотор који задовољава нормативе ЕУРО-3, повећана му је носивост, мењач је савременији, а уграђене су и нове осовине које омогућавају већу покретљивост. Шасија је остала иста. На њу је могуће поставити посебне кабине за веће покретне радионице, разне лабораторије и опрему за командовање (командно возило) и, што је важно – модификовано возило је оспособљено за вучу хаубице калибра 155 мм.

Сви камиони имају пнеуматике који се у току војне могу допуњавати, а у случају да их пробуши пушчано или неко друго зрно – возило може да превали око 50 км – до прве покретне војне радионице или некаког сервиса где ће оштећена гума бити замењена.

Треће возило (модел 3035) је виђењо и као платформа за напу даљокометну НОРУ. За ово возило могуће је прикрити посебну приколицу велике носивости (производ *Гоше* из Смедеревске Паланке) намењену превозењу врло тешких терета (тенкови и друга оклопна возила). Возила те врсте су некада увожена. Ако треба, она се данас у ФАП-у могу производити, јер су у целости сачувани капацитети и технологија.

Из ФАП-а с нескривеним задовољством истичу како су већ потписали, или им предстоји потписивање, више уговора о извозу производа у неке земље Блиског истока.

на бојишту. Систем је развијен је у оквиру пројекта модернизације тенка М-84 и сваки командир тог тенка има тај уређај. Као подлога служи дигитална карта.

Југоимпортова звезда је и вишенаменска оптоелектронска мултисензорска платформа направљена за командира тенка. За савремено бојиште битна је одлика система да омогући аквизицију циља на бојишту и пре визуелног контакта.

У свету постоји тежња да се за потребе специјалних и уопште лако мобилних снага развијају што лакша, а што далекометнија оруђа за подршку. На сајму је приказана нова генерација минобацача 60 mm за цеви дужине 1.200 и 1.500 mm, домета око шест километара, што је више од стандардних минобацача следеће класе 82 mm, а задржане су све остале одлике стабилности и брзине ватре. Минобацач је лако преносив, јер има мање од 25 kg.

Била је изложена и модулarna погонска група МПГ 780, коју ради 14. октобар, за модернизацију тенкова серије Т. Има вишегориви мотор снаге 780 КС, седмостепену трансмисију, ваздушни филтер високог квалитета, компактне димензије и, што је важно, замењује се за мање од 15 минута.

На Југоимпортовом штанду био је и ИРИТЕЛ, водећа кућа у области електронике и телекомуникација у Србији. Верица Маринковић објашњава да је на сајму изложен део њиховог производног програм из области радио-комуникација. Реч је о три уређаја за електронски рат – дигитални радарски пријемник који је урађен у оквиру модернизације радара П-12. Тестиран је и у функцији. Затим, то су целуларни ометачи који су применљиви и за цивилне и за војне сврхе, а који служе за ометање мобилних комуникација (на сајму су изложени у функцији војних циљева – онемогућавања активирања експлозивних средстава, значи у борби против тероризма). Трећи Ирителов експонат је софт-рад платформа за развој у области софтверског радија и софтверског радара.

Фамилија „Заставиног“ оружја

ОХРАБРУЈУЋИ УГОВОРИ

Са сајмом се ове године поклопила и 58. годишњица постојања Југоимпорта – СДПР. Стеван Никчевић, директор Југоимпорта – СДПР је, на пригодном скупу, истакао да се, поред сајма, одвијају и друге пословне активности те фирме. Завршава се пријем и тестирање Крушкове робе за једну земљу Европске уније, потписали су уговоре са неким земљама Далеког истока, такође за робу Слободе и Крушика, а у реализацији је уговор за извоз Заставине пушке М21 на тржиште Латинске Америке. Такође, приводи се крају још једна од значајних фаза у реализацији уговора о ремонту МиГ - 29 за најзначајнијег партнера – Министарство одбране.

Станчић са Катедре електронских борбених система ВА каже да су осмислили алгоритам који обезбеђује квалитетну интеграцију та два сензора и довољну тачност рада навигацијског система. У свету се на томе ради већ десетак година, а код нас је то пионирски подухват.

Такве интеграције примењују се не само у војсци већ и у цивилству. Данас се користе на сваком објекту који је вођен у простору, било да су то беспилотне летелице, вођене ракете, минироботи на бојишту, крстареће ракете, борбена возила. Када је реч о цивилству, на тај начин се прате возила, објекти на води, јахте, мањи бродови, мање комерцијалне летелице и друго. Код ових система значајно је што они у разумљивом времену могу да надоместе нестанак ГПС сигнала (на пример у тунелу) и наставе да прате објекат у реалном времену. Испитивања су дала јако добре резултате и потпуковник је, заједно са колегама са Електронског факултета, о том софтверу излагао на једној научној конференцији у Санкт Петербургу у Русији.

Знањем су се на сајму представили и припадници Војногеографског института. Њихове карте, посебно дигиталне, побудиле су очекивану пажњу стручних посетилаца, а информацију више добијали су и остали радозналци.

Од великих светских произвођача средстава НВО били су присутни Талес и Роде и Шварц. Њихов производни асортиман је добро познат, а добро уређени штандови привукли су посебну пажњу присутних. Претпоследњег дана сајма Талес је имао и посебну презентацију фирме.

телице је тестиран и добијени резултати веома охрабрују. У ВТИ се надају да ће за врло кратко време комплетирати прототип беспилотне летелице. И не само то, већ да ће у наредним пројектима радити на реализацији и једне микро-беспилотне летелице.

Плуквник Пантић истиче да је у центру пажње на Партнеру била и ласерски вођена бомба.

– Комплетирали смо два прототипа, један је био на изложби наоружања у Абу Давију, фебруара ове године, а други смо изложили овде. Успели смо да прикажемо заинтересованима и функцију ласерски вођене бомбе, начин њеног управљања, софтвер који је креиран за потребе вршења функција, итд. Тај пројекат смо планирали да завршимо до краја ове године, а после тога следе испитивања прототипа.

Сви ти пројекти Института добра су референца не само те установе већ и одбрамбене индустрије Србије.

Резултате свог знања представиле су на Партнеру, свака из свог домена, и две академије – Војномедицинска и Војна академија. Академци су, заједно са професорима, приказали развојне пројекте које су родили с циљем унапређења наставе. Један од тих пројеката, Модел интегрисаног навигацијског система који подразумева интеграцију два сензора – инерцијалног и ГПС, започели су 2004. године. Потпуковник Раде

■ ИЗЛОГ ЗНАЊА

Други по величини излагач био је Војнотехнички институт. Они су изложили око 30 експоната, који су резултат најновијих истраживачких и развојних пројеката. Директор ВТИ пуковник др Младен Пантић каже да су најзначајнији, свакако, модернизација ракете маљутка, беспилотна летелица и авион за школску обуку ласта 95. Када је реч о модернизацији ракете маљутка успели су да реализују три варијанте – ракету са тандем бојном главом, ракету са класичном кумулативном бојном главом и ракету са бојном главом која омогућава врло ефикасно дејство користећи температуру и притисак, тзв. ракета са термобаричном бојном главом.

Велико интересовање посетилаца владало је за прототип мини-беспилотне летелице и за авион ласта. Прототип беспилотне ле-

Новину овогодишњег *Партнера* представља и богат пратећи програм, посебно предавања. Првога дана, како се и очекивало, било је речи о реформама у Министарству одбране и месту и улози одбрамбене индустрије у њима. Потом су своје установе и делокруг рада представили директор Војнотехничког института пуковник проф. др Младен Пантић и пуковник др Новак Вукчевић из Техничког опитног центра.

■ ПРАТЕЋИ ПРОГРАМИ

Посебно су била занимљива предавања о резултатима појединих испитивања. Александар Николић из Техничког опитног центра приказао је како је испитиван теренски аутомобил ФАП 1118 у условима експлоатације, а потпуковник мр Мирослав Ђорђевић је, говорећи о средствима индивидуалне заштите – заштитним прслуцима и шлему, испричао занимљиву причу о метку.

Квалитет је била реч која се најчешће чула на скупу, а пуковник др Бранислав Јакић, заменик начелника Управе за одбрамбене технологије, подсетио је да је српска војска одавно знала за квалитет. И данас у француској војсци постоји термин *српска проба* у знак сећања на то како су Срби 1805. испитивали квалитет топова – возили су их 40 km по макадаму. Када је почела израда топова у Крагујевачкој тополивници, многа тадашња упутства била су попут данашњег ISO 9001, а чак 60 одсто тадашњих упутстава могли бисмо и сада да применимо.

Квалитет је био и остао један од императива савремене војске, а с уласком у Партнерство за мир све више ћемо бити у ситуацији да примењујемо стандарде квалитета НАТОа приликом израде средстава НВО.

Бошко Димитријевић из ТРЗ Крагујевац причу о будућности једне војнодоходовне установе повезао је са сталним унапређењем квалитета пословања и инсталирањем система менаџмента квалитета као подлоге за подизање ефикасности и ефективности процеса.

– Не постоји нешто што је коначно квалитетно и што се не да надмашити – рекао је Димитријевић и додао:

– Сталним побољшанима квалитет је еволуирао у изврстан, што подразумева супериорност у односу на друге у истој групи и категорији.

На сваком сајму има и веома занимљивих и до тада невиђених уређаја и система. На штанду *Југоимпорта* такав је био и монохроматски принтер, који је представио 3D-Caddit д.о.о, заступник данске фирме KONTEKS. Тај принтер има могућност да, на основу решења пројектованог у неком софтверу за 3D, направи предмет веран оригиналу, наравно умањен да би се уклопио у простор 20x25x20 cm, а

код колор уређаја и већи – 25x30x30 cm. Миљенко Прохаска, генерални менаџер фирме која нуди тај уређај на нашем тржишту, каже да штампач олакшава посао конструкторима, јер они могу пре финалне израде прототипа да провере неке од његових одлика. Та машина је моћна и има широку примену – од археологије, архитектуре, машинства до медицине. А имали смо прилику да видимо и њену војну намену – за Војнотехнички институт урађен је модел возила „вук“.

Модел се праве од целулозног праха, а везивни елемент је течност попут лепка. Наноси се слој праха, као основа, па лепка и боје (код колор штампача) и објекат расте до конструисане величине. Један 3D колор штампач ради са три врсте материјала, између осталог и са еластичним.

На штанду *Прве петолетке – наменска* из Трстеника истицала се необичношћу црна ваздушна пушка под ознаком *виктор М16*. Инжењер Живота Вучић каже да је то једна од најсавременијих ваздушних пушак. Има снајпер, уграђен је пригушивач, ласерски обележивач циља, а као погонску енергију користи компримовани ваздух, притиско 210 бара, који се налази у алуминијумској боци (400 ml), одвојивој од пушке. Има ротирајући магацин са 16 дијаболоа. Брзина дијаболоа је 250 m/sek. Окидач је двостепени подешавајући, калибар 4,5 mm или 5,5 mm. Изузетно је прецизна. Погодна је за спортски лов, а могућа је и примена за специјалне намене. *Прва петолетка* производи још једну ваздушну пушку *виктор М01* која нимало не заостаје по прецизности.

Ове године се по први пут на сајму наоружања појавио Војни музеј. На малом простору представљен је развој оружја од првог комада обликованог неолитског камена до данас.

■ ВОЈНИ МУЗЕЈ

– Развој оружја сведочи о развоју људске цивилизације – каже Бранка Милосављевић, музејски саветник. – Оружје представља део општег културног наслеђа, често и предмет примењене уметности изузетне лепоте. Оно сведочи о напретку технике и технологије, развоју војне технике и индустрије, а и о моди и укусу одређеног доба. У витринама су могле да се виде пушке фитиљаче, кремењаче, колашице, капилсаре, репетирке... Изложена је и прва домаћа пушка Маузер-Миловановић, калибра 10,15 mm. Циљ те изложбе био је да нас постепено уведе у време модерних технологија где старо оружје делује готово невино и безопасно.

Академија техничког рођења, привлачила је све посетиоце изложеним експонатима и мистичном атмосфером дубоког мора. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

Из „Крушкових“ погона:
муниција за минобацаче

И З Л О Ж Б А Н А К А Л Е М Е Г Д А Н У

ПОГЛЕДАЈ ДОМ СВОЈ

Од 8. јуна до 1. септембра Савско шеталиште на Калемегдану поприште је необичне изложбе у организацији Француског културног центра

Пројекат „Земља виђена с неба“, започет 1994, рођен је из сна Јана Артис-Бертрана да направи општи преглед стања Земље на прагу 21. века. Тај свеобухватни пројекат, који је захтевао прилично велика средства и озбиљан приступ, имамо прилике да видимо и у Београду. Бертранов тим је до сада боравио у више од 150 земаља, фотографисао на хиљаде локалитета и још увек у њега улаже добар део свог времена и енергије. Док неки фотографи настоје да нас поведу у свој властити свет, Јан и његов тим желе да нам покажу свет у коме живимо. Њихове теме су наша земља и њени становници, „ухваћени“ с поштовањем и радозналешћу у кадар са којим сваки посматрач може да се идентификује.

Иако ово сведочење позива све нас да преузмемо свој део одговорности за затечено стање на планети, оно одише великим оптимизмом. Сваки портрет, било да приказује Земљу или њене становнике, тежи да истакне оно најбоље како би пробудио најбоље у нама самима. Зато што човек добија најјачу вољу да заштити управо оно што је научио да разуме и воли.

Бертран о свему томе говори:

„Ближила се 2000. година и ја сам желео да покренем један амбициозни дугорочни пројекат. Још од проучавања лавова, природа је била једна од мојих највећих преокупација, иако тада нисам био толико заинтересован за одрживи раст

О Јан Артис-Бертрану

ЧУВАР БУДУЋНОСТИ

Јан Артис-Бертран, рођен 1946, одувек је волео природу. Фотографијом је активно почео да се бави крајем седамдесетих година док је у Кенији, заједно са супругом Аном, проучавао свакодневни живот чопора лавова. Схватио је да чињенице треба да износи помоћу слика, а не речи. Кад је постао пилот балона са топлим ваздухом и почео да експериментише са фотографисањем из ваздуха, открио је и лепоту света виђеног са неба.

Године 1981, по повратку у Француску, објавио је „Лавове“, прву у серији од 80 књига. Започео је и каријеру фоторепортера и тесно је сарађивао са разним природњацима, укључујући Дајан Фоси, која је проучавала планинске гориле у Руанди. Његови радови су објављени у многим светски познатим часописима, као што су „Пари Мач“, „Гео“, „Лајф“ и „Национална географија“.

Године 1991. основао је „Алтитид“, прву фотографску агенцију специјализовану за фотографије из ваздуха. Под покровитељством Унеска, деведесетих година започео је свој најамбициознији пројекат: стварање банке фотографија Земље виђене са неба. Циљ му је био да направи досије о животној средини за садашње и будуће генерације. Његов рад је објављен 1999. и књига „Земља виђена са неба“, преведена на 24 језика, постала је један од бестселера међу илустрованим књигама пошто је продата у више од три милиона примерака широм света. „Земља виђена са неба“ је такође изложба на отвореном која је до сада обишла више од 100 градова широм света и привукла више од 100 милиона посетилаца. Овај пројекат још није завршен. Многе земље тек треба посетити, а географске координате, наведене уз сваку фотографи-

ју, омогућиће научницима и другим фотографима да лоцирају и документују мењање тих локалитета.

Године 2003. покренуо је акцију „Осталих шест милијарди“. Камермани путују по свету и срећу и интервјуишу људе како би направили портрет планете из угла њених становника. До сада је снимљено око 4.000 разговора у више од 65 земаља.

Пре две године Јан Артис-Бертран је основао „ГудПланет“, непрофитну организацију која промовише одрживи развој, лајтмотив свих његових пројеката. Јан би волео да омогући свакоме од нас да постане чувар будућности наше планете и, самим тим, наше сопствене будућности. Такође је режирао серију од четири документарна филма у трајању од по два сата под називом „Земља виђена са неба“, приказану на француској телевизији 2006–2007, а ове године је започео и рад на дугометражном филму о стању животне средине у свету и изазовима са којима се суочавамо.

ОЈ АНЂЕЛЕ

колико за очување изузетних локација. Међутим, радећи на терену, брзо сам схватио да човек не може да се одвоји од пејзажа. Постепено сам постао убеђен да залагање за теорију одрживости представља прави пут ка разумном облику развоја.“

Како то обично бива, у почетку нико није веровао у пројекат „Земља виђена са неба“: двеста писама послатих потенцијалним партнерима махом су остала без одговора. После велике битке да се и други придобију за тај племенити подухват, тим је успео да прикупи потребан материјал и новчана средства. Цела екипа је добила позив да, под покровитељством Унеска, лети изнад неколико земаља. „Клуб Медитеране“ је наручио књигу о својим одмаралиштима виђеним из ваздуха. То је био почетак. Помоћ је стигла и од издавања књига као што су „Кувајт виђен са неба“, „Мароко из ваздуха“, те од уговора са разним часописима који су тражили снимке из птичје перспективе. Значајну подршку пружио је и „Фуши филм“ у виду бесплатних филмова и развијања. Јан је такође позајмљивао новац и улагао свој.

Тако је заживео и још траје пројекат у коме значење превладава над пуком лепотом, дело заљубљеника у природу, документарно по својој суштини, због чега је посебан значај дат описима слика, како би пројекат добио педагошку димензију. ■

Д. МАРКОВИЋ

Традиционална ликовна колонија на Рајцу

СЛИКЕ УНИЗАНЕ ЛЕПОТЕ

Четврта ликовна колонија уља на платну отворена је 23. јула у војнорекреативном центру Рајца, у организацији Централног дома Војске Србије, а под покровитељством Управе за односе са јавношћу Министарства одбране.

Сликарску радионицу отворио је пуковник Зоран Сарих, начелник Централног дома, који је том приликом нагласио значај ликовних колонија као својеврсних академија дружбе, знања и умећа, богаћења баштине, надахнутости и размене искустава.

„Уметничка чета“ у којој је било 19 сликара, у тих дванаест дана промишљања бојом, четкицом и хемијом, даровала је култури преко 60 радова. Сваки од уметника имао је обавезу да три своја дела настала на колонији уступи колекцији Централног дома Војске Србије. Сlike ће бити приказане на традиционалној митровданској изложби, заједно са делима која ће настати на предстојећој колонији у Тополи. ■

М. БУБАЊА
Снимио Ј. МАМУЛА

КЊИГА О ПРВИМ ЧЕТНИЦИМА

Недавно је просторијама Удружења ратних војних инвалида у Београду представљена књига историчара Владимира Илића „Српска четничка акција 1903–1912“

Књига „Српска четничка акција 1903–1912“, историчара Владимира Илића, која је недавно представљена широј читалачкој публици, према речима

рецензента овог дела, проф. др Радоша Љушића, представља „значајан допринос српској историографији о проблематици о којој се данас мало зна и о којој је највише, а ипак недовољно, писано у међуратном периоду и то углавном по сећању или причању учесника. Илићев рукопис је први обухватнији истраживачки подухват на овој тематици и плод је вишегодишњег рада у Архиву Србије и архивима САНУ и Војноисторијског института. Поред тога, аутор је користио сву познату литературу везану за овај део српске историје“.

О књизи, коју је издао ИП „Еколибри“ из Београда, говорили су историчар др Милић Петровић, председник Удружења ратних добровољаца 1912–1918, њихових потомака и поштовалаца Милорад Манић и аутор. Програм је водила Радмила Арамбашић, а делове из ове занимљиве књиге читао је драмски уметник Зоран Симоновић.

Истом приликом јавности је представљена и монографија „Устанак у Топлици и Јабланици 1917“ о којој смо већ писали. Осим аутора монографије Новице Пешића, Добросава Туровића и Предрага Павловића, о овој књизи говорили су и Милорад Манић и др Живан Стојковић. ■

Д. К. М.

ОТАЦБИНСКА УДРУЖЕЊА

Посвећен хуманитарним, родољубивим и отаџбинским удружењима, друштвима и организацијама у Кнежевини и Краљевини Србији до 1918. године, најновији, 29. број „Добровољачког гласника“ објављује приказе организација и рада више десетина институција посвећених добробити своје земље и њеним људима. Аутор прилога Хелена П. Јеринић зналачки је прикупила и сажела податке о циљевима њиховог формирања и резултатима, посебно наглашавајући да су то највећим делом организације чији су хуманитарни, родољубиви и социјални програми били искључени из сваке страначке активности и других утицаја са стране. Практичне активности тих удружења, друштава и организација биле су усмерене ка просперитету српског народа у разним сферама друштвеног живота. Културно и здравствено просвећивање, у то време, великог броја неуких и неписмених људи, пружање материјалне помоћи сиромашним слојевима, очување и развијање родољубља биле су, највећим делом, окосница њихових програмских опредељења и деловања.

Међу тим бројним хуманитарним организацијама било је *Женско друштво*, основано 1875, *Друштво за потпомагање и васпитавање сирочади и напуштене деце*, основано 1877. у Београду, *Друштво светог Саве* (1886), које је за непуну годину у своје редове привукло више од шест хиљада чланова, *Друштво за чување народног здравља*, које је, почетком прошлог века, издавало лист „Здравље“ и у свом саставу имало око 60 подружница у Србији... Ту су и удружења *Трезвост*,

Школа домаћинства, *Материнство*, *Коло српских сестара*, *Црвени крст Србије*, *Српска мајка*, *Српска браћа*, и друга.

Бројан је и списак организација које негују слободарске традиције српског народа и практично раде на оспособљавању младих за учешће у одбрани земље уколико се за то укаже потреба. А таквих потреба, потврдили су каснији догађаји, било је и те како. Уз остале, реч је о Витешком друштву „Душан силни“, Удружењу студената „Словенски југ“, које се залагало и за „устостављање народне војске која ће се недељом и празником окупати на одређеним местима ради вежбања и руковања оружјем и извођењу гађања“. Са сличним програмима и циљевима деловали су у то време и *Српска четничка организација*, *Народна одбрана*, *Соколски савез*, *Савез добровољаца Краљевине Србије*, и друге организације.

У оквиру редовних рубрика *Гласника*, у овом броју пажњу привлаче текстови о актуелним друштвеним, политичким и економским кретањима у Србији. Посебно је илустративно излагање „Србија данас – суочавање са прошлосту“ академика Василија Крестића, које часопис објављује у рубрици „Срби, шта и како даље?“ Исто се односи и на интервју са теологом др Марком Марковићем „Политика према Србима нема части“, преузет из „Политике“.

Стална рубрика „Истраживања“ обилује приказима људи и догађаја који су обележили српско-турске ратове у другој половини 19. века и Први светски рат. Реч је о прилозима у којима су објављени мало познати подаци, неки чак и потпуно непознати љубитељима историјских штива. Изузетну пажњу привлачи извештај Македонско-српског друштва из Битоља које је, на иницијативу Удружења ратних добровољаца 1912–1918, њихових потомака и поштовалаца, обавило истраживање локација и постојећег стања знаних и незнаних гробова и гробаља на Кајмакчалану, у којима су сахрањени изгинули српски ратници.

У овом броју *Гласника* је и више прилога о манифестацијама обележавања деведесетогодишњице Топличког устанка, које су недавно одржане у Београду и ширем подручју Топлице и Копаоника. ■

Р.РИСТИЋ

ПРЕДСТАВЉАЊЕ КЊИГЕ ЉУБИЦЕ СТЕВАНОВИЋ

ПРИМЕР ЧИСТОГ ЈЕЗИКА

У Удружењу књижевника Србије промовисана је књига „Спасилац“ Љубице Стевановић, вишеструког победника на конкурсима листа „Војска“, организованих под мотом „Отаџбина сад и увек“.

Пету књигу тог аутора представили су Момчило Митровић, директор Издавачке куће „Партенон“, Драган Лакићевић, књижевник, Срба Игњатовић, председник Удружења књижевника Србије, и Лујо Данојлић, рецензент књиге и књижевни критичар. Одломке из књиге читала је Злата Нуманагић, драмски уметник.

Говорећи о досадашњем стваралаштву Љубице Стевановић, књижевник Срба Игњатовић истакао је да би поједини текстови могли да се уврсте у веома озбиљне књижевне изборе, па и антологије. Милутин Лујо Данојлић нагласио је да се новелом „Спасилац“ аутор сврстава у запажене приповедача савремене српске прозе. Поседује храброст да се суочи са савременим друштвеним и моралним проблемима и да их опише на самосвојан уметнички и ангажован начин, чистим народним језиком. Својим примером доприноси чувању чистоте нашег језика и развијању његових стилских могућности. ■

3. П.

ПЕСМЕ ВЛАДИМИРА СТАНИМИРОВИЋА

Нишки Културни центар недавно је објавио књигу песама Владимира Станимировића под називом „Јадац“. То је прва збирка песама аутора, који је двадесетак година радио у Војсци Србије на организацији културних програма.

У збирци је урбана поезија, која је жанровски разуђена од љубавне лирике до критике друштвеног контекста. Стихови Владимира Станимировића одлику се вишеслојном симболиком и мотивима унутрашњег живота. ■

3. М.

КРВАВИ
ДЕЦЕМБАРПише
Александар КОЛО

Крајем 1943. и у првој половини 1944. године тешки амерички бомбардери, са југословенским посадама, имали су веома опасне задатке над Европом. Тих месеци, у жестоким ваздушним окршајима са непријатељским ловцима, наш одред либератора је преполовљен. Један број наших краљевских ваздухоловаца се никада није вратио са задатка, други део њих је, после спасавања падобраном, заробљен док су они трећи, преживели, улазили у најбурнији период те ваздухопловне одисеје.

Метеоролошка ситуација над Европом децембра 1943. године показала се као највећи непријатељ дејстава савезничке стратегијске авијације. Све чешће се није ни полетало, а било је и опозваних мисија. Југословенски деташман (одред) је, сем ретких изузетака, учествовао у свим акцијама на које је упућивана 376. група тешких бомбардера (БГ). Посебно вредан помена био је 10. децембар, када је поновљен напад на железнички чвор код Софије. Овог пута се на удару браниоца нашао *либератор* број 23, капетана Војислава Скакића. Вешто је одговорио стрелац из репне туреле, поднаредник Душан Лазаревић, оборио бугарског ловца.

Од резервних копилоата деташмана у операцијама је тих дана учествовао само наредник Милан Митић. Своју прву мисију обавио је 15. децембра са мајором Душаном Милојевићем у бомбардовању вијадукта Авизио на северу Италије. Сутрадан је летео у посади капетана Скакића која је имала задатак да бомбардује вијадукт Догна. Ипак, главни изазов за 15. ВК био је задатак да се обавезно изврши напад на неки од раније одређених циљева на немачком тлу. За прву такву мисију одабран је 19. децембар, а циљ је био од стратегијског значаја: фабрика авиона „Месершмит“ код Аугзбурга.

■ ЧЕОНИ НАПАД НЕПРИЈАТЕЉА

На тај веома опасан и помало исфорсиран задатак послати су сви расположиви бомбардери *Б-24* у Италији. Као и код сличних операција, организованим из Енгелеске, ловци типа *П-38 лајтнинг*, због недовољног радијуса лета, нису могли да прате формацију бомбардера целим путем. Најкритичнију деоницу бомбардери су морали да пређу сами, уздајући се само у садејство своје митраљеске самоодбране. Због славе свети Никола, за ту мисију су одређене, тог дана, две мешовите југословенске посаде. Митраљесци су ротирани, а пилоти променили места. Уместо болесног навигатора капетана Слободана Павловића на лет је пошао амерички поручник Леви Воз Џунор Обе посаде су успешно стигле до циља.

Одмах после одбацивања бомби над фабриком, међутим, уследио је жесток судар са немачком ловачком одбраном, која је успешно применила све до тада познате технике напада на такве врсте формација. Борба, са око 50 ловаца разних типова, трајала је 30 минута. *Месершмити Бф-109* и *Бф-110* нападали су бомбардере од позади и одоздо. Са чела формације дошли су у сусрет и *јункерси Ју-88* који су у паровима симултано, са растојања од 800 метара, испаливали ракете ваздух-ваздух смештене испод крила. После тога, држећи исти правац, *јункерси* су наставили дејство из топова.

Чеони напад најтеже је погодио секцију на чијем левом крилу је летео југословенски авион број 21, којим је пилотирао мајор Душан Милојевић. Експлозија раке-

те, непосредно испод десног крила, нанела је тешка оштећења авиону. Југословенски *либератор* се суновратио у оштру спиралу. Од пријављених сведока ове драме нико није приметио ниједан покушај искакања падобраном до коначног нестанка авиона у тепиху облака на висини од око 3.500 метара. Том приликом погинули су мајор Душан Милојевић, капетани Душан Муџић, Момчило Видојковић, поручници Леви Воз Џунор, Борислав Стефановић, потпоручник Едуард Церај, наредници Фрањо Интихар, Јован Огњеновић, Душан Лазаревић и поднаредник Петар Ишић.

Други југословенски *либератор* број 23, којим је, изузетно тог дана, пилотирао капетан Благоје Радосављевић, на почетку мисије је имао проблема због слабог рада једног мотора. Он и његова посада, свесни тежине задатка, ипак су продужили лет до циља мада су стално заостајали за формацијом. У базу су се вратили, после извршеног задатка, са само два исправна мотора.

У овој мисији над Немачком изгубљено је пет *либератора*, а права искушења тек су предстојала. Време се, крајем тог месеца, још више погоршало над Европом, па се једна од следећих акција претворила у праву трагедију. Наиме, нова мисија је требало да буде изведена као и до тада координирано и у садејству са 98. бомбардерском групом *либератора*, уз ловачку пратњу П-38. Али, због лоше комуникације дошло је до кашњења на месту састанка изнад језера Варано, па је 376. БГ стигла сама на циљ, без ловачке пратње. Због тога се формација нашла у изузетно тешком положају; без ловачке заштите морала је да се суочи са више од 60 веома агресивних противничких ловаца Бф-109. Непрекидно нападајући, у поретку четворки, ловци су се концентрисали на најнижу секцију формације. Оборено је десет *либератора*, од чега свих шест ангажованих машина из 512. БС. Пријављено обарање десетак непријатељских ловаца била је слаба утеха за тај катастрофални исход овог догађаја. Срећом, ни једна југословенска посада није послата на овај задатак.

Дотадашњи губици могли су донекле да се поднесу, али најновији случај није могао да прође без последица. После ове мисије обе групе *либератора* (376. и 98.) повучене су из борбе и преведене у тренажни статус. Разлози нису били само у губицима, већ и у чињеници да је велики део летачког састава испунио прописану квоту признатих мисија и борбених сати налета. Нове посаде су почеле да преузимају авионе, а неке су тек биле на путу.

Бомбардерске групе су у наредних пет недеља спровеле специјални тренажни програм за младе посаде, који је обухватао увежбавање координације у летењу збијених формација и симулацију бомбардерских напада изнад лука, железничких чворова и аеродрома над окупираним деловима Италије. Комплетан 15. ВК је био у некој врсти реорганизације, а у току јануара и фебруара 1944. из САД долетело је још шест нових група *либератора*. Инсистирање на овом типу авиона било је логично, јер су они својом носивошћу, а готово долетом посебно одговарали том ратишту. Због замашних планова постављених пред 15. ВК у новој ратној години, све групе су се припремале за скору наставак операција. Југословенски детањман је поново активирао тек у марту.

Прву мисију у новој 1944. извела је 2. марта посада авиона број 20, под командом капетана Благоја Радосављевића. Успешно је бомбардована концентрација немачких трупа на плажи током савезничког искрцавања код Анџија. Напад на ранжирну станицу Прато извршен је 7. марта, али због лошег времена и са лошим резултатима. У тој јубиларној двадесетој мисији детањмана учествовала је посада капетана Војислав Скакића. Међутим, за неке је то био последњи лет у детањману.

Одједи грађанског рата са територије окупиране земље довели су до политичких превирања међу изгнаним припадницима југословенског ратног ваздухопловства. Одлуке Техеранске конференције охрабриле су ретке комунистичке симпатизере да отворено иступе, одмах после новогодишњих празника. Енглези су спремно подржали побуњенике, који су раскинули заклетву дату краљу и изаснили се за приступање Народноослободилачкој војсци Југославије (НОВЈ), организованој од тада илегалне Комунистичке партије Југославије и њеног вође Јосипа Броза Тита.

■ КРИЗЕ И ОСИПАЊА

Ни југословенски детањман нису заобишле ове појаве. Иницијатор изјашњавања за партизанае и Тита био је поручник Милош Мариновић, који је ову одлуку донео још у Америци где је остварио и прве контакте. Њему су се придружили поручник Недељко Пајић и наредник Јован Пешић. Због тог инцидента у 512. БС је 8. марта дошао мајор Миливоје Мишовић да би, евентуално, изгладии ситуацију и спречио појаву дезертерства. Побуњени припадници детањмана су образложили свој поступак недовољном борбеном активношћу и жељом да се придруже новим партизанским ловачким и бомбардерским јединицама чије је формирање било најављено као ваздушна подршка НОВЈ.

После тог случаја мајор Мишовић је предложио команди у Каиру да се две преостале посаде повуку из 15. ВК. Као први разлог наведена је ненаменска употреба авиона и посада само за бомбардовање, противно инструкцијама из Вашингтона и југословенске владе. Осим тога, истакнута је и немогућност потуне губитака. Увиђајући тежину проблема, Американци су били спремни да прихвате свако понуђено решење.

Осипање људства ускомешало је духове у детањману. Јединица је спала на 18 људи и због тога су неки стрелци убудуће морали да лете наизменично на оба авиона. Прилику да прва изађе из те летаргије добила је посада капетана Благоја Радосављевића. Она је 15. марта била у саставу групе која је изузетно прецизно и успешно бомбардовала познато немачко утврђење Монте Касино, непосредно испред првих линија америчке 5. армије.

У следећој мисији, у којој је учествовао детањман, дошло је до новог инцидента. Задатак постављен 24. марта био је бомбардовање фабрике авиона „Штајер“ у Аустрији. Формација се већ над Јадраном сусрела са густом облачношћу. Негде код Босанског Новог она се претворила у компактан фронт облака без могућности даље пробијања до циља. Групе су почеле да се окрећу назад у базу, али у условима велике облачности и изузетно слабе видљивости многи авиони су изгубили контакт. У посебно тешкој ситуацији нашла се посада југословенског *либератора* број 20 која се, после заокрета, нашла лицем у лице са формацијом бомбардера која им је долазила у сусрет.

Капетан Благоје Радосављевић је одлуку донео тренутно. Повукао је команде на себе са намером да се пењањем пребаца преко чела долазеће групе. Био је то веома ризичан маневар с обзиром на врсту авиона и чињеницу да је био под пуним оптерећењем. Са једва 210 км/ч по брзиномеру, практично у стилинг (превученом лету), пилот је успео у својој намери захваљујући само својој летачкој вештини. У последњем моменту обории је нос авиона и стабилизовао лет. Критични тренуци неизвесности били су превише за навигатора мајора Кирила Сабадоша, који се налазио потпуно сам у носу авиона. Очекујући сигурни судар он је рефлексно донео одлуку о напуштању авиона и спасавању падобраном. Најстарији припадник детањмана тако је дочекао краја рата у заробљеничком логору.

Југословенски шатор у савезничкој ваздухопловној бази у јужној Италији

Али, непријатностима није било краја. Готово истовремено деташман се сучио са још једном кризом. Општа нервоза у јединици је довела до нових сукоба и неспоразума. Из јединице су удаљени потпоручници Драгутин Поје и Милан Митић. На све ово надовезао се и случај бомбардера авиона 23. Поручник Момчило Марковић је, због лошег здравственог стања, морао да прекине са летењем.

Дакле, са само 15 људи јединица, једноставно, више није могла да формира две комплетне посаде. У штабу 512. БС почело је све гласније да се говори о пребацивању преосталог дела деташмана у британски РАФ. Убрзо је стигла и наредба да се два југословенска либератора пребаце за Каиро. Не желећи да прекину своју борбену мисију преостали припадници деташмана предузели су напор да опстану као јединица и, по доласку у Каиро, сусрели су се са представницима југословенске владе. Решење је нађено у укључивању нових људи.

Попуњен до пуног броја југословенски деташман се, крајем априла, вратио у своју базу Сан Панкратио. У Каиру је остала југословенска влада у којој се, под утицајем општег стања осећала озбиљна криза. Расуло у њеним редовима расло је све више са свешћу да су је савезници напустили.

■ НЕВЕРОВАТНА ИСКУШЕЊА

Југословенски деташман се вратио у акцију 12. маја, за време мисије бомбардовања италијанске луке Пиомбино. Две југословенске посаде наизменично, али редовно, учествовале су у свим задацима 376. БГ. Посада авиона број 23, капетана Скакића, у стручном погледу још је била некомплетна. На своје задатке је полетала са америчким официрима на месту бомбардера стрелца. Добру спремност посада је показала 14. маја за време бомбардовања железничког чвора код Вићенце.

Одмах после доласка на циљ цела група је била приморана да петнаестак минута одбија нападе противника. Три пута се југословенски либератор нашао под ударом парова италијанских ловаца. Напади су долазили из правца два часа одозго, тако да су се нашли у сектору који је бранио поручник Богдан Јовановић из горње туреле. Један ловац је добио озбиљне поготке, тако да су чак три члана посаде видели пад авиона. У званичном документу групе ово је била једина пријављена победа.

Посада авиона број 20 учествовала је 17. и 19. маја у изузетно прецизним бомбардовањима италијанских лука Сан Стефано и Ла Специја. Циљеви у Италији углавном су одређивани онда када је метеоролошка ситуација над осталим деловима Европе била неповољна. Тако је било и 18. маја када је друга југословенска посада добила први пут задатак да бомбардује најважнији стратегијски циљ – Плоешти. Румунски град, окружен великим рафинеријама, налазио се на листи апсолутних приоритета тешке савезничке авијације. Тог дана мисија је опозвана због лошег времена, с тим што је на југословенском либератору експлодирао компресор на крајњем левом мотору. Са три мотора и под пуним оптерећењем авион се ипак вратио у базу, а задатак је признат.

Посада капетана Скакића је имала изузетно тешку мисију у 24. маја. Мало је недостајало да то буде последњи лет либератора број 23. Циљ мисије је био да неколико група 15. ВК изврше координиран напад на више аустријских аеродрома око града Винер Нојштата, на којима се налазила већа концентрација противничких ловаца. Југословенска посада је била у групи која је имала задатак да бомбардује аеродром Волерсдорф, на ком се налазила фабрика за израду ловачких авиона Бф-109. Али, реакција противника била је жестока. Неке групе су се пробијале до циљева уз тешке губитке. Фаланге бомбардера пратили су ројеви ловаца и злокобни низ падобрана.

Авиони 376. БГ некако су заобишли противничке ловце, али су се зато нашли под изузетно прецизном ватром тешке противавион-

Либератори изнад рафинерије „Конкордија Вега” у Румунији 31. маја 1944.

ске артиљерије. Сви авиони групе добили су пробоје од парчади распрснутих граната. Најгоре је прошао југословенски либератор, који је од једне експлозије у непосредној близини замало оборен. Касније је избројано 60 рупа на авиону. Нажалост, на лицу места, од поготка у потиљак, погинуо је инжењер авиона потпоручник Богдан Мађаревић, којем није помогао ни челични шлем, који се обавезно носио у таквим приликама.

Оштећења на авиону су била веома озбиљна. Због прекинутих сајли команди и тримера кормила правца управљивост авиона била је веома отежана. Покидана је цела инсталација крајње левог мотора. На више места пробијене су боце са кисеоником, па је авион морао да се спусти на мању висину. Повратак у скоро хиљаду километара удаљену базу претворио се у праву драму. Капетани Војислав Скакић и Сава Миловановић су са муком одржавали велики авион у ваздуху.

У повратку Југословенима се придружио вођа формације поручник Дејвид Бартон, који је намерно заостао са својим авионом. Поред моралне подршке он им је пружио и ватрену заштиту од немачких ловаца, који су кружили у околини. Пребродивши све кризе на путу, цела посада је остала на окупу и у драматичним тренуцима повратка у базу. На тешко оштећеном авиону накнадно је установљен и отказ хидраулике, због чега су флапсови и стајни трап извучени ручно помоћу чекрка. На крају је успелио изузетно узбудљиво и до тада незабележено слетање уз помоћ аутопилота.

Због губитка једног члана посаде и оправки на авиону посада либератора број 23 није летела све до почетка јуна. За то време посада капетана Радосављевића обавила је четири мисије. Вредан помена био је поновни напад на аеродром Волерсдорф, 29. маја, који је овог пута засут са 740 тона експлозива. Друга мисија, од 31. маја, била је усмерена на Плоешти. Када је 376. БГ стигла над рафинерију нафте „Конкордија Вега”, све је већ било прекривено густим димом, од дејстава претходних група и вештачке магле коју је направио бранилац. Пошто је гађање било онемогућено извршен је, у повратку, напад на алтернативни циљ, железнички чвор код Турн Северина. Током те мисије немачка ловачка одбрана није показала посебан жар, чему је допринела све ефикаснија пратња ловаца П-38 лајтнинг и П-51 мастанг који су сада пратили бомбардере на целокупној марш-рути.

Убрзо се из Каира вратио капетан Скакић са својом посадом. Либератор 23 се вратио у акцију 4. јуна, за време бомбардовања железничког чвора у Ђенови. Деташман је тако, са два своја авиона, улазио у свој најбујнији период.

(Наставак у следећем броју)

ДОГОДИЛО СЕ...

17. август 1876.

Рођен је генералштабни пуковник Драгутин Димитријевић-Апис. Био је главни инспиратор официрске завере и убиства Обреновића маја 1903, а касније и начелник обавештајног одељења Главног генералштаба српске војске. Ухапшен је децембра 1916. на Солунском фронту због инсценираног атентата на регента Александра Карађорђевића. После пресуде војног суда, донесене на монтираном процесу, стрељан је јуна 1917. са још двојицом официра. Сви тада стрељани официри рехабилитовани су 1953.

17. август 1908.

Умро је писац Радоје Домановић, велики српски сатиричар, који је оштро и духовито сликао власт огрезлу у корупцији и насиљу, лажно родољубље и до сервилности послушно грађанство. Био је наставник а из службе је отпуштен као противник режима Обреновића.

17. август 1861.

У Кнежевини Србији објављен *Закон о устројству народне војске*. Стварање народне војске сматра се великим достигнућем владавине кнеза Михаила Обреновића.

18. август 1805.

Српски устаници одбили одред турске војске на Иванковцу.

20. август 1884.

После четири године градње, свечано је отворена зграда Београдске железничке станице са које је ускоро кренуо први воз на тек изграђеној прузи Београд-Ниш.

20. август 1968.

Совјетска армија и трупе осталих земаља Варшавског пакта, осим Румуније, прешле границу Чехословачке, започевши инвазију и гушење „Прашког пролећа“, демократских социјалистичких реформи које је предводио лидер чехословачке КП Александар Дубчек.

21. август 1964.

Умро је италијански политичар Палмиро Тољати, један од оснивача КП Италије 1921. и њен генерални секретар од 1927. до 1964.

22. август 1848.

Рођен је српски генерал лужичкокрпског порекла Павле Јуришић Штурм, један од најистакнутијих српских официра у балканским ратовима и у Првом светском рату.

22. август 1854.

Рођен је краљ Милан Обреновић. Постао је кнез 1868, после убиства кнеза Михаила Обреновића. Објавио је 1876. рат Турској, који је неуспешно окончан 1877. Под утицајем Русије исте године је поново заратио са Турском, овог пута успешно. Из тог рата је Србија 1878.

изашла ојачана а у јулу, на Берлинском конгресу, и формално јој је призната независност. Прогласио је 1882. Србију краљевином, а себе краљем. У крви угушио Тимочку буну 1883, а затим је водио безпотребни рат против Бугарске 1885. Абдицирао у корист малолетног сина Александра 1889, а 1901. године је умро у Бечу.

22. август 1864.

Потписана је Женевска конвенција о заштити рањеника у рату, што је претходило оснивању Црвеног крста.

22. август 1996.

Конференција 61 државе у Женеви о разоружању окончана је неуспешно пошто је Индија блокирала споразум о свеобухватној забрани нуклеарних проба.

23. август 1876.

У боју на Шуматовцу бројно слабија српска војска, под командом руског добровољца генерала Михаила Черњајева, одбила је више снажних напада турске војске на Алексинац.

23. август 1990.

Источна и Западна Немачка најавиле су уједињење 3. октобра 1990. и окончање поделе земље успостављене после пораза нацистичке Немачке.

22. август 1878.

Указом кнеза Милана Обреновића основан Војни музеј у Београду. Овај датум је одређен за Дан Војног музеја.

24. август 1914.

Српске трупе су ослободиле Шабац и потпуно поразиле аустроугарску војску у њеном првом упаду у Србију.

24. август 1991.

Председник Михаил Горбачов дао је оставку на место шефа Комунистичке партије и затражио да Централни комитет владајуће и више од 70 година једине странке у земљи донесе одлуку о самораспуштању Партије која је у том тренутку имала 16 милиона чланова.

25. август 1900.

Умро је немачки филозоф пољског порекла Фридрих Ниче. Отац нихилизма, филозофије живота без сврхе и значаја, умро је ментално болестан и парализован.

26. август 1920.

Ратификован је 19. амандман Устава САД којим су жене добиле право гласа.

26. август 1972.

Отворене су 20. олимпијске игре у Минхену које су упамћене по нападу терористичке палестинске организације „Црни септембар“ на Олимпијско село и убиству 11 израелских спортиста.

27. август 1878.

Рођен је руски барон Петар Николајевич Врангел, један од најпознатијих белогардејских генерала. После Октобарске револуције борио се у Украјини против совјетске власти, да би 1920, са остатком снага, напустио Русију и нашао уточиште у Краљевини СХС. После смрти сахрањен је 1928. у руској православној цркви у Београду.

27. августа 1907.

Краљ Србије Петар Први Карађорђевић положио је камен темељац за зграду парламента у Београду чија градња је трајала готово 30 година. Прво заседање скупштине Југославије у њој одржано је 20. октобра 1936.

27. август 1916.

Умро је Петар Кочић, један од најистакнутијих писаца српског реализма, национални борац против аустроугарске окупације БиХ. По повратку са студија славистике у Бечу и службовања у Србији и Скопљу, био је дуго без посла. Осуђиван је и тамновао у Бања Луци и Тузли.

28. август 1995.

Од експлозије гранате на сарајевској пијаци Маркале погинуло је 37, а рањено 85 људи.

Два дана касније авиони НАТОа бомбардовали су постројења Војске Републике Српске.

30. август 1914.

Немачка Осма армија под командом генерала Паула фон Хинденбурга потукла је код Таненберга у Пољској, Другу руску армију генерала Александра Самсонова, која је изгубила око 30.000 људи. Истог дана генерал Самсонов извршио је самоубиство.

30. август 1942.

Сликара Саву Шумановића усташе су стрељале у Сремској Митровици.

31. август 1808.

У Београду је отворена Велика школа, прва високошколска установа у Србији.

31. август 1942.

Немачки генерал Ервин Ромел обновио је офанзиву против Британаца код Алам Халфе у Египту у намери да избије на Суецки канал, али је покушај пропao.

Припремио Миљан МИЛКИЋ

ТРАДИЦИЈЕ

СПОКЛОНИЧКА ТАМО ТА

Вишечасовним упорним и усрдним молитвама братство од четрдесетак српских монаха на Светој Гори свакодневно оживотворује вечно завештање светог Саве и јача веру српског народа у бескрајно трајање

Запослени у Министарству одбране и припадници Војске Србије и ове године имали су прилику да посетите највећу српску светињу, манастир Хиландар. У организацији „Добročинства“, поклоничке агенције Српске православне цркве, две групе од по тридесетак официра, подофицира и цивилних лица кренуле су, почетком и средином јула на Свету Гору, стрељећи због оног што би могле затећи у манастиру после катастрофалног пожара који је, марта 2004. године, готово уништио североисточни део Хиландара, са монашким келијама, гостопримницом, Белим конаком, књићаром, неколико параклиса и пуно вредних живописа.

Зебња је расла са сваким километром пута на коме су, пре ступања на тло Свете Горе Атонске, поклонници српске историје и традиције посетили још једно, не мање значајно место – Српско војничко гробље на Зејтинлику, које се, кад сте у Солуну, једноставно, не сме заобићи. Тамо су, од Ђорђа Михаиловића, унука првог чувара тог гробља, на коме је сахрањено 7.565 српских Солунаца, могли да чују да јединствен споменички комплекс од око десет хиљада квадратних метара, по броју сахрањених бораца, уметничким решењима и уређењу, представља један од највићенијих сакралних објеката у Солуну.

Опчићени светошћу места и надахнутим казивањем старца, који своје огромно знање о српској ослободилачкој прошлости деценијама нештедице поклања посетиоцима, не само из Србије, већ и из других земаља, првенствено Русије, Француске и Енглеске, српских савезница у Првом светском рату, чији су ратници такође сахрањени на Зејтинлику, поклонници Свете Горе обнављају знање о победоносним јуришима српске војске и њеном експлозивном пробоју Солунског фронта далеке 1918. године. Чудесна храброст ратника који су, хитајући кући у Србију, знатно допринели бржем завршетку рата, пленила је и њихове данашње наследнике.

У МЕТОХУ ХИЛАНДАРА

Ново одредиште на путу до Свете Горе био је метох манастира Хиландар – Мило Арсеница, својеврсно предворје у коме су, за почетак, поклонници могли да чују прве приче о чудима хиландарских светитеља и неке основне податке о хиландарском братству. Некада много имућнији, манастир Хиландар и данас поседује имања која братству обезбеђују сигурну будућност. Тек једно од њих је посед, површине од око 1.500 хектара, који су Хиландарци добили још 1585. године од турског паше, у знак захвалности за потомство добијено после коришћења грождја са лозе светог Симеона Мироточивог. Нека од манастирских имања налазе се у Солуну, Нишу и Београду, а има их и на Косову и Метохији.

Узбуђени још на прилазу монашкој републици, поклонници православне традиције једва су дочекали да, из Уранополиса, за-

ДЕ ВРЕМЕ СТОЈИ

плоче ка Атосу и светом српском манастиру. Њихову радост и одушевљење због скорог сусрета с хиландарским монасима увећавали су чести пратиоци свих бродова и бродића који се упућују ка полуострву Халкидики на коме се налази Света Гора. Готово питоми, галебови су лебдели над фериботом, понекад се спуштајући веома ниско, чак и на руке путника који су их хранили крекерима, или комадићима хлеба заосталог у торбама. На обали, срце почиње јаче да куца. Још петнаестак минута и група ће бити на свом крајњем одредишту, у највећој српској светињи.

Манастир Хиландар. Један од пет најпоштованијих манастира на Светој Гори Атонској. Вечност застала у једном трену, на месту на коме су, пре осам векова, најмлађи Немањин син, принц Растко, а касније и сам Немања, основали српску духовну тврђаву

и завештали је свом народу на духовну корист. Да, попут светионика у мору бескрајног битисања, представља луку наде и онда кад нам таласи безнађа запрете свом силином разорних оркана.

Од гостопримнице, у којој се посетиоци традиционално упознају са вековним правилима понашања у Хиландару, преко Саборне цркве, посвећене Ваведењу Пресвете Богородице и бројних параклиса, мањих храмова у дворишту и ван манастирске порте, чудотворних икона и других изузетно вредних светиња, па до ризнице и библиотеке, у којима се чувају иконе и књиге из средњег века, непроцењиве вредности, баш свака просторија, свако место на Хиландару, попут трпезарије краља Милутина, костурнице и Пута векова, којим су ходили свети Сава и његов отац, одише светостојом и немерљивом количином позитивне енергије.

ЈЕДИНСТВЕНИ МАУЗОЛЕЈ РАТНИКА

Поред беспрекорно уређених леја, на Српском војничком гробљу у Зејтинлику, једном од најлепших сакралних објеката у Солуну, по својој лепоти издваја се и Маузолеј у византијском стилу, који, с Костурницом, заузима површину од око 600 квадрата. На предњој страни Маузолеја налази се мозаик Светог Архангела Михаила, заштитника праведних ратника, док су испод њега, у крипти, једна до друге, 5.580 ниша, с посмртним остацима солунских ратника.

ЧУДОТВОРНЕ ИКОНЕ

Вернике, који су на поклоничким путовањима у Свету Гору у огромној већини, наравно, не изненађује духовна снага којом одише цео манастирски комплекс, али и они, ма колико пута походили монашку земљу и Хиландар, остају фасцинирани тишином, тим свеприсутним миром и временом, заустављеним у једном периоду српске националне, верске, културне и духовне историје. Присуство богослужењима у Саборној цркви светог краља Милутина, с краја 13. века, наново их уверава у непролазну снагу чудотворних и вредних икона које се вековима чувају и целивају у том веле-

ТРАДИЦИЈЕ

лепном храму и од којих, не само монаси, већ и многобројни верници, традиционално траже и добијају подршку и помоћ пред почетак сваког посла и наума.

Посебно поверење и част указују се чудотворној икони Мајке Божије Тројеручице, која се, од седмог до тринаестог века, налазила у лаври св. Саве Освећеног, у јудејској пустињи. Управо ту икону, чија се величанствена копија, освештана у Хиландару, данас налази у Србији, добио је, заједно са иконом Богородице Млекопитатељице и патерицом – пастирским штапом светог Саве Освећеног, на дар свети Сава српски, приликом свог поклоничког путовања по Палестини и Јерусалиму. Поред тих драгоцености, у манастиру се чувају још две чудотворне иконе Богородице, Акатистне и Попске, и многобројне друге светиње из давних времена. Ту су делићи животоваоног Крста Господњег и делови моштију многобројних светитеља и мученика. Међу највеће духовне вредности у Саборној цркви убраја се и кивот у коме је до 1207. године, када је пренето у Србију, почивало тело светог Симеона. Из те гробнице, на спољној

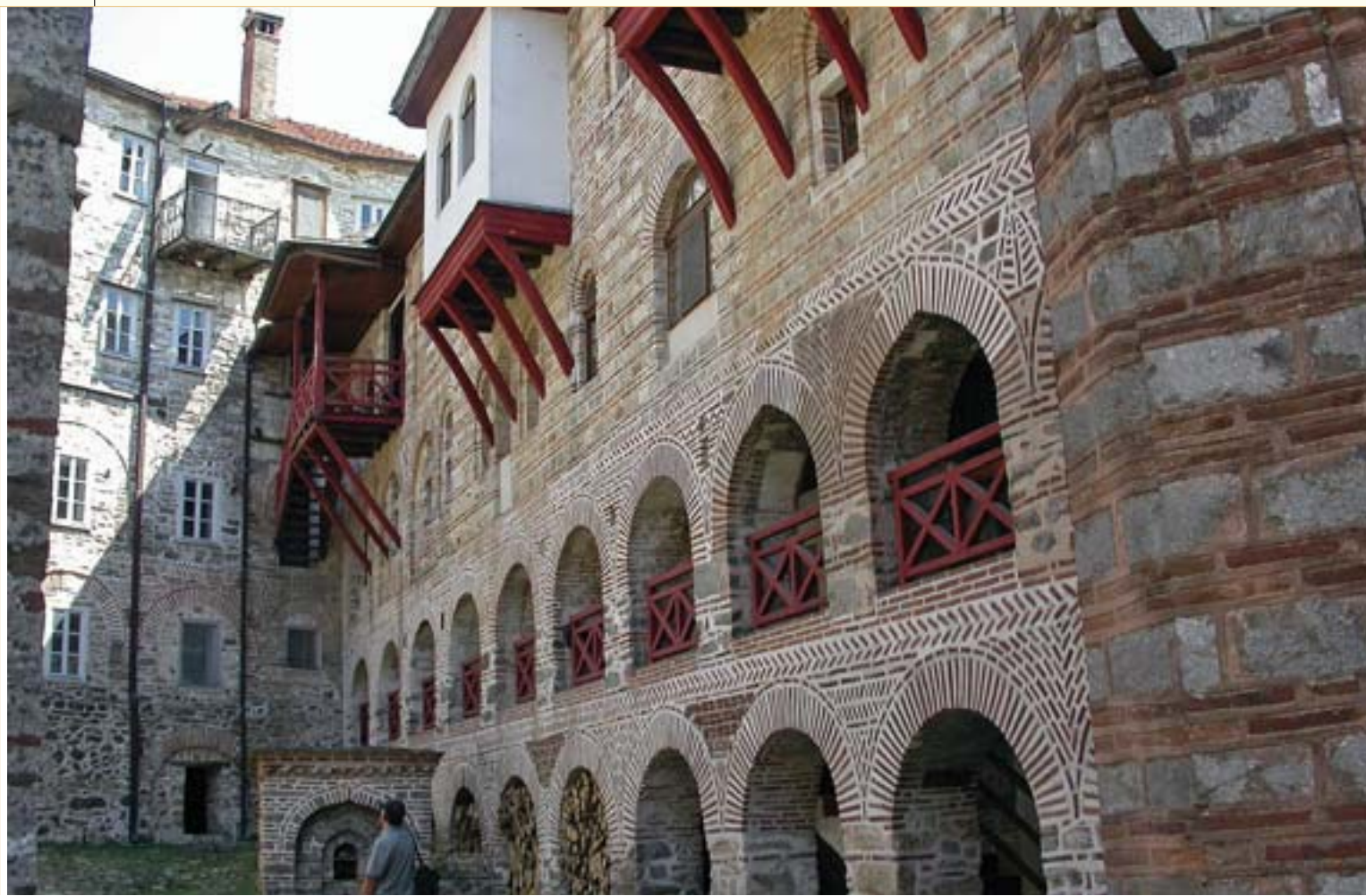
МЕЂУ НАЈПОШТОВАНИЈИМ СВЕТОГОРСКИМ МАНАСТИРИМА

Скупштина светогорских игумана донела је 1924. године и данас важећу Конституционалну повељу, засновану на хрисовуљама византијских царева, ферманима турских султана и сигилијама цариградских патријарха, по којој Хиландар заузима четврто место међу двадесет светогорских манастира, одмах иза Велике Лавре, Ватопеда и Ивирона. За Хиландаром следе Дионисијат, Кутлумуш, Пантократор, Ксиропотам, Зограф, Дохијар, Каракал, Филотеј, Симонопетру, Свети Павле, Ставроникита, Ксенофонт, Григоријат, Есфигмен, Русик (Пантелејмон) и Константонит.

Према Конституционалној повељи само тих 20 манастира могу да поседују имовину на Светој Гори, што је, уз специфично демократско устројство, чини јединственом монашком републиком.

Лоза светог Симеона

страни храма, израсла је света винова лоза, још једно манастирско чудо, чији плодови имају исцелитељска својства, посебно за супружнике без деце.

Клањајући се небројеним драгоценостима Саборног храма, многи посетиоци Хиландара и поклоници не могу, а да не помисле, на непролазну снагу духовних вредности којима су окружени док слушају монахе и њихове молитве за спас српског народа и васколиког православног света. То осећање не напушта их ни док корачају Путем векова, којим су ходили не само свети Сава и Симеон, већ и потоњи српски владари краљ Милутин, цар Душан и други. Многбројна здања, попут успутних капела и пиргова – одбрамбених кула у којима су, давно, живели српски војници, браниоци манастира, данас представљају споменике крај којих се верници и поштоваоци православне вере и традиције одмарају, слушајући речи посленика поклоницке агенције Православне цркве „Добročинство“ Владана Сеферовића, врсног познаваоца светогорске и манастирске историје, од кога се може чути и то да је Хиландар, као и цела Света Гора Атонска, одувек неприступачан женама. Само је цар Душан Силни, владар Срба, Грка и Бугара, смогао довољно храбрости и дрскости да, тражећи спас од куге која је харала Европом, на свету земљу доведе своју жену Јелену. Иако је остало предање по коме царица ниједног тренутка није изашла из носилке и стала на Свету Гору, монаси му то никад нису опростили. Сматра се да је то један од разлога због којих цар Душан није, попут свих српских средњовековних владара из немањићке лозе, проглашен за светитеља.

Предања, богата чудима која су чинили данашњи светитељи, а негдашњи монаси хиландарски, сведоче о исцелитељској моћи вере Христове. И по томе, манастир Хиландар је један од највећих на Светој Гори. О животу хиландарских монаха, у складу с типиком Савиним, сведочи и костурница у којој се чувају њихове мошти и лобање. Прохујали векови нису им наудили, готово све су беле, што сведочи о богоугодном животу мноштва претходних генерација монаха, док ће молитве

Позив на молитву

ДОБРИ ДУХ „ДОБРОЧИНСТВА“

Поклоницка агенција Српске православне цркве, од свог постанка негује специфичан вид више поклоницких, но туристичких, путовања до српских манастира и цркава које представљају камене међаше српске историје. Сваке године, од априла до октобра, „Добročинство“ нас враћа коренима, водећи нас на места српског националног идентитета. Поред обиласка српских православних светиња, та поклоницка агенција нам у свом програму нуди и путовања по најпознатијим центрима духовности и уметности других православних земаља.

Сваки програм је, кажу, антологијски, настао из дугогодишњег искуства и истраживања културе и духовне традиције тих простора. Уз стручна и веома инспиративна предавања посленика агенције, поклоници вере православне на лицу места имају прилику да сазнају нешто више о прошлости Будимпеште и Сентандреје, о православним манастирима у Румунији, Бугарској, Русији, о светињама ибарске долине и манастирима источне Србије, о црногорским православним светињама, о манастиру Прохор Пчињски... Имају и непоновљиву прилику да, током неког од највећих хришћанских празника, оду на хаџилук у Свету земљу, или да присуствују предавањима у некој од духовних школа у српским манастирима...

Поклоницка путовања постају све популарнија јер поседују духовни квалитет који друга туристичка путовања немају. Зато расте и нелојална конкуренција, све је већи број наводно поклоницких агенција, које недовољно припремљеним турама до светих места измамљују новац лаковерним путницима. Путовање на Свету Гору Атонску и тродневни боравак припадника Министарства одбране и Војске Србије у манастиру Хиландар још једном су показали због чега благослов за организацију поклоницких путовања има једино „Добročинство“. Обиле информације које посетиоци светих места добију од успленика Агенције таква путовања чине драгоценим и непоновљивим даровима.

Нова гостопримница

садашњих избелети и оне друге лобање, које још нису напустиле тамније нијансе.

МОНАШКА ТРПЕЗА

Посебан доживљај поклоници српских светиња имали су и у трпезарији светог краља Милутина, где се, уз обед у апсолутној тишини, међу драгоценим фрескама светитеља на предивно осликаним зидовима, могло чути само чтење монаха о житијима светих. Монаси на Светој Гори никада не једу месо. Строгост њиховог типака огледа се и у јеловнику који обилује посним јелима, често припреманим само на води. О великим празницима на трпези се може наћи риба, али је и тада важније угодити души, причама из житија, но телу. Зато се у Хиландару једе мало, свега два пута дневно, после свете литургије и вечерњег богослужења. Али монасима је и то довољно. Посвећени молитвама за спас српског народа, немају ни жеље, ни времена за угађање телу. Монашки живот у Хиландару познаје само угађање души и испуњавање завета датог још у време светих Саве и Симеона, ктитора хиландарских.

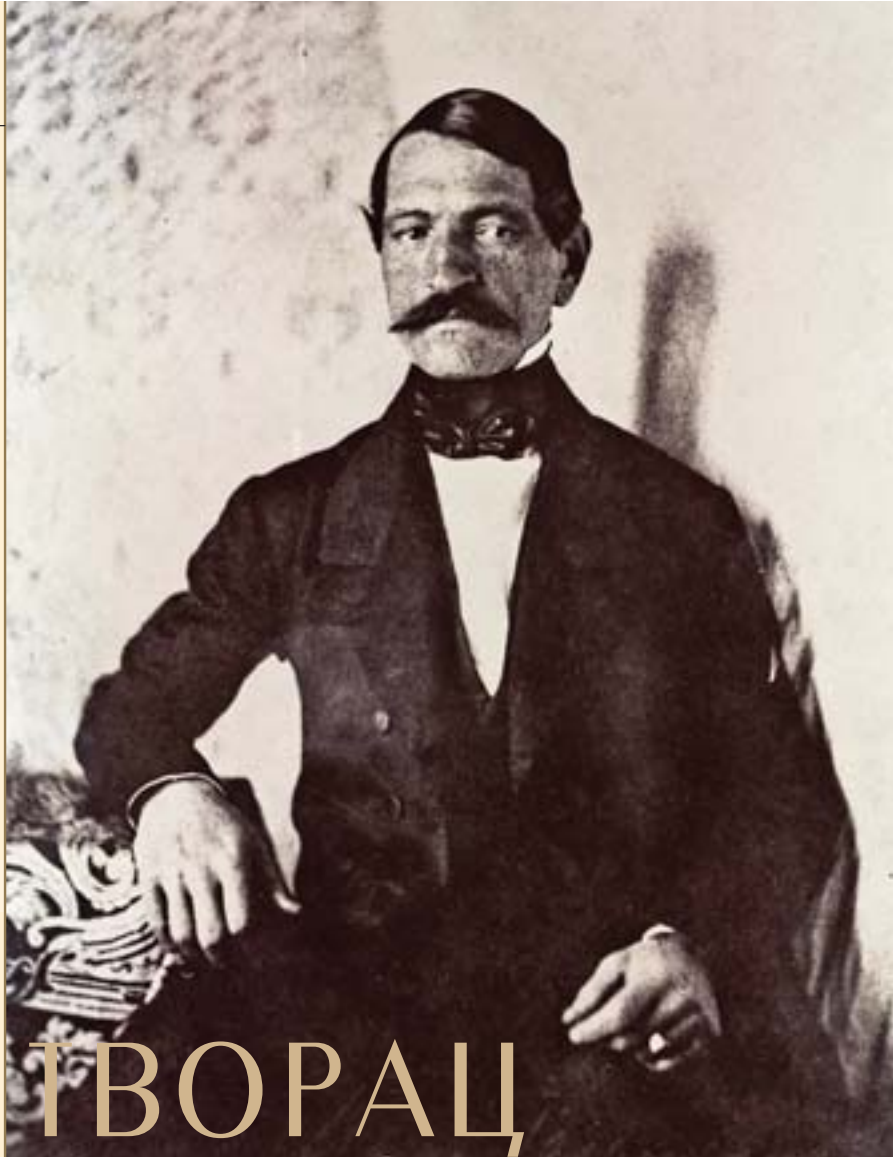
Током тродневне посете, колико су, с благословом манастирског братства, провели у Хиландару, у коме се, иначе, остаје највише један дан, припадници МО и Војске могли су да виде тек део богатства којим се дичи српски национ на Светој Гори. Нису видели све, али су видели много. Довољно да, за неко време, поново крену једним од путева духовног источника, ка срцу православља и светионику српског народа. Да се врате националним коренима и ојачају веру. Да опет осете дух средњовековног српског бића и времена.

Зато се у манастиру и данас живи као некада, пре осам векова. Зато је на Светој Гори време стало. Да сведочи о добу у коме су чуда била доказ бескрајне вере у Творца и снагу његову. Хиландарски монаси верују да ће благослов манастирских ктитора бити над њима док лоза светог Симеона буде рађала. А док је манастира, кажу, биће и српског народа. И обрнуто. ■

Душан ГЛИШИЋ

ИЛИЈА
ГАРАШАНИН
(1812–1874)

Са каквим величанством
седи пред народом,
са каквим ли достојанством
заповеда и како нам
импонира његов став и
његов говор, помислио сам
више пута: да је тога
човека Бог створио
за поглавара земље
– писао је Јеврем Грујић о
Гарашанину кога је само
политика интересовала.
Међутим, он државну
службу није користио
за стицање богатства,
па је крајем живота
запао у дугове.
Из овог страшног
политичара, приметио је
Слободан Јовановић,
говорио је „чист државни
разлог, хладан, бестрасан,
неумитан, као из каквог
старог сенатора
млетачког”.

ТВОРАЦ НАЧЕРТАНИЈА

Велики број историчара сматра да је српски народ у својој новијој историји имао три велика државника – Илију Гарашанина, Јована Ристића и Николу Пашића. И док су Ристић и Пашић били веома образовани, Гарашанин је био самоук државник.

Илија је рођен је 16. јануара 1812. у селу Гарашима код Аранђеловца. Отац Милутин био је учесник оба српска устанка, саветник и познати трговац за доба кнеза Милоша и Михаила. Као имућан, доводио је кући учитеље „да му децу уче књизи”. Илију је послао у грчку школу у Земуну и немачку у Ораховици (Банат). На томе се, углавном, завршило Илијино школовање.

Кнез Милош примио је Илију Гарашанина у државну службу и поставио за цариника у Вишњици (1834). Промућурни кнез „видео” је у одважном и даровитом младићу будућег државника, па га је већ са 25 година изабрао за члана Књажевског савета (1837). Већ наредне године, у чину пуковника, Гарашанин је именован за управника Војног штаба. Кад је реорганизована државна управа (1839), за начелника Војног одељења при Министарству унутрашњих дела, постављен је Илија Гарашанин. Формирање тзв. гарнизонске војске и доношење војних закона, његово је дело.

У ЈЕЗГРУ УСТАВОБРАНИТЕЛСКЕ ОПОЗИЦИЈЕ

Породица Гарашанин активно је учествовала у династичким борбама у Србији. Њихова опредељеност према династијама није била превише чврста. Били су дуго одани династији Обреновић. Породични углед стечен у устанцима остао је неокрњен. У језгру уставобранитељске опозиције, незадовољне политиком кнеза Милоша, нашла се цела породица Гарашанин. У време прве уставобранитељске владе, када је на престолу био оболели кнез Милан, а очекиван долазак кнеза Михаила, Гарашанин је „врбовао” присталице за нови режим. Ка-

рађорђевић син Александар појавио се као претендент на престо. Дабоме, уставобранитељски прваци били су принуђени да напусте Кнежевину, а међу њима и три Гарашанина – Милутин, Илија и Лука. Под притиском Турске, Русије и Аустрије вратили су се крајем 1841. године. Уставобранитељи су организовали тзв. Вучићеву буну (1842), протерали кнеза Михаила и довели на престо Александра Карађорђевића (1842–1858). У сукобу с кнежевим противницима у Рипњу, погинули су Милутин и Лука Гарашанин.

Илија Гарашанин, Тома Вучић и Аврам Петронијевић, били су „стубови уставобранитељског режима“ и главни ослонац кнезу Александру. Налазећи се од 1843. на дужности министра унутрашњих дела, Гарашанин је под својим надлештвом имао – полицију, војску, привреду, здравство и саобраћај. Све буне и акције Обреновића успео је да угуши и сузбије. Кнеза Александра пратио је приликом посете султану Абдулу Мециду у Казанлуку (1846).

После изненадне смрти Аврама Петронијевића у Цариграду, Гарашанин је постао председник владе и министар унутрашњих дела. На тој дужности остао је кратко, до марта 1853. Кнез Александар га је отпустио под притиском Русије, делимично Аустрије и своје дворске камариле, због „окретања према Француској и веза с пољском емиграцијом“. Пошто је одбио да иде у Савет, посплат је у пензију.

Односи између кнеза Александра и Гарашанина почели су да се хладе крајем четрдесетих година, а озбиљно нарушени у време поменутог пада са положаја председника владе. Један од главних разлога односио се на Гарашаниново држање по питању наслеђа престола. Поучен искуством честих промена владара, сматрао је да наследство престола не треба везивати за једну династију. „Оно припада српском кнезу, а која династија ће преузети то узвишено место, мање је важно“. Није подржао акцију српске владе на Порти да кнезу Александру призна наследство.

Припремање и организовање Светоандрејске скупштине (1858), било је у Гарашаниновој режији, али ток њеног рада „измакао је његовој контроли“. Закон из 1859. осигурао је Обреновићима наследство престола, али кнез Михаило није имао порока. Кад је, после тога, као председник владе тражио да се „практично осигура“, ојача и учврсти династија, како би Србија остварила „дело соједињења јужних Словена“, отпуштен је из службе.

НА ПАТРИОТСКИМ СТАЗАМА

У вишегодишњој државничкој и политичкој каријери, дугој три и по деценије, Гарашанин је само два пута био у опозицији. Осветољубиви кнез Милош није праштао уставобранитељима, па ни Гарашанину. Но, кнез Михаило није био злопамтило, па је вратио искусног политичара државним пословима. Године 1861. упутио га је у Цари-

град на преговоре са Портом о положају муслимана у Кнежевини, а исте године поверио да састави владу, с уобичајеним правом да задржи ресор министра спољних послова. Историчари и савременици сматрају да је био „стуб Михаилове апсолутистичке политике и изразити противник либералних идеја и демократских слобода“.

Гарашанин спада у ред оних српских политичара „који нису умели да раде са масом“. Кнеза Михаила је саветовао да да предност патриотском „над либералним правитељством“. Сматрао је да су либерални прваци „најзлогубивији људи који су се икада појавили у Србији“. Спољну политику Србије водио је „патриотским стазама“, тражећи ослонац на Западу, првенствено у Француској, што „даље“ од Русије и Аустрије.

Замисао о решењу српског питања ратом са Турском, Гарашанин није никада напустио. Ратну политику подржавао је и кнез Михаило, али не и војни министар Миловоје Блазнавац. Већ при крају, жалио се: „Има већ неколико година како ја заварам људе за почетак рата од пролећа до пролећа, а таквој радњи мора бити крај“.

Кад је 1868. убијен кнез Михаило у Кошутњаку, у близини се нашао и Гарашанин. Његова присебност и богато државничко искуство, налагали су му да предузме неопходне мере за одржавање реда и мира. Тиме је завршио своју државничку мисију. Повукао се у приватан живот на имању у Гроцкој, где је умро 1874. године.

Гарашанин је прикривао национална стремљења када је радио чувено „Начертаније“ (1844) - државни и национални програм Кнежевине Србије. Дуго се сматрало да је основне идеје и форму преузео од пољске емиграције. Но, историчар Милород Екмечић је доказао да су основне идеје преузете од кнеза Милоша. Иако је „Начертаније“ писао релативно млад, имао је 32 године, Гарашанин је био у прилици да пет година, као млад политичар, учи идеје свога кнеза.

СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ПРОГРАМ

„Начертаније“ је разуђен план српске спољне политике. Оно има уводни део и и следећа поглавља: „Политика Србије“ и „О средствима, којима би се цјел србска постићи могла“. Гарашанин је полазио од тога да Србија мора имати „план за своју будућност“. По њему, Срби желе имати оно што су некад имали без икаквог преврата или револуције. „Држава мора настојати да од турске државе само камен по камен одцепљује и прима, како би од овог доброд материјала, на старом добром темељу старог царства српског опет велику нову српску државу саградити и подигнути могла“.

У другом делу „Начертанија“, много ширем, он је „плео потку“ за пропагандни рад у јужнословенским државама. Ту је показао ненадмашну умешност и вештину. Гарашанинов нацрт будуће српске државе обухватао је Кнежевину Србију, Босну, Херцеговину, Црну Гору и Стару Србију. Била би то монархија, која би у повољним историјским околностима, добила ореол царства. Уједињењем са Хрватском, Славонијом и Далмацијом, држава би изгубила српско, а добила југословенско обележје. Очигледно, Гарашанин је био неуморан у раду и стварању планова за рушење Турске.

Савременици су о Гарашанину оставили лепо мишљење. Јеврем Грујић, пише: „Са каквим величанством седи пред народом Гарашанин, са каквим ли достојанством заповеда и како нам импонира његов став и његов говор, помислио сам више пута: да је тога човека Бог створио за поглавара земље“. Међу његове слабе стране истицан је „гарашански инат“. Осим политике ништа друго га није интересовало. Државну службу није користио за стицање богатства, па је крајем живота запао у дугове. Из овог страсног политичара, приметио је Слободан Јовановић, говорио је „чист државни разлог, хладан, бестрасан, неумитан, као из каквог старог сенатора млетачког“. Такав је био творац чувеног „Начертанија“. ■

Крсман МИЛОШЕВИЋ

Гарашини, родно село Илије Гарашанина, по коме су Савићи добили своје ново презиме

СНИМИО Д. МАРИНОВИЋ

БЕЗ СВЕТИЊЕ

Свим људима, све више, бива јасно шта нам недостаје – недостаје нешто веома важно, нешто суштинско. Ми смо у недоумици и не знамо шта је то. Да ли је одувек било тако? Одговорити на то је веома тешко. Испочетка смо ту пражину осетили у време рата, лежећи у рововима, тамо где смо се ноћима борили, док су звезде стајале на небу. Затим у потешкоћама – послератног времена, где се све чинило тако бесмисленим, безнадежним, неиздрживим.

Али, ниједан живот није бесмислен; онај коме је неуморно у очи гледала смрт, уопште не може више да издржи бесмислени живот. Јер смрт располаже снагом запиткивања о смислу живота тако да јој се мора дати частан одговор. Само проста часност, само отвореност, могу је задовољити; али оно што је њој недовољно, такође ни нама не може донети задовољство и спокој. Нама је потребан тај спокој – не јастук ленчуги ради сневаног живота, већ пре као духовна сигурност, као извор душевне равнотеже, као могућност градитељске усресређености...

Савременоме човеку постоје све јасније да живи без светиње и да живот без ње може постати неиздржљив. Он све више разуме да је његов живот опоганен и да жуди за светошћу. И у праву је. Не у том смислу да је објективно постојање света неко „изгубило значење“, и сада лежи пред њим тричаво и облаћено. Овде је све као раније. Као и раније, пред његовим очима се отварају ћутљиве тајне небосвода, као и раније миришу најчудеснији цветови, поју најлепши гласови света; као и раније предлаже му своје неизбројне дарове светска историја, бори се за своја хиљадугодишња блага домовина, бори се, и моли се, и побеђује човек који се труди. Низврнут је свет као такав; он остаје тамо где је био одувек – као велики хијероглиф Господњи, разбуктан и оживљен божанственим зрацима света, богат огромним унутрашњим значењем, позван да постане истакнуто дело уметности...

Оно што је изобличено односи си се на самога човека. на унутрашње својство његове душе, његовог предузетништва, његовог срца и, према томе – на онај лик света који је у њему поникао. Његов духовни живот као да је опустошен и онемоћао; њему недостаје снага вере, разједене сумњом, она власт беспоговорне предаје, снага површне очигледности. Душевно-духовни органи, позвани да нађу светињу и да је прославе, као да су захваћени парализом. Он гледа у свет и не види у њему ништа Божанствено и Свето: тако и у историји, у својим ближњима, и у себи самоме. Оно што он види, то као да је свет без сунца. Тако он носи у себи поглед на свет без сунчевог сјаја: хладну таму, ужасни бездан, где мртва машина наставља да клопоће кроз вечност...

Савремен, „просвећен“ човек води, на тај начин, поган живот. У њему је згаснуо свети пламен срца. Њему недостаје духовна енергија убеђења, занос духовне страсти, без којих у светској историји није могло да се одигра ништа велико. Он је исувише „разложит“ да би био сврсисходан. Он је сувише „образован“ да би неиздајно у нешто веровао. Он је сувише „скептичан“ да би постао јак. Исувише слаб да би следдио Бога.

Али, се, одиста, непобедна и неисцрпна сила улива у човека из Светиње! ■

Иван А. ИЉИН

Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим“
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

15–31. август

Православни

19. август – Преображење Господње

28. август – Успење Пресвете Богородице – Велика Госпојина

Римокатолички

15. август – Узнесење Блажене Дјевице Марије – Велика Госпа

Исламски

27. август – Јејлету л' Берет (Ноћ судбине и обнове Вер-Имама), петнаеста ноћ Шажбана

УСПЕЊЕ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ

Господ који је на Синају заповедио петом заповешћу: Поштуј оца свог и матер своју, показао је примером Својим, како треба поштовати родитељку своју. Висећи на крсту у мукама, Он се сети Матере Своје и показујући на апостола Јована рече јој: жено, ето ти си-на! Потом рече Јовану: ето ти матер! И тако збринувши Своју Мајку Он издахну.

Јован имаше дом на Сиону у Јерусалиму, у који се настани Богородица и оста да живи до краја свог живота на земљи. Својим молитвама, благим саветима, кротошћу и трпељивошћу она много помагаше апостолима Сина свога. Све време до смрти провела је у Јерусалиму обилазећи често она места, која су је подсећала на велике догађаје и велика дела Сина свог. Нарочито је походила Голготу, Витлејем и гору Јелеонску. Од њених дужих путовања помињу се посете Светом Игњатију Богоносцу у Антохији, посета Светом Лазару, епископу Кипарском, посета Светој Гори коју је она благословила и боравак у Ефесу са Светим Јованом за време великог прогона хришћана у Јерусалиму.

У својој старости она се често молила Богу своме на Јелеонској гори, на месту Вазнесења Његова, да је што пре узме из овога света. Једном приликом јавио јој се архангел Гаврил и објавио јој, да ће кроз три дана бити упокојена. И даде јој једну грану палмову, која ће се носити на њеном спроводу. Са великом радошћу она се врати domu, пожелевши у срцу да још једном у овом животу види све апостоле Христове. Господ јој испуни жељу, и сви апостоли, ношени анђелима и облацима, наједном се сабраше у дом Јованов на Сиону. Са великом радошћу виде све апостоле, охрабри их, посаветова и утеши; потом мирно предаде дух свој Богу без икакве муке и тежине. Апостоли узеше ковчег с телом њеним, из кога излазише ароматични мириси и у пратњи мноштва хришћана пренесеше у врт Гетсимански у гробницу Светог Јоакима и Ане. Од злобних Јевреја заклањаше их облак по примисту Божијем. Неки свештеник јеврејски, Атоније, дохвати рукама ковчег у намери да га претури, али у том часу ангел Божији одсече му обе руке. Тада он завапи апостолима за помоћ, и би исцељен пошто изјави своју веру у Господа Исуса Христа.

Апостол Тома беше изостао, опет по Божијој примисли, да би се тако открила једна нова и преславна тајна о Светој Богородици. Трећег дана стиге он, и пожели да целива тело Свете Пречисте. Но када апостоли отворише гроб, нађоше само плаштаницу, а тела не беше у гробу. Те вечери она се јави апостолима, мноштвом ангела окружена, и рече им: Радуйте се, ја ћу бити с вама навек!

Не зна се тачно, колико стара беше Богородица у време успе-нија свога, али преовлађује мишљење да је прешла 60 година свог земног века. ■

ВОЈНА ПОШТА 2130 БЕОГРАД

Расписује

КОНКУРС

За попуњу слободних формацијских места пријемом војника на служењу војног рока и војника у резерви у војну службу по уговору НА ОДРЕЂЕНО ВРЕМЕ.

ЗА ВОЈНИЧКЕ ДУЖНОСТИ

1. У пешадији

– пушкомитраљезац, 71101, број извршилаца 3

2. У вези:

– телефониста-линијаш, ВЕС 71812, број извршилаца 1

3. У интендантској служби:

– кувар, ВЕС 72403, број извршилаца 1
– кројач, ВЕС 72412, број извршилаца 1

4. У техничкој служби:

– механичар за муницију и минскоексплозивна средства, ВЕС 72105, број извршилаца 1
– противпожарац, ВЕС 72117, број извршилаца 1

5. У саобраћајној служби:

– возач м/в, ВЕС 72701, број извршилаца 10

ЗА ЧУВАРСКУ СЛУЖБУ:

– радник службе обезбеђења, ВЕС 71001, број извршилаца 5

ОПШТИ УСЛОВИ:

1. Да је кандидат способан за војну службу (што утврђује надлежна војнолекарска комисија).
2. Да се против кандидата не води кривични поступак.
3. Да је за време служења војног рока осособљен за одговарајуће дужности.
4. Да је основну обуку завршио најмање са dobrим успехом.
5. Да је држављанин Републике Србије.
6. Да није старији од 28 година, ако се прима на дужност у роду, односно 30 година, ако се прима за дужност у службу.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

1. За дужност у техничкој и интендантској служби могу конкурисати лица из резервног састава без обзира на ВЕС уколико у грађанству имају стручну спрему која одговара служби у коју се примају.
2. За возаче моторних возила: да има Б и Ц категорију и да има завршену најмање осмогодишњу школу.
3. За чуварску службу: било који ВЕС и да има завршену најмање осмогодишњу школу.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА:

Војници у резерви молбе подносе непосредно Војној пошти 2130 Београд. Војници на служењу војног рока молбе наведеној Војној пошти достаљају преко старешине јединице у којој се налазе

(старешине команданта батаљона, њему равном или старешине на вишем положају).

У молби се наводи презиме, очево име и име, место, општина и година рођења, лична ВЕС (број ознака), садашња дужност на служењу војног рока – а за војнике у резерви, дужност коју је обављао на служењу војног рока, те дужност за коју се конкурише. Уз молбу се прилаже: извод из матичне књиге рођених, оверен препис дипломе – сведочанства о завршеном степену стручне спреме у грађанству, уверење да се против кандидата не води кривични поступак, уверење о држављанству, фотокопија војничке књижице, налаз, оцена и мишљење Војно лекарске комисије о способности за војну службу, биографија.

Војнике у резерви на оцену здравствене способности упућује комисија која одабира кандидате.

ПРАВА И ОБАВЕЗЕ ЗА ВРЕМЕ СЛУЖБЕ ПО УГОВОРУ

Војници на служењу војног рока уговор о пријему у војну службу на одређено време закључују непосредно после одслужења војног рока, а војници у резерви после јављања на службу у јединици.

Уговор се закључује на период од 3 (три) године.

Војници по уговору на одређено време имају право на: лични доходак и друга новчана примања према Правилнику о личним доходима, бесплатан смештај у касарни, бесплатну исхрану по прописаном војничком оброку, годишњи одмор и одсуства према Правилнику о годишњим одморима и одсуствима, здравствено и социјално осигурање и друга права и обавезе према прописима за лица примљена у војну службу на одређено време.

Ближа обавештења о правима и обавезама војника по уговору на одређено време војници на служењу војног рока могу добити у својој јединици, а војници у резерви у Војној пошти где се примају под уговором.

Конкурс остаје отворен до попуње упражњених места.

О избору кандидати ће бити обавештени у прописаном року.

ВОЈНА ПОШТА 9858

БАТАЈНИЦА-АЕРОДРОМ

Расписује

ОГЛАС

За попуњу слободних радних места, пријемом лица из грађанства у службу у својству ЦЛ на службу у ВС

Место службовања: Батајница – Аеродром

- Руковаоц парних котлова са АТК, ВКВ 4 извршиоца
- Руковаоц парних котлова са АТК, КВ 2 извршиоца
- Лаборант хемијски, ССС 1 извршилац.

ОПШТИ УСЛОВИ: да је кандидат држављанин Републике Србије, да није осуђиван за кривично дело на безусловну казну затвора од најмање 6 (шест) месеци, да се против кандидата не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности, да је регулисао војну обавезу, да је здравствено способан за службу у Војсци Србије.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ: да има одговарајућу стручну спрему. Предвиђен је обавезни пробни рад у трајању од 3 месеца, у складу са чланом 16. Уредби о служби ЦЛ у ВСЦГ.

НАЧИН ПОДНОШЕЊА МОЛБЕ: молбу са прописаном документацијом поднети непосредно Војној пошти 9858 Батајница.

УЗ МОЛБУ СЕ ПРИЛАЖУ: биографија, извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству, оверен препис дипломе – сведочанства о завршеном степену стручне спреме, уверење да се против кандидата не води кривични поступак (не старије од 6 месеци) и да кандидат није осуђиван, уверење да је одслужио војни рок, фотокопија војничке књижице и фотокопија радне књижице.

Просечна примања без надокнада

- на редном броју 1. износи од 16.000 до 24.000 динара
- на редном броју 2. износи од 14.000 до 19.000 динара
- на редном броју 3. износи од 15.000 до 20.000 динара
- обавеза сменског рада.

ОГЛАС остаје отворен до попуње слободних радних места, а најмање до 30. септембра 2007. године.

Ближа обавештења о условима огласа могу се добити на телефон: 011/3106-060 и 011/3106-113.

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА
ШАМПИОНСКИ
Крамник – Ван Вели
Вај ан Зе, 2007.

1.д4 2.ц4 ц6 3.Сф3 Сф6 4.е3
е6 5.Лд3 Сбд7 6.б3 б6 7.0-0

После меча за светску шампионску круну било је оних који су оптуживали Владимира Крамника да је против Топалова примао помоћ са стране. Данас је борба за светски

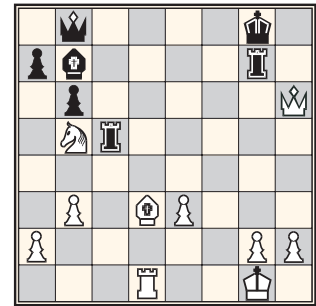
шаховски примат уносан посао не само за саме мајсторе, него и за екипу око њих. Читави штабови прате двојицу актера, све се снима и прати се сваки корак, сваки покрет тела, па и сваки миг – како би се после нашла оправдања за пораз. Тако је створена и тзв. клозетска афера, која је послужила да се руском асу оспори титула. Но, сама чињеница да је он и у нормалном темпу добио партију више (једну партију је предао без борбе), те

да је меч добио у доигравању најбржим темпом (када играчи немају времена ни да мрдну са стола где се игра), јасно указује на сву бесмисленост тих „игара“. Владимир, уосталом, показује да је достојан титуле коју носи.

Црни, који иначе припада самој елити светског шаха, овде примењује жилаву Словенску одбрану. Све се ту зна...

7...Л67 8.Л62 Ле7 9.Сц3 0-0 10.Дц2 Тц8 11.Тад1 Дц7 12.Се5 х6 13.Де2 Тфд8 14.ф4 ц5 15.цд5 Сд5 16.С65 Дб8 17.Сд7 Тд7 18.ф5 Лг5 19.фe6 фe6 20.Дг4 Те7 21.Де4 Сф6 22.Дг6 Кх8 23.дц5

Тц5 24.Тф6 гф6 25.Лф6 Лф6 26.Дф6 Тг7 27.Дх6 Кг8 28.Де6 Кх8 29.Дх6 Кг8

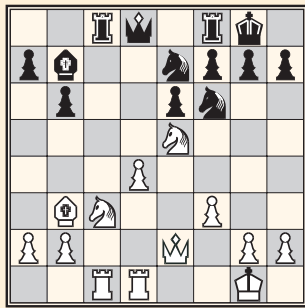
Бели: Кг1, Дх6, Тд1, Лд3, Сб5, а2, б3, е3, г2, х2

Црни: Кг8, Дб8, Тц5, Тг7, Лб7, а7, б6

За квалитет бели има чак три пешака више, па је питање одлуке само створ времена.

30.е4 а6 31.Сд6 б5 32.Де6 Кх8 33.Сф7 Кг8 34.Сг5 Кх8 35.Дх6 Кг8 36.Де6 Кх8 37.Дх6 Кг8 38.Се6 Тх7 39.Дг6 Кх8 40.е5 1:0

Припремио Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ мајстор Фиде

Бели: Кг1, Де2, Тц1, Тд1, Лб3, Сц3, Се5, а2, б2, д4, ф3, г2, х2
Црни: Кг8, Дд8, Тц8, Тф8, Лб7, Се7, Сф6, а7, б6, е6, ф7, г7, х7

КОМБИНАЦИЈА

Ботвиник – Батуев
СССР, 1930.

Бели на потезу.

1.Сф7! Тф7 2.Де6 Дф8
На 2...Се5 3.Сд5 Сд5 4.Лд5
Лд5 5.Тц8 и бели добија.
3.Се4 Тц1
На 3...Се5 4.Сд6
На 3...Се4 4.фе4 Тцб 5.Тцб Лцб
6.д5 са претњом д6
4.Тц1 Сф5 5.Сд6 Ла8 6.Те1! г6
7.Сф7 Дф7 8.Де7
На 8...Се7 9.Те7 Лд5 10.Тф7
Лф7 11.Лф7
1:0

ЗАНИМЉИВОСТИ

ТО ЈЕ ФИНИШ!

Ефим Гелер је на 22. шампионату Савјетског савеза у Москви 1955. године изгубио првих пет партија, а затим стигао на деобу првог места и у доигравању постао првак државе, пошто је победио Смислова. То је најчувенији финиш на јаким светским турнирима.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
18													19				
20							21			22						23	
24							25			26					27		
28						29							30				
31					32								33				
34				35						36				37			38
39		39								41					42		43
44									45					46			
47							48							49			
50					51				52					53			
54				55						56				57			
58							59										

Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: централно место, Златар, арачина, рп, тапина, ово, каминчак, Бела Река, Има, атаман, а, ката, очарати, Назор, евросоцијализам, дд, Ру, радијатори, енергетика, ре, И/н, фестиваломанија, Чадеж, Антарес, вати, а, рулати, оук, токатина, коматар, ада, касете, Цо, арамити, парњак, Мирјана Јаковић.

ВОДОРАВНО:

18. Наш бивши позоришни посленик, 19. Мржња (лат.), 20. Закопати, 21. Символ алуминијума, 22. Троцифрен број, 200, 23. Лична заменица, 24. Чупати, растрзати, 25. Веран, привржен, 26. Глинен, 27. Расплодни биљни орган, 28. Способни, 29. Заштитница (а и штитна жлезда), 30. Очиштити водом, 31. Планински крај у источној Босни, 32. Женска племићка титула, 33. Стручњак за право, 34. Символ индијума, 35. Врста хемијских једињења, 36. Притока Дунава, 37. Птић (нар.), 39. Доранин, 40. Бренд часовника, 41. Мафијашки закон ћутанја, 42. Упишите: и, м, 44. Разбојник и вођа разбојника из арапских прича, 45. Произвођач катрана, 46. Пловни објект, лађа, 47. Укосо, 48. Смештен на паркингу (о аутомобилу), 49. Скривати, тајити, 50. Надимак бившег глумца Драгољуба Милосављевића, 51. Део хаљине, 52. Очигледан, 53. Праслика, праузор, 54. Кошаркаш Сан Антонија, Роберт, 55. Врста хемијског једињења, 56. Символ актинијума, 57. Позе, држања, 58. Врста голубова, 59. Наш бивши глумац.

УСПРАВНО:

1. Лутит човек (одмила), 2. Шаре, орнаменти и сл, 3. Наш глумац, 4. Правац у савременој уметности "оптичка уметност", 5. Мајка, 6. Спилбергов филмски ванземаљац, 7. Упишите: р, и, 8. Радарски уређај, радар, 9. Радник у алатници, 10. Упитна заменица, 11. Популарна прича за децу, 12. Глава без косе, 13. Прорез, 14. Потврдна речца, 15. Наш театролог, 16. Завести, укњижити, 17. Алатка за копање земље, 19. Врста зачина, 21. Токсин, 22. North-northeast (скр: север-североисток), 23. Изазивачи црвоточине, 25. Прилика, згода, 26. Зналац историје, повесничар, 27. Другарица Паје Патка, 29. Символ берилијума, 30. Делув са два, 32. Грч са трзајем или укоченошћу, 33. Дом сенатора, 34. Славни сликар, Винсент, 35. Музички дувачки инструмент, 37. Текући рачун (скр.), 38. Поводи, побуде, 39. Име глумице Антонели, 40. Убадати, прободати, 41. Технички наокаут (скр.), 42. Врло добро, изврсно, 43. Наш бивши новинар, Божидар, 45. Пољска уједињена радничка партија, 46. Жабљи уд, 48. Ауто-ознака Кикинде, 49. Староегипатско божанство, Птах, 51. Символ калаја, 52. Ауто-ознака Лесковца, 53. Слично (скр.).

НОВИНСКИ ЦЕНТАР
ОДБРАНА
Браће Југовића 19

*препоручује
капитално издање*

Велику енциклопедију
**МАНАСТИРИ
СРБИЈЕ**

мр Слободана Милеуснића

штампану у суиздаваштву са
„Православном речи“
из Новог Сада

Двотомна, богато илустрована енциклопедија писана упоредо на српском и енглеском језику, на 1040 страна, са више од хиљаду фотографија у боји, представља 253 манастира подигнутих у претходном миленијуму на тлу Србије.

Дело од изузетног значаја за културну и духовну баштину српског народа.

Књиге можете набавити код издавача,
Катанићева 15, Београд,
и у књижарама НЦ „ОДБРАНА“ у Београду
(Васе Чарапића 22-24).

Књигу можете купити и на кредит,
на десет рата - чековима са одложеним
плаћањем или решењем о
административној забрани.

Цена: 14.580,00 динара

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд тел: 011/3241-026,
телефакс: 011/3241-363; жиро-рачун: 840-49849-58

НАРУЏБЕНИЦА

Наручујем ..... примерака књиге: „МАНАСТИРИ СРБИЈЕ“

по укупној цени од ..... динара.

Књиге ћу платити (заокружити број): 1) одједном (плаћање унапред)
2) на кредит у ..... месечне рате (највише 10)
по ..... динара, уз оверену административну забрану.

Код плаћања унапред уз наруџбеницу послати доказ о уплати целокупног износа
увећаног за поштарину у износу 300 динара. Купци на кредит достављају
административну забрану (обаразац се добија од НЦ „ОДБРАНА“) оверену у Војној пошти или предузећу у коме су запослени.
Рекламације у случају неуручивања књига примамо у року од 30 дана.

Купац.....
(име, очево име, презиме)

Матични број грађана ..... Број личне карте .....

издате у МУП .....

Улица и број .....

Место и број поште ..... Телефон .....

Датум ..... Потпис наручиоца

Именовани је стално запослен у .....
(назив ВП или предузећа)

Улица и број .....

телефон ..... Место и број поште .....

МП Овера овлашћеног лица

*Оставите својима у наслеђе капитално дело
о културном и духовном благу српског народа*

ПРОДАВНИЦА "ВОЈНА КЊИГА"

у центру Београда, улица Васе Чарапића број 22

НУДИ:

- магазин "Одбрана"
- војностручне часописе "Нови гласник", "Војно дело" и "Војнотехнички гласник"
- књиге у издању Новинског центра "Одбрана", "Војноиздавачког завода", осталих војних и других издавача са темама из војне науке и технике, историографије, геополитике, медицине, исхране и друга стручна и популарна издања
- курсеве страних језика на аудио-касетама и компакт-дискovima
- компјутерску литературу
- издања на компакт-дискovima
- географске мапе и планове
- постере и календаре
- склапајуће макете авиона, бродова, возила, војника и прибор за њих
- ауторизоване реплике наоружања
- сабље и бодече
- пословну галантерију и промотивне артикле са ознакама Војске Србије - привеске, значке, футроле за оловке и визиткарте, перорезе, хемијске оловке и упаљаче

Радно време је од 9 до 20 часова, суботом од 9 до 15 часова.

Део издања се може купити и у Новом Саду, у агенцији "Карађорђево", у Железничкој улици број 44.